

Világ Természetvédelmi Alap (WWF)
Magyarországi Képviselete

Tisza-Szamos Kormánybiztosi Iroda
Miniszterelnöki Hivatal

~ ~ ~ ~ ~
ORSZÁGHATÁROKON ÁTTERJEDŐ
BALESETI JELLEGŰ VÍZSZENNYEZÉSEK:
NEMZETKÖZI JOGI ESZKÖZÖK
ELVEI ÉS RENDELKEZÉSEI
~ ~ ~ ~ ~

dr. Faragó Tibor
Környezetvédelmi Minisztérium

dr. Kocsis-Kupper Zsuzsanna
Tisza-Szamos Kormánybiztosi Iroda
Miniszterelnöki Hivatal

2001

Eredetileg megjelent angol nyelven 2000-ben:
“Accidental transboundary water pollution:
principles and provisions of the multilateral legal instruments”

Az angol nyelvű kéziratot lektorálta: *dr. Nagy Boldizsár*
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
Nemzetközi Jogi Tanszék
A magyar nyelvű kéziratot lektorálta: *dr. Fülöp Sándor*
Környezeti Management és Jog Egyesület, Budapest
A magyar változat előkészítésében
fordítóként közreműködött: *Gergely Kinga*

Címlapfotó: *Haraszthy László*
Világ Természetvédelmi Alap (WWF) Magyarországi Képviselete

Kiadja
Világ Természetvédelmi Alap (WWF) Magyarországi Képviselete
és
Tisza-Szamos Kormánybiztosi Iroda, Miniszterelnöki Hivatal

WWF Füzetek 16, 2001

TARTALOM

1.	<i>A határokon áterjedő baleseti jellegű vízszennyezés és a multilaterális jogi eszközök háttere, hatálya és alapvető fogalmai (Faragó T.)</i>	5
1.1.	A határokon áterjedő baleseti jellegű vízszennyezés problémája, általános jogi megközelítése, az áttekintés célja és keretei.....	5
1.2.	A jogi eszközökben alkalmazott alapvető fogalmak és meghatározások.....	8
2.	<i>A határokon áterjedő hatásokat szabályozó nemzetközi környezet-védelmi jog fejlődése, elvei és forrásai (Faragó T., Kocsis-Kupper Zs.)</i>	13
2.1.	A nemzetközi környezetvédelmi jog fejlődése és irányelvei.....	13
2.2.	A nemzetközi környezetvédelmi jog forrásai.....	18
3.	<i>Nemzetközi környezetvédelmi és természetvédelmi egyezmények (Faragó T.)</i>	25
3.1.	Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról.....	27
3.2.	Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről.....	29
3.3.	Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól.....	32
3.4.	Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatának jogáról.....	35
3.5.	Egyezmény az országhatárokon áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról.....	37
3.6.	Egyezmény az információhoz való hozzáféréstről, döntéshozatalban való társadalmi részvételtől és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréstről környezeti ügyekben.....	40
3.7.	Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért.....	43
3.8.	Egyezmény a biológiai sokféleségről.....	46
3.9.	Egyéb jogi eszközök.....	48
4.	<i>A legfontosabb alapelvek és rendelkezések a szennyezést okozó balesetek megelőzésére és következményeik mérséklésére (Faragó T.)</i>	51
4.1.	Felelősség, kártérítési kötelezettség, kártérítés.....	51
4.2.	Elővigyázatosság és a balesetek megelőzése.....	55
4.3.	Baleseti jelző-riasztó rendszerek és a tájékoztatási kötelezettségek.....	59
4.4.	Viták és a vitarendezés eszközei.....	63
5.	<i>Következtetések és ajánlások (Faragó T., Kocsis-Kupper Zs.)</i>	65
<i>Mellékletek:</i>		
	A. melléklet: Hivatkozások.....	67
	B. melléklet: Az egyezmények jegyzéke.....	69
	C. melléklet: Rövidítések.....	70
	D. melléklet: Az egyezmények aláírói és részesei.....	71

1. A HATÁROKON ÁTTERJEDŐ BALESETI JELLEGŰ VÍZSZENNYEZÉS ÉS A MULTILATERÁLIS JOGI ESZKÖZÖK HÁTTERE, HATÁLYA ÉS ALAPVETŐ FOGALMAI

1.1. *A határokon átterjedő baleseti jellegű vízszennyezés problémája, általános jogi megközelítése, az áttekintés célja és keretei*

Az 1986-os súlyos rajnai vízszennyezés, a spanyolországi Doñana Nemzeti Parkban 1998-ban történt szennyezés, a Tisza folyót 2000 januárjában és februárjában elérő cián- és nehézfém szennyezés, valamint az ebből eredő környezeti kár “csak” néhány példa a közelmúlt számos, Európában bekövetkezett súlyos környezeti balesetére. Ezek az események is megmutatták, hogy milyen katasztrofális következményekkel járhatnak a természetbe való gondatlan emberi beavatkozások. A kiterjedt ipari tevékenységek, a veszélyes hulladékok felhalmozódása, a toxikus anyagok termelése és felhasználása egyre jobban fenyegetik az emberi egészséget és az ökológiai rendszereket.

A súlyos szennyezések és káros következményeik esetében további bonyodalmat jelent, ha azok országhatárokon terjednek át és a problémák rendezése nemzetközi kapcsolatoktól és együttműködési megállapodásoktól, valamint két- vagy többoldalú (multilaterális) jogi eszközök meglététől, vagy éppen hiányától függ.

Az emberi tevékenység által okozott, országhatárokon átterjedő súlyos környezeti hatásokkal járó esetek növekvő száma arra készítette az államokat, hogy módosítsák a nemzeti szuverenitásról alkotott történelmi nézeteiket és elvben elismerjék a fennhatóságuk alá tartozó területen végzett tevékenységek országhatárokon átterjedő veszélyes hatásaira vonatkozó felelősségüket. Ilyen jellegű felelősségvállalásra, illetve helytállásra való utalást – általános megfogalmazásban – már több nemzetközi okmány, megállapodás és egyezmény tartalmaz. Számos nemzetközi és kormányközi szervezetet is létrehoztak az államok közötti együttműködés elősegítése érdekében a környezetre veszélyes tevékenységek országhatárokon átterjedő és globális következményeinek megelőzésével vagy mérséklésével kapcsolatban.

Az 1980-as években és azt követően javuló nemzetközi politikai légkör is hozzájárult a környezetvédelmi témákban való együttműködés felgyorsításához mind pán-európai, mind globális szinten. A Környezet és Fejlődés Világbizottság létrehozása és “Közös jövőnk” című jelentésének az ENSZ Közgyűlése által történő elfogadása (42/187 számú határozat, 1987. december 11.) mérföldkő volt az arra vonatkozó általános egyetértés kialakulásában, hogy halaszthatatlanná vált a megfelelő jogi keretek meghatározása és konkrét intézkedések megtétele a mind súlyosabbá váló globális környezeti veszélyekkel szemben.

Európában az ENSZ-EGB (Európai Gazdasági Bizottság) és az EBEÉ (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) keretében kibontakozó tevékenység az 1980-as évek második felében, és különösen az EBEÉ által szervezett környezetvédelmi találkozó (Szófia, 1989) hatékonyan hozzájárult az érintett országok közötti együttműködés fejlődéséhez. Az 1990-es évek elején elfogadott vagy kezdeményezett jogi eszközök és átfogó programok ennek az új korszaknak a kezdetét jelezték mind globális, mind pán-európai szinten: az 1992-es ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciával (UNCED) összefüggésben megszületett globális környezetvédelmi egyezményeket, a “Feladatok a 21. századra” c. programot, illetve az 1991-ben és 1992-ben elfogadott három jelentős környezetvédelmi tárgyú ENSZ-EGB egyezményt, vagy a “Környezetet Európának” c. programot említhetjük.

Ezen előrelépés ellenére továbbra is politikailag kényes és megoldatlan maradt többek között az olyan kritikus kérdések rendezése, mint az érintett országok érdekeinek megfelelő figyelembevétele

az országhatárokon áterjedő, jelentős környezeti hatást okozó tervezett vagy meglévő tevékenységekkel és létesítményekkel kapcsolatban, valamint az ezekkel összefüggésben esetlegesen bekövetkező környezeti károkat követő felelősség megállapítása és a kártérítés. A problémákat érzékletesen jelezte az is, hogy milyen hosszú idő telt el néhány nagy jelentőségű jogi eszköz esetében azok elfogadása után a hatálybalépésükig.

E témakörben, a legutóbbi baleseti jellegű, határokon áterjedő vízszennyezés után a legfontosabb kérdésekkel, valamint a vonatkozó két- és többoldalú jogi eszközök lényeges – vagy éppenséggel a célnak kevésbé megfelelő – rendelkezéseivel több szerző foglalkozott (Alexander Kiss, 2000; Nagy Boldizsár, 2000). E tanulmányokban a szerzők a Tisza felső szakaszán bekövetkezett súlyos, országhatárokon áterjedő környezeti kárt okozó vízszennyezés kapcsán azt vizsgálták, hogy milyen nemzetközi jogi eszközök állnak rendelkezésre a felelősség tisztázására és érvényesítésére. Az ezekkel a vízszennyezésekkel foglalkozó UNEP-vizsgálat eredményeit összegző jelentés (UNEP-OCHA, 2000) ugyancsak fontos következtetéseket és ajánlásokat tartalmaz, amelyek szorosan kapcsolódnak a jelen tanulmányban általánosabban elemzett témához (vö. 4. és 5. fejezet).

Ezeket a problémákat a Második Vízügyi Világfórumon (SWWF) is behatóan és egy sokkal átfogóbb keretben tárgyalták. A fórum által elfogadott Miniszteri Nyilatkozat a legfontosabb feladatok sorában egyebek mellett az ökoszisztémák védelmét és a környezeti kockázatok kezelését (az árvizek, aszályok és egyéb kockázati tényezők elleni védekezést) jelölte meg. Emellett olyan intézkedések megtételét sürgette, amelyek a vízi erőforrások integrált kezelésére (IWRM) épülnek és amelyek eredményessége a különböző érdekcsoportok, a kormányok és a társadalom közötti együttműködéstől függ (SWWF, 2000).

További fontos szempont az Európai Unió komplex környezetvédelmi joganyagának (acquis) figyelembevétele. Ez a tagállamok számára jogilag kötelező érvényű olyan eszközöket is magában foglal, amelyek az országhatárokon áterjedő környezetszennyezés különféle kérdéseivel foglalkoznak. E követelmények átvétele a tagjelölt országok számára a csatlakozásuk előfeltétele. Ebben a vonatkozásban a környezetvédelmi jogi szabályozás továbbfejlesztése és 2000 tavaszán – Romániában és Magyarországon tett látogatása után – az Európai Unió környezetvédelmi főbiztosa által bejelentett más intézkedések (Wallström, 2000) jelentős mértékben hozzá fognak járulni az európai országok egy nagy csoportja közötti, a környezetbiztonságot erősítő együttműködés javításához.

A környezetbe kibocsátott szennyező anyagok a légkör és a felszíni vizek által nagy távolságokra juthatnak el, és a kibocsátási helyüktől (a szennyező forrástól) jelentős távolságban is káros hatásokat okozhatnak. Az országhatárokon áterjedő vízfolyások és a nemzetközi tavak mint (potenciális) szennyezést közvetítő közegek ebben a vonatkozásban mind környezeti, mind jogi szempontból sajátos szereppel rendelkeznek. Mivel ezek egyúttal élőhelyek és édesvízforrások is, szennyezésük közvetlen veszélyeztetheti a vízi élővilágot és az emberi egészséget.

Különbséget kell tennünk a “folyamatos” vagy tartós szennyezés, illetve a baleseti helyzetben okozott, rendkívüli szennyezések között. Az utóbbiak sokszor a szennyező anyagok vagy a különösen veszélyes anyagok viszonylag rövid ideig tartó, de jóval magasabb koncentrációjával járhatnak együtt. Emiatt a veszélyes anyagok baleseti kibocsátásával kapcsolatosan különleges szabályok, eljárások bevezetése és alkalmazása szükséges a megfelelő kockázatkezelés (megfigyelő és jelző rendszerek, katasztrófa-elhárítási intézkedések stb.), vagy a káros következmények mérséklése és a felelősségi kérdések tisztázása érdekében. Jelen tanulmányban e kérdések vizsgálatával foglalkozunk, s a vonatkozó nemzetközi jogi eszközök kiválasztásánál, elemzésénél alapvetően a pán-európai régióra szorítkozunk.

A nemzetközi vizek szennyezésével kapcsolatban több multilaterális jogi eszköz létezik, mint amennyit ebben a tanulmányban áttekintünk: azok, amelyek valamely, országhatárokon átlépő vízfolyással kapcsolatban a vízhasznosítási, szennyezési problémákkal foglalkoznak (mint az 1976-os

Rajna Egyezmény, vagy számos, nem európai ország között megkötött vízügyi, határvízi megállapodás); illetve a megállapodások, amelyek tárgya tengerek – többek között szárazföldi forrásokból származó – szennyezésének megelőzése-mérséklése (mint például az 1992-es egyezmény a Fekete-tengerről, vagy a Földközi-tengerre vonatkozó 1976-os Barcelonai Egyezmény).

A különféle nemzetközi eszközök áttekintése többféle célt szolgál. Elősegíti, hogy azokat tágabb körben megismerjék, s tekintettel legyenek azok célkitűzéseire, rendelkezéseire, az elfogadott végrehajtási eszközökre és azok alkalmazására. Ugyancsak felfedheti e jogi eszközök gyenge pontjait és tisztázhatja azokat az elemeket, amelyek továbbfejlesztésre szorulnak. Tanulmányunk végén néhány ilyen jellegű következtetést vonunk le és javaslatokat adunk közre.

Technikai szempontból (a 3. fejezetben) az volt a célunk, hogy kiemeljük az egyes egyezmények célkitűzéseit és összefoglalóan bemutassuk azokat az általános és konkrét rendelkezéseket, amelyek közvetlenül vagy közvetve alkalmazhatóak az országhatárokon átterjedő, baleseti jellegű vízszennyezések esetében. Ennek érdekében, általában pontosan idézünk ezekből a jogi eszközökből a hivatkozott cikkek vagy bekezdések megjelölésével (szögletes zárójelben: például a [2.5] jelölés e tanulmány 3.6. részében hivatkozást jelent az Aarhusi Egyezmény 2. cikkének 5. bekezdésére).

Hasonló összefoglaló-lényegkiemelő módszerrel készült a legfontosabb magyar vonatkozású nemzetközi egyezményeket és rendelkezéseiket bemutató tanulmány is (Farágó és Lakosné, 1995).

Egy konkrét esemény (határon átterjedő baleseti jellegű vízszennyezés) bekövetkezésekor minden lényeges jogi eszköz megfelelő rendelkezéseit *együttesen, illetve egyidejűleg* kell figyelembe venni. Következésképpen, célszerűnek és hasznosnak látszott a különféle nemzetközi egyezményekben foglalt legfontosabb rendelkezések és kötelezettségek olyan témakörökhöz kötődő kigyűjtése és egybevetése, amelyek jellemzően felmerülnek a megelőzést szolgáló intézkedések tervezésekor, vagy amikor egy baleset bekövetkezik. Ezek a 4. fejezetben bemutatott témakörök a következők: az országhatárokon átterjedő szennyezésért való felelősség, kártérítési kötelezettség és kártérítés; elővigyázatosság és a balesetek megelőzése; baleseti jelző-riasztó rendszerek és a tájékoztatási kötelezettségek; viták és azok rendezése.

1.2. *A jogi eszközökben alkalmazott alapvető fogalmak és meghatározások*

Az alábbiakban felsorolt alapvető fogalmak és meghatározások az e tanulmányban áttekintett jogi eszközökből származnak, amelyek különös jelentőséggel bírnak az egyes rendelkezések megfelelő értelmezéséhez a vizsgált témakörökkel kapcsolatban. E fogalmakat – értelemszerűen – bizonyos kategóriákba soroltuk.

Vizek, vízgyűjtők

A *vízfolyás* olyan felszíni és felszín alatti vizek rendszere, amelyek fizikai kapcsolatuknál fogva egységes egészet alkotnak, és amelyek rendszerint közös végső befogadóba ömlenek. A *nemzetközi vízfolyás* olyan vízfolyás, melynek részei különböző államokban találhatók. *[Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú ...]*

Határvíz bármely felszíni vagy felszín alatti víz, amely két vagy több állam között jelöli vagy keresztezi a határokat, illetőleg azokon halad; amennyiben e határvíz közvetlenül a tengerbe ömlik, akkor a határvíz végét a torkolatban a kisvízi meder partjait összekötő egyenes jelöli. *[Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások ...]*

A *Duna vízgyűjtője* a Duna hidrológiai vízgyűjtő területét jelenti olyan kiterjedésben, ahogyan a Szerződő Felek azon osztoznak. *[Egyezmény a Duna védelmére ...]*

Veszélyes anyagok

Veszélyes anyagok a mérgező, rákkeltő, mutagén, teratogén vagy élő szervezetekben felgyülemlő anyagok, különösen, ha le nem bomló természetűek. *[Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások ...]*

Veszélyes anyagok a toxikus, a rákkeltő, a mutagén, a teratogén vagy a bioakkumulatív hatású anyagokat jelenti, különösképpen pedig azokat, amelyek nem-lebomlóak és kedvezőtlen hatásuk az élő szervezetekre számottevő. *[Egyezmény a Duna védelmére ...]*

A *vízre nézve veszélyes anyagok* azokat az anyagokat jelenti, melyek a vízkészleteket rendkívüli mértékben képesek károsítani és ezért kezelésük különleges megelőző és védelmi intézkedéseket követel. *[Egyezmény a Duna védelmére ...]*

A *veszélyes anyag* fogalomkörébe tartoznak: (a) anyagok vagy készítmények, amelyek jelentős kockázatot hordozó tulajdonságokkal rendelkeznek az emberre, a környezetre és a vagyontárgyakra nézve. Olyan anyagot vagy készítményt, amely robbanékony, oxidáló, különösen gyúlékony, nagyon gyúlékony, gyúlékony, nagyon mérgező, mérgező, ártalmas, korróziót okozó, gyulladást okozó, érzékennyé tevő, rákkeltő, mutagén, mérgező a reprodukció számára, vagy veszélyes a környezetre, a jelen Egyezmény I. függeléke értelmében minden esetben úgy kell tekinteni, mint amely ilyen kockázatot hordoz; (b) a jelen Egyezményhez csatolt I. függelék B. részében külön kiemelt anyagok. ... *[Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]*

Környezeti szempontból veszélyes, illetve jelentős tevékenységek

Veszélyes tevékenység bármely tevékenység, amelynek során egy vagy több veszélyes anyag van, vagy lehet jelen az I. függelékben közölt küszöbértékeket elérő vagy meghaladó mennyiségben és amely országhatárokon túli hatások okozására alkalmas. [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Veszélyes tevékenységnek minősül az alábbi tevékenységek közül egy vagy több, feltéve, hogy azt szakmai keretek között folytatják, beleértve a hatóságok által irányított tevékenységeket is: (a) egy vagy több veszélyes anyagnak az előállítása, kezelése, tárolása, használata vagy a környezetbe bocsátása, vagy ilyen anyagokkal végzett hasonló természetű műveletek; (b) gyártás, kifejlesztés, kezelés, tárolás, használat, megsemmisítés, elhagyás, kibocsátás vagy bármilyen művelet, amely az alábbiak közül eggyel vagy többel kapcsolatos: - genetikailag módosított organizmusok ...; - mikroorganizmusok ...; (c) olyan berendezés vagy telep működtetése, amely hulladék égetésére, kezelésére, mozgatására vagy újrafelhasználására szolgál ...; (d) telep működése állandó hulladéklerakás céljából. [Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]

Tervezett tevékenység bármely olyan tevékenység, vagy a tevékenység bármely jelentős megváltoztatása, amely egy alkalmazandó nemzeti eljárásnak megfelelően valamely illetékes hatóság döntésének van alávetve. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

Káresemények: balesetek, szükséghelyzetek, szennyezés

Káresemény bármely egyszer vagy folyamatosan előforduló esemény, vagy ugyanolyan eredetű események sorozata, amely kárt okoz, vagy annak közvetlenül fenyegető, súlyos veszélyt hordozza magában. [Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]

A nemzetközi vízfolyás szennyezése valamely nemzetközi vízfolyás vízösszetételének vagy vízminőségének olyan hátrányos megváltozását jelenti, amit közvetlenül vagy közvetve emberi magatartás okoz. [Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú ...; 21.1]

A szükséghelyzet az olyan hirtelen bekövetkező esemény, amely a nemzetközi vízfolyással rendelkező államoknak vagy más államoknak kárt okoz vagy azzal közvetlenül fenyeget, és amely vagy váratlan természeti okokból származik, ... vagy emberi magatartás, például ipari balesetek következménye. [Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú ...; 28.1]

Ipari baleset olyan esemény, amely veszélyes anyagokkal folytatott bármilyen tevékenység során bekövetkezett ellenőrizhetetlen fejlemény eredménye, s amely (i) egy berendezésben, például gyártás, felhasználás, tárolás, kezelés vagy elhelyezés közben, vagy (ii) szállítás közben következik be ... [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Hatások, következmények, károk

Hatás bármely következmény, amelyet egy tervezett tevékenység idéz elő a környezetben, beleértve az emberi egészséget és biztonságot, a növény- és állatvilágot, a talajt, a levegőt, a vizet, az éghajlatot, tájat, és a történelmi emlékeket vagy más építményeket vagy ezen tényezők egymás közötti kölcsönhatását; ugyancsak magában foglalja az ezen tényezők megváltozása eredményeként a kulturális örökségben vagy a társadalmi-gazdasági viszonyokban bekövetkező hatásokat. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

Hatás az ipari baleset által okozott bármely közvetlen vagy közvetett, azonnali vagy késleltetett káros következmény, amely nemkívánatos módon érinti a következőket: (i) emberek, növény- és állatvilág; (ii) talaj, víz, levegő és táj; (iii) az (i) és az (ii) pontokban megjelölt tényezők közötti

kölcsönhatás; (iv) anyagi javak, kulturális örökség, beleértve a történelmi emléket is. [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Országhatárokon átterjedő hatás bármely, nem kizárólag globális természetű hatás egy fél joghatósága alá tartozó területen, amelyet egy olyan tervezett tevékenység idéz elő, amelynek fizikai eredete teljesen vagy részben egy másik fél joghatósága alá tartozó területre esik. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

Határokon átterjedő hatás a környezetre gyakorolt bármilyen számottevően hátrányos hatás, amely az egyik Fél joghatósága alá tartozó területen keletkezik a határvizek olyan, emberi beavatkozás által előidézett állapotváltozása miatt, mely fizikailag részben vagy egészben a másik Fél joghatósága alá tartozó területről ered. A környezetre gyakorolt ilyen hatások közé tartozik az emberi egészséget és biztonságot, az állat- és növényvilágot, a talajt, a levegőt, a vizeket, az éghajlatot, a tájképet, a műemlékeket vagy más fizikai szerkezeteket, illetve ezek kölcsönhatását befolyásoló hatások ... [Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások ...]

Határokon átterjedő hatás bármely, a vízi környezetre számottevően kedvezőtlen hatást jelent, amely a vízviszonyok emberi tevékenység által történő megváltoztatásából származik és túlterjed valamely Szerződő Fél joghatósága alá tartozó területen. Az ilyen változások hatással lehetnek az életre, a tulajdonra, a létesítmények biztonságára és az érintett vízi ökörendszerekre. [Egyezmény a Duna védelmére ...]

Országhatárokon túli hatások egy Részes megítélése szerint olyan súlyos hatásokat jelentenek, amelyek a másik Részes jogkörén belüli tevékenységből eredő ipari baleset következtében keletkeznek. [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Kár (a) halál vagy személyi sérülés; (b) vagyontárgy elvesztése vagy megkárosodása, magát az üzemeltető ellenőrzése alatt és a veszélyes tevékenység helyszínén lévő felszerelést vagy vagyontárgyat kivéve; (c) a környezet károsodásából származó veszteség vagy kár, amennyiben nem esik az (a) vagy (b) pontok alá, feltéve, hogy a környezet olyan károsodásának megtérítését, amely más, mintha az ilyen károsodásból eredő elmaradt hasznot térítenék meg, korlátozzák a környezet helyreállításához szükséges azon intézkedések költségeire, amelyeket már elkezdtek, vagy még el kell kezdeni; (d) a megelőző intézkedések költségei és bármilyen károsodás vagy veszteség, amelyet megelőző intézkedések okoztak, addig a mértékig, ameddig e bekezdés (a)-(c) pontjaiban megjelölt kár vagy veszteség a veszélyes anyagok, genetikailag módosított organizmusok vagy mikroorganizmusok veszélyes tulajdonságai miatt alakult ki vagy azok eredménye, vagy hulladék idézte elő, eredményezte a kialakulását. [Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]

Felek

Parti Fél bármely Fél, amely ugyanazon határvíz mentén fekszik. [Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások ...]

Kibocsátó Fél bármely Részes vagy Részesek, amelynek vagy amelyeknek joghatósága alatt valamilyen ipari baleset történik vagy történhet. [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Kibocsátó Fél az egyezmény azon szerződő fele vagy felei, amelyek joghatósága alatt egy tervezett tevékenység előreláthatólag meg fog valósulni. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

Érintett Fél bármely Részes vagy Részesek, amelyet vagy amelyeket egy ipari baleset országhatárokon túli hatásai érintenek vagy érinthetnek. [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Hatásviselő Fél az egyezmény azon szerződő fele vagy felei, amelyekre egy tervezett tevékenység országhatáron átterjedő hatása várhatóan befolyást fog gyakorolni. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

“Szereplők”

Üzemeltető bármilyen természetes vagy jogi személy beleértve olyan közigazgatási hatóságokat is, amelyek valamely tevékenységért – pl. felügyelet, működtetés folytatása – vannak megbízva. [Egyezmény az ipari balesetek ...]

Üzemeltető az a személy, aki egy veszélyes tevékenység fölött ellenőrzést gyakorol. [Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]

Illetékes hatóság egy fél által kijelölt nemzeti hatóság vagy hatóságok, amely(ek) az egyezmény szerinti feladatok végrehajtásának felelőse(i), és/vagy egy fél által valamely tervezett tevékenységre vonatkozóan döntéshozói jogkörrel felruházott hatóság vagy hatóságok. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

Nyilvánosság, közösség: egy vagy több természetes vagy jogi személy. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...; Egyezmény az ipari balesetek ...]

Fenntartható gazdálkodás és különféle intézkedések

A fenntartható vízgazdálkodás egy stabil, környezetileg helytálló fejlesztés kritériumaival jellemezhető, amelyek a következőkre irányulnak: “az élet általános minőségének fenntartása, a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés folyamatossága, a tartós környezeti károk elkerülése és az ökörendszerek védelme, a megelőző szemlélet gyakorlása. [Egyezmény a Duna védelmére ...; 2.5]

Környezeti hatásvizsgálat egy javasolt tevékenység környezetre gyakorolt valószínűsíthető hatását értékelő nemzeti eljárást jelent. [Egyezmény az országhatárokon átterjedő ...]

Megelőző intézkedések bármely személy által tett bármilyen ésszerű intézkedést jelentenek, egy káresemény bekövetkezése után, annak érdekében, hogy megakadályozza vagy minimalizálja azt a kárt vagy veszteséget, amit e szakasz 7. bekezdésének (a)-(c) pontjai leírnak (lásd a „kár” meghatározását fentebb). [Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]

Helyreállítási intézkedések bármilyen olyan intézkedést jelölnek, amely arra irányul, hogy pótolják vagy helyreállítsák a környezet károsodott vagy elpusztult részeit, vagy, amikor az megfelelő, a környezetbe az ezekkel egyenértékű komponenseket helyezzenek. A belső jog meghatározhatja, hogy ki jogosult ilyen intézkedések megtételére. [Egyezmény a polgárjogi felelősségről ...]

2. A HATÁROKON ÁTTERJEDŐ HATÁSOKAT SZABÁLYOZÓ NEMZETKÖZI KÖRNYEZETVÉDELMI JOG FEJLŐDÉSE, ELVEI ÉS FORRÁSAI

2.1. *A nemzetközi környezetvédelmi jog fejlődése és irányelvei*

Bár bizonyos elvek (mint a magánterület védelmével és a környezettel kapcsolatos szomszédjogi szabályok) már a római jogban fellelhetők voltak és különféle, a környezet védelmére vonatkozó nemzeti szabályok már a XIX. században elfogadásra kerültek, a nemzetközi környezetvédelmi jog tényleges kialakulása csak a XX. század elején vette kezdetét. Az első, a természetvédelem területére vonatkozó multilaterális egyezményt 1902-ben fogadták el ("Párizsi egyezmény a mezőgazdaság számára hasznos madarak védelméről"). Ezt a természetvédelemmel kapcsolatos és különböző fajok védelmével foglalkozó további nemzetközi egyezmények követték.

A területi határok (különösen a határvizek) és a kapcsolódó környezeti kérdések is a szerződések "jellemző" tárgyává váltak a század elejétől. Az ilyen jellegű legkorábbi egyezmények egyike az 1909-es, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia között megkötött megállapodás volt az USA és Kanada közötti határvizekről. Az ilyen egyezmények elsődleges célja tulajdonképpen nem vagy nem csak a környezet védelme volt, hanem a területi (terület-megosztási) rendszerek, feltételek rögzítése. Az 1940-es évek számos területi változásának következtében a vizek használatának nemzetközi vonatkozásai stratégiai szempontból fontossá váltak és a határvízi megállapodások megsokszorozódtak.

A különböző környezeti szennyezésekkel kapcsolatos nemzetközi normák csak az 1950-es években kerültek elfogadásra, elsősorban a vizekre vonatkozóan. Az ilyen eszközök egyik első példája az "Egyezmény a tengerek olajszennyezésének megelőzésére" volt (1954, London), amely megtiltotta az olaj tengerbe történő kibocsátását. Ezenkívül annak érdekében, hogy intézményi kereteket biztosítsanak a területi vizek védelmére, külön nemzetközi bizottságokat állítottak fel, például Európában a Rajna és a Mosel folyók, valamint a Constance és a Léman tavak esetében.

Bizonyos mértékig érthető, hogy először a gazdasági értéket képviselő fajok védelme kapott hangsúlyt, illetve a nemzetközi (határ) vizek kérdése vált fontossá, mint a nemzetközi tárgyalások és megállapodások tárgya. Csak később kezdtek figyelmet fordítani a környezet-szennyezésekkel kapcsolatos kiterjedt problémakör más elemeire, a szennyezések különféle formáira és következményeire.

Ezzel párhuzamosan növekedett a nemzetközi közösség aggodalma a környezetet veszélyeztető vegyszerekkel, veszélyes anyagokkal és tevékenységekkel szemben. Számos nemzetközi egyezményt fogadtak el az 1950-es évek második felétől, mint például az 1958-as genfi egyezményt ("Egyezmény a nyílt tengerekről", amely megtiltotta az óceánok olajjal és radioaktív hulladékkal történő szennyezését), vagy az 1960-as párizsi egyezményt ("Egyezmény az atomenergia területén való polgári jogi felelősségről").

Több környezeti katasztrófát követően (például az 1967-es olajtartályhajó-katasztrófa a Torrey Kanyonban) és az emberi tevékenységek esetleges globális környezeti hatásaira vonatkozó új környezettudományi eredményekre alapozva a környezet veszélyeztetése miatt aggodalom még erősebbé vált az 1970-es évek elején. Ráadásul több nemzetközi szervezet kezdett aktívabb szerepet vállalni a környezet védelmében; álljon itt csak néhány példa erre: az Európa Tanács 1968-as nyilatkozata a levegőszennyezés szabályozásáról, az 1968-os Európai Vízügyvédelmi Karta, az Afrikai Egységsszervezet által 1968-ban elfogadott "Afrikai egyezmény a természet és a természeti erőforrások megőrzéséről", vagy 1972-es "ENSZ-konferencia az emberi környezetről".

Ezek a fejlemények is világosan jelzik, hogy ekkora már az egyes államok képviselőiben eljáró politikai döntéshozók is felismerték az országhatárokon áttérjedő – akár kontinentális léptékű vagy globális – környezeti kockázatok jelentőségét. Ezzel együtt nőtt az egyetértés abban is, hogy ezeket az ügyeket közösen, integrált módon kezeljék és szabályozzák, továbbá abban, hogy megegyezzenek a kockázatok kezelésének közös elveiről és a megfelelő intézkedésekről. Ezek nyomán indult gyors fejlődésnek egy új jogi diszciplína: *a nemzetközi környezeti jog*.

Az ENSZ 1972-es, Stockholmban megtartott konferenciáját (ENSZ-konferencia az emberi környezetről) általában olyan eseményként tartják számon, amely a nemzetközi környezetvédelmi együttműködés új korszakát jelzi. A résztvevők által elfogadott nyilatkozat a környezetvédelemnek azon “általános érvényű” elveit foglalta össze, amelyek útmutatóul szolgálnak a nemzetek, a nemzetközi közösség számára, hogy megakadályozzák a Föld környezetének további romlását, hatékonyan oldhassák meg a környezeti problémákat, megelőzhessék vagy mérsékelhessék a további környezeti ártalmakat.

Az említett konferencia legtöbbször idézett elveinek egyike tisztázza az államoknak az országhatárokon áttérjedő környezeti hatásokkal kapcsolatos felelősségét. Ezen 21. elv szerint: “... az államok szuverén joga, hogy saját környezeti politikájukat követve használják erőforrásaikat, és biztosítsák, hogy a *saját fennhatóságuk vagy ellenőrzésük alatt álló tevékenységek ne okozzanak kárt más államok környezetében vagy a nemzeti joghatóság határain túli területeken.*”

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottság által az ENSZ Közgyűlés számára készített jelentésben részletes elemzést találhatunk a földi környezet pusztulásáról, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődés, illetve a környezet egymással összefüggő problémáiról és kilátásairól. A bizottság a javaslatait a fenntartható fejlődés általános elveire alapozta és bemutatta azokat a legfontosabb területeket, ahol a nemzetközi együttműködés fejlesztése és megerősítése, hatékonyan koordinált konkrét programok megfogalmazása és végrehajtása, valamint új jogi eszközök kidolgozása és érvényre juttatása szükséges.

Ami a jogalkotás területén a kritikai értékelést és a jövőbeni tevékenységet illeti, a Bizottság világossá tette:

“A nemzeti és a nemzetközi jog hagyományosan le volt maradva az események mögött. Ma a jogi rendszereket gyorsan maguk mögött hagyja a fejlődés környezeti alapjára gyakorolt hatások egyre gyorsuló sebessége és kiterjedő mérete. Az emberi törvényeket újra kell fogalmazni, hogy az emberi tevékenységeket összhangban tartsák a természet változatlan és egyetemes törvényeivel. Sürgős szükség van: ... *a fenntartható fejlődést támogató létező törvények és nemzetközi megállapodások megerősítésére és kiterjesztésére, illetve a létező módszerek újbóli kikényszerítésére és új eljárások kidolgozására a környezeti viták elkerülése és megoldása érdekében.*” (Brundtland, 1987)

A Bizottság jelentését – s annak részeként a javasolt legfontosabb teendők jegyzékét – 1987-ben fogadták el ENSZ közgyűlési határozattal. A Közgyűlés döntött arról, hogy 1992-ben meg kell tartani a Környezet és Fejlődés Konferenciát.

Ezzel párhuzamosan Európában a “Helsinki folyamat” (EBEÉ) keretében kibontakozó és egyre kiterjedtebb együttműködés jó alapot szolgáltatott a környezeti témakörökben folyó párbeszédhez és elősegítette e téren a hatékonyabb együttműködést a közép-európai térségben is. Az érintett államok 1985-ben elfogadtak egy nyilatkozatot a Duna menti államok együttműködéséről a dunai vízgazdálkodás és különösen a vízszennyezéssel kapcsolatos feladatokról (OVH, 1987). Ebben a nyilatkozatban a kormányok kifejezték készségüket “*a Duna vizének szennyeződéstől való megóvására, különös tekintettel a veszélyes és radioaktív anyagokra, továbbá a szennyezettség mértékének fokozatos csökkentésére, minek során tekintetbe veszik a Duna vizével kapcsolatos ökológiai követelményeket is ...*” [1. cikk]. Ebben az okmányban két fontos megállapítás érdemel

figyelmet elemzésünk sajátos tárgyának szempontjából, nevezetesen a környezeti szennyezés megelőzéséről és a balesetek bejelentéséről szólóak:

- A kormányok továbbra is törekednek *“a környezet védelme, megőrzése és javítása és a fokozott felelősség kikényszerítése céljából intézkedéseket hozni, különösen a vizek szennyezéstől való megóvásának területén.”* [5]
- A kormányok *“... kijelölik azokat a szerveket, amelyek részére a Duna vízminőségével kapcsolatos eredményeket és értékeléseket, csakúgy, mint a baleseti szennyezéssel kapcsolatos sürgős információkat és az ezek megszüntetését célzó intézkedéseket kölcsönösen jelenteni kell”* [2.2].

Jogi szempontból az 1979. évi genfi *“Egyezmény a nagy távolságra jutó, országhatárokon áttérjedő levegőszennyezésről”* volt a korszak első lényeges eredménye a pán-európai környezetvédelmi együttműködés keretében. Az ebben elfogadott és meghatározott fogalmak (pl. az országhatárokon áttérjedő szennyezés meghatározása), a jogi megközelítés és az egyezményben foglalt egyes tartalmi elemek iránymutatásként szolgáltak a későbbi és ebben a tanulmányban is áttekintett egyes környezetvédelmi egyezményekhez.

A *“Riói nyilatkozatot a környezetről és a fejlődésről”* 1992-ben a Föld Csúcson – az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia magasszintű szakaszán – fogadták el azzal a céllal, hogy egy új globális együttműködési viszonyt alakítsanak ki az államok, a társadalmak, az egyes ágazatok között, továbbá, hogy elismerjék és elfogadjassák a földi környezet egységét és a környezeti folyamatok összefüggéseinek jelentőségét. A nyilatkozat magában foglalta a környezet és fejlődés legfontosabb alapelveit, amelyek közül tárgykörünknek megfelelően a következőket emeljük ki:

- *Szuverenitás és felelősség* [2. elv] *“Az Egyesült Nemzetek Alapokmányának és a nemzetközi jog elveinek megfelelően az államok szuverén joga, hogy saját környezeti és fejlesztési politikájukat követve használják erőforrásaikat, és biztosítsák, hogy a saját fennhatóságuk vagy ellenőrzésük alatt álló tevékenységek ne okozzanak kárt más államok környezetében vagy a nemzeti joghatóság határain túli területeken.”* Ez gyakorlatilag a Stockholmi Nyilatkozat 21. elvének megismétlése.
- *Nyilvánosság részvétele* [10. elv] *“A környezeti ügyeket a legjobban az összes érdekelt állampolgár részvételével a megfelelő szinten lehet kezelni. Nemzeti szinten minden egyénnek biztosítani kell a megfelelő hozzáférést a környezetre vonatkozó információkhoz, melyekkel a közhivatalok és hatóságok rendelkeznek; beleértve a veszélyes anyagokra és az állampolgárok közösségeit érintő tevékenységekre vonatkozó információt; és lehetővé kell tenni a döntéshozatali folyamatban való részvételt. Az államok segítsék elő és bátorítsák a lakosság tudatosságát és részvételét azzal, hogy széles körben hozzáférhetővé teszik az információkat. Hatékony hozzáférést kell biztosítani a bírósági és igazgatási eljárásokhoz, beleértve a kártalanítást és helyreállítást.”* Értelemszerűen, az információhoz való hozzáférés és a nyilvánosság részvétele az ipari balesetek és környezeti hatásaik esetében különleges jelentőséggel bír.
- *Helytállási felelősség és kártalanítás:* [13. elv] *“Az államok dolgozzanak ki nemzeti törvényeket a szennyezéssel és egyéb környezeti károkkal kapcsolatos felelősségre és az áldozatok kártalanítására. Az államok ugyancsak működjenek együtt gyors és határozottabb módon további nemzetközi jogszabályok kidolgozásában a joghatóságukon belül folytatott tevékenységek által okozott környezeti károk hátrányos hatásainak kompenzálása és a felelősség vonatkozásában, vagy a joghatóságukon kívül eső területek ellenőrzésére.”*
- *Elővigyázatosság:* [15. elv] *“A környezet védelme érdekében az államok, lehetőségeiknek megfelelően, széles körben alkalmazzák az elővigyázatossági megközelítést. Ahol súlyos vagy visszafordíthatatlan kár fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható föl indoklásként a környezetromlást megakadályozó költséghatékony intézkedések elhalasztására.”*

- *Bejelentés veszélyhelyzetek esetén:* [18. elv] “Az államok azonnal értesítsék az érintett államokat minden természeti katasztrófáról vagy egyéb veszélyhelyzetről, melyek valószínűleg gyorsan bekövetkező ártalmas hatásokkal lehetnek más államok környezetére. A nemzetközi közösség tegyen meg minden erőfeszítést az így érintett államok közösségének megsegítésére.”
- *Előzetes információ és egyeztetés:* [19. elv] “Az államok szolgáljanak előzetes és időbeli értesítéssel és tárgyyszerű információval a potenciálisan érintett államoknak az olyan tevékenységekről, melyeknek jelentős, határokat átlépő káros hatásai lehetnek, s az ilyen államokkal már korai stádiumban és jóhiszeműen konzultáljanak.”
- *Vitarendezés:* [26. elv] “Az államok a környezettel kapcsolatos minden vitájukat békés úton és megfelelő eszközökkel rendezzék, az Egyesült Nemzetek Chartájának megfelelően.”
- *Együtműködés:* [27. elv] “Az államok és népek jóhiszeműen és közösségi szellemben működjenek együtt az ezen nyilatkozatban megtestesült elvek megvalósításában és a nemzetközi jognak a fenntartható fejlődés területén való továbbfejlesztésében.”

Az említett nyilatkozatok és elvek jogilag nem kötelező érvényűek, ugyanakkor általánosan elfogadottakká váltak és a továbbiakban kidolgozott nemzetközi jogi eszközökben hivatkoznak azokra. Ugyanezeket az elveket vették figyelembe a környezettel kapcsolatos nemzeti jogalkotásban is: a nyilatkozat 11. elvének megfelelően “az államok iktassanak törvénybe hatékony környezeti jogszabályokat. A környezeti normák, gazdasági célkitűzések és prioritások tükrözzék a megfelelő környezeti és fejlődési összefüggéseket. ...” Ez világos utalás arra, hogy minden állam érdeke olyan jogi rendelkezések kidolgozása, elfogadása és érvényesítése, amelyek a környezeti veszélyek megelőzésére és megfelelő kezelésére is szolgálnak.

A Riói Nyilatkozat bemutatott elvein kívül két másik, széles körben elfogadott elvet is meg kell említenünk:

- *A szennyező fizet:* Míg a fenti 2. elv megemlíti az államok azon felelősségét, hogy ne okozzanak más államok környezetében kárt, abban az esetben, amikor az országhatárokon áttérjedő kár bekövetkezik, a “szennyező fizet elv”-re való hivatkozás a leggyakoribb, mivel ez jelenti a helyállási és a kártérítési ügyek megoldásának legvilágosabb módját.
- *Megelőzés:* Az “integráció elve” a Riói Nyilatkozat alapvető eleme (a 4. elv, amelyet fentebb nem idéztünk); ez is szorosan kapcsolódik ahhoz az általánosan elfogadott megközelítéshez, hogy a leghatékonyabb megoldás a megelőzés elvének alkalmazása, vagyis a szennyezés vagy bármilyen más, káros környezeti hatás megelőzése annak forrásánál bármely azt kiváltó tevékenység esetében.

Az ebben a tanulmányban áttekintett egyezmények közvetlenül és egyértelműen hivatkoznak egy vagy több fent említett elvre, illetve esetenként közvetetten alkalmazzák az elvek normatív tartalmát. Ez elősegíti az elővigyázatosságot, a megelőzést, a hatásvizsgálatot, a nyilvánosság döntéshozatalban való részvételét, az értesítési rendszereket, az egyeztetési eljárásokat, az együtműködést vagy a vitarendezést jelentőségének megértését és az ezekkel kapcsolatos eszközök és intézmények megfelelő fejlesztésének és alkalmazásának fontosságát – úgy a környezetszennyezést okozó balesetek előtti, mint azt követően felmerülő teendőkre vonatkozóan.

Mindezen egyezmények és a felvetett kérdések megoldásának alapja nyilvánvalóan az érintett felek együtműködése, ahogy arra az együtműködés fentebb hivatkozott elve is utal.

Konkrétabban, az “Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról” kifejezetten tartalmazza a megelőzés elvét és a “szennyező fizet” elvet, az “Egyezmény az ipari balesetek országhatáron túli hatásairól” preambulumban szintén megemlíti a “szennyező fizet” elvet, mint a nemzetközi környezetvédelmi jog általános elvét. Az “Egyezmény a biológiai

sokféleségről“ megismétli a Riói Nyilatkozat 2. elvét. Az *értesítésre* vonatkozó fontos szabályok vannak a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról szóló egyezményben, a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló egyezményben és az ipari balesetek országhatáron túli hatásairól szóló egyezményben. Magától értetődően az *előzetes tájékoztatás és egyeztetés* témáját legrészletesebben az “Egyezmény az országhatáron átterjedő környezeti hatások vizsgálatáról” kezeli. Hasonlóképpen, a *nyilvánosság környezetvédelmi ügyekben való részvételét* megkönnyítő rendelkezések tekintetében a legjobb nemzetközi jogi forrás az “Egyezmény az információhoz való hozzáférésről, a döntéshozatalban való társadalmi részvételről és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről környezeti ügyekben”.

2.2. A nemzetközi környezetvédelmi jog forrásai

Annak következtében, hogy a nemzetközi környezetvédelmi jog az általános nemzetközi közjog részét képezi, alapvető forrásai azok, amelyeket a Nemzetközi Bíróság Statútuma [38. cikk, 1. bek.] megállapít, nevezetesen: *általános, vagy különös egyezmények* (szerződések), *nemzetközi szokás, művelt nemzetek által elismert általános jogelvek*. A nemzetközi szervezetek határozatai – bár ezt a statútum nem említi – szintén tartalmazhatnak kötelező érvényű szabályokat.

Ezekon a kategóriákon kívül három további olyan jogi eszköz létezik, amely kiegészítő, de nem kevésbé fontos szerepet játszik: *bírói döntések, a legkiválóbb tudósok tanítása és a "puha jog"* ("soft-law") *dokumentumai* – vagyis olyan jogi eszközök, amelyek kiemelkedő fontosságú szabályokat tartalmaznak és általánosan elfogadottak a szerzők politikai, erkölcsi és jogi autoritása miatt.

Szerződések

A nemzetközi jog hagyományos forrásai között a szerződések jelentik a legkonvencionálisabb formát. Ez annak köszönhető, hogy az államok hagyományosan jobban szerették véleményeiket és kívánságaikat a legpontosabb módon kifejezni a hibás értelmezés elkerülése végett és azért is, mert a pozitivisták szemlélet szerint az államok nem voltak kötelezhetőek az egyetértésük világos kifejezése nélkül. Emiatt szükséges volt a kívánság és a kötelezettség pontos rögzítése és kölcsönösen jóváhagyott, írott formába való foglalása. E szempontok világítják meg annak okát, hogy miért a szerződések a leggyakrabban használt eszközök a felekre nézve kötelező érvényű kötelezettségek megalkotására még napjainkban is.

A szerződések különböző típusai

Egy szerződést természetétől függően többféle módon lehet jellemezni: a felek számától függően lehet két- vagy többoldalú (bilaterális vagy multilaterális); témájától, céljától és területi hatályától függően lehet helyi, regionális, kontinentális vagy globális; továbbá kidolgozható egy olyan nemzetközi szervezet égisze alatt, mint az Egyesült Nemzetek vagy az Európa Tanács, illetve akár egy ilyen kezdeményező, "befogadó" nemzetközi szervezet nélkül is megkötendő.

A különböző, környezettel kapcsolatos szerződéseket témájuk-tárgyuk szerint is lehet osztályozni: ismertek a természetvédelemről szóló szerződések (különösen a különböző fajok védelméről szólóak); az egyes környezeti elemek – levegő, víz, talaj – védelmével foglalkozóak; a környezetszennyezés bizonyos formáiról szólóak; a környezetre ható különféle tevékenységek szabályairól – mint a hulladékgazdálkodásról vagy a nukleáris anyagok használatáról, illetve más sajátos témákról (pl. a környezetszennyezésről, a környezeti kár okozásáért való helytállásról) - rendelkező szerződések.

Kifejezetten a vízvédelem területén különböző jogi rendszereket találhatunk: határvizekkel kapcsolatos szerződések; szerződések a hajózásról; a konkrét vízfolyásokkal és vízgyűjtő területekkel foglalkozó szerződések (például az 1976-os Rajna Egyezmény); a nemzetközi vízfolyásokkal kapcsolatos általánosabb jellegű szerződések (mint a New Yorkban megkötött 1997-es egyezmény).

A tekintetben is különbség van a szerződések között, hogy milyen jogi módszereket használnak, még akkor is, ha ez a fajta megkülönböztetés nem olyan egyértelmű, mint a fent említettek. Ezeket a módszereket, jogtechnikákat együttesen is lehet alkalmazni akár ugyanabban a szerződésben, ami még bonyolultabbá teszi ezt az osztályozást. Az egyszerű normákon vagy utasítás jellegű rendelkezéseken, valamilyen cselekvésre vagy éppen annak tiltására utaló kötelezésen kívül a környezetvédelmi szabályozásban leggyakrabban használt módszerek a következők: engedélyezés, lista létrehozása, határértékek megadása (Kiss-Shelton, 1991).

Általában az *engedélyezési eljárást* bizonyos tevékenységekkel, eljárásokkal kapcsolatosan használják. Ez azért fontos, mert az engedély kiadása előtt számos tényezőt vizsgálnak a környezet védelme érdekében. A *listák* segítik a szigorú szabályozás rugalmasabbá tételét az egyedi körülmények fényében, és könnyebbé tehetik a környezetre ártalmas bizonyos anyagokkal kapcsolatos követelmények közötti különbségtételt is. Ebből az okból kifolyólag a listákat általában a hulladékgazdálkodás és a veszélyes anyagok esetében alkalmazzák, továbbá növény- és állatfajok védelmével kapcsolatosan. A *határértékeket* különböző csoportokba sorolják, nevezetesen: a különböző ágazatokban a maximálisan megengedhető szennyezés szintjét rögzítő minőségi szabványok; a szennyezőanyagok kibocsátását vagy koncentrációját meghatározó szabványok; termelési folyamatokkal kapcsolatos szabványok, amelyek bizonyos létesítményekre vonatkozóan állapítanak meg határértékeket; termékszabványok, amelyek az árucikkek vegyi vagy fizikai összetételére utaló értékeket, értékhatárokat rögzítenek.

Kötelező jelleg

Az 1969-es Bécsi Egyezmény a Szerződések Jogáról 1(a) cikkében a *“szerződést”, mint államok között, írásban kötött és a nemzetközi jog által szabályozott megállapodást határozza meg tekintet nélkül arra, hogy egyetlen, kettő vagy több, egymással összefüggő okmányba foglalták-e azt, és függetlenül a megállapodás sajátos megnevezésétől.* E szűk értelmezésen kívül (amely a fenti egyezmény sajátos célkitűzésének, tárgyának köszönhető), a nemzetközi megállapodások államok között, vagy államok és nemzetközi szervezetek között köthetőek, s különböző elnevezésük lehet: úgy mint szerződés, megállapodás, konvenció, egyezmény, jegyzőkönyv, emlékeztető stb.

Bármely szerződés vonatkozásában a döntő kérdés a résztvevő felek azon szándéka, hogy *jogilag kötelező* megállapodást kössenek. A szerződések kötelező érvényű természetét a *“pacta sunt servanda”* elve tartalmazza (a fent említett egyezmény 26. cikke) megállapítva, hogy *minden hatályos szerződés kötelezi a részes feleket és a szerződést jóhiszeműen kell végrehajtaniuk.*

Az állam azon szándéka, hogy magára nézve kötelezőnek ismerjen el egy szerződést kifejezhető aláírással, jegyzékváltással, megerősítő okirattal, elfogadással, jóváhagyással vagy csatlakozással (a használatos jogi eszköz magától a szerződéstől függ). Azonban a szerződés – hacsak a felek nem állapodnak meg kifejezetten abban, hogy már az aláírással kötik magukat – általában csak a hivatalos ratifikációt (általában a nemzeti parlamentek, vagy más állami szervek döntését igénylő megerősítést), vagy egyéb, a szerződés által meghatározott követelmények teljesítését követően (pl. egy bizonyos számú ratifikációs okmány letétbe helyezése után) lép hatályba és válik kötelező erejűvé a felekre nézve (Birnie-Boyle, 1992).

A fenti eljárások lényeges feltétele, hogy az állam részéről eljáró személynek teljes felhatalmazása legyen, mivel az aláírásra való felhatalmazás – vagy a szerződés megkötése után az állam általi megerősítés-jóváhagyás (amennyiben azt a szerződés megköveteli) – hiánya azt fogja eredményezni, hogy a szerződés az államot nem köti.

Bár a szerződés csak bizonyos, a szerződés által meghatározott követelmények teljesítése után lép hatályba, a szerződésben részt vevő felek ezalatt nem tehetnek semmi olyat, ami aláássa a szerződés célkitűzését, mint azt a Bécsi Egyezmény 18. cikke állítja: *az Állam tartózkodni köteles azoktól a cselekményektől, amelyek megghiúsítanák a szerződés tárgyát és célját, midőn (a) megerősítés, elfogadás vagy jóváhagyás fenntartásával írta alá a szerződést vagy cserélte ki a szerződést létrehozó okiratokat, mindaddig, amíg nem válik nyilvánvalóvá az a szándéka, hogy a szerződésnek nem válik részesévé, vagy (b) kifejezte azt, hogy a szerződés reá nézve kötelező hatályát elismeri, mindaddig, amíg a szerződés hatályba nem lép, és feltéve, hogy e hatálybalépést indokolatlanul nem késleltetik.*

Aláírás, megerősítés, hatálybalépés

Az aláírást általában egy hosszú tárgyalási időszak előzi meg, amelyet követően a szerződés aláírható – demonstrálva ezáltal azt, hogy a felek a szöveg egy bizonyos változatában egyetértettek. Lehetőség van a szerződéseknak a zárulást követő aláírására is, de csak egy meghatározott időszakon belül, amely időszak letelte után egy harmadik állam csak maga a szerződés által előírt bizonyos eljárás szerint csatlakozhat részes félként a szerződéshez. Hivatkozva a fent említett, az aláírás és a megerősítés (ratifikáció) közötti különbségekre, meg kell említeni, hogy nyilvánvalóan, amikor egy állam elhatározta egy szerződés aláírását és ha ezt megtette, akkor célszerű a ratifikációs eljárás felgyorsítása az adott állam alkalmazott törvényeivel kapcsolatos esetleges ellentmondások, értelmezési problémák elkerülése végett. Ezzel szemben jelenleg is számos, az egyes államok által akár hosszabb ideje aláírt szerződés vár ratifikálásra.

Annak következtében, hogy számos szerződés csak biztosítéki eszközök – a ratifikáció, elfogadás, helybenhagyás, vagy csatlakozás – meghatározott számát követő bizonyos időszak után léphet hatályba (pl. kilencven nap után), ha az államok nem tesznek eleget ezeknek a szükséges további feltételeknek, akkor a szerződés nem lép hatályba, s ezzel annak elvei sérülnek, eredeti céljai nem teljesülnek.

Az értelmezés általános szabályai

Figyelembe véve azt a tényt, hogy a szerződéseket a leggyakrabban a felek közötti bizonyos kötelezettségek meghatározására és érvényesítésére használják, a normaszövegükben alkalmazott fogalmak és rendelkezések megfelelő értelmezése meglehetősen fontos és kényes kérdés.

A Bécsi Egyezmény a Szerződések Jogáról 31-33. bekezdésében ennek a tárgynak az általános szabályairól a következőképpen rendelkezik: “A szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni.” Ez az oka annak, hogy például a szerződés preambuluma és a mellékletei sajátos szerepet játszanak a szöveg megértésében. Abban az esetben, ha a fogalmazás kétértelmű marad, a szerződés előkészítő munkálatait és a megkötésének körülményeit szintén figyelembe kell venni. Ha egy szerződést két vagy több nyelven hitelesítettek, akkor a szöveg hiteles minden egyes nyelven, hacsak a szerződés nem úgy rendelkezik, vagy a felek nem egyeznek meg abban, hogy eltérés esetén egy bizonyos szöveg (nyelvi változat) az irányadó. Természetesen feltételezik, hogy a szerződés kifejezései ugyanazt jelentik minden egyes hiteles szövegben.

Az értelmezés kérdése ezzel a tanulmánnyal kapcsolatosan fontos téma, mivel bizonyos elvek és meghatározások számos szerződésben szerepelnek néha különböző jelentéssel.

Nemzetközi szokásjog

A szerződéseken kívül a nemzetközi jog (és különösen a nemzetközi környezetvédelmi jog) további fontos forrása a szokásjogon alapuló szabályok. A szokásjogon alapuló szabályok környezetvédelmi jog területén való alkalmazásának oka az, hogy e szokások meglehetősen rugalmasak, sokkal kevésbé hivatalosak (inkább önkéntesek), még akkor is, ha lényegesen nehezebb az ilyen szabályok normatív jellegét érvényesíteni, mint a szerződéseket. Egy szokáson alapuló jog érvényesítése érdekében a következőkre van szükség: *állami gyakorlatra, az eljárások ismételtesére* és egy szubjektívebb pszichológiai elemre, nevezetesen, az “*opinio juris*”-ra, amely azt jelenti, hogy egy adott állam cselekedeteit a jogi kötelezettség érzete motiválja (Kiss-Shelton, 1991). Ezért az állam részéről mind a magatartás, mind a meggyőződés szükséges ahhoz, hogy egy szabály szokásjoggá váljon, és ezt az előfeltételt követően egy másik kérdés merül fel: az, hogy a megalkotott szabály globális, regionális vagy olyan sajátos természetű, amely csak bizonyos államok között létezik.

Annak megállapítására, hogy mely szabályok értek el egy bizonyos, szokásjogi szabályi szintet, szintén megvizsgálható alkalmazásuk gyakorisága és egységessége, valamint az államok és a nemzetközi szervezetek különböző, kapcsolódó rendelkezései. Ilyen példák a vonatkozó területen: a másik állam környezetében való károkozás tilalma, a másik állam veszélyhelyzet esetén való értesítésének kötelessége. Mindkét szabály megtalálható a nemzetközi nyilatkozatokban vagy az egyes államok által kibocsátott dokumentumokban, rendelkezésekben.

Bírói döntések

Az alábbiakban bemutatunk néhány kiválasztott esetet és azokat a bírói döntéseket, amelyek jelentősen hozzájárultak az országhatárokon áttérjedő környezetszennyezéssel vagy más, káros környezeti hatásokkal kapcsolatos helytállási kérdésekkel kapcsolatos jogi szemlélet és értelmezés kialakulásához (Kiss-Shelton, 1991; Birnie-Boyle, 1992; Kupper, 1995; Kiss, 1997; Gündling, 1998).

A kármegelőzési kötelezettség: a "Trail Smelter" eset

Ez az eset egyike azoknak a precedens eseteknek, amelyek a "sic utere tuo" régi római elvet a modern nemzetközi környezetvédelmi jogba bevezették. Egy kanadai vállalat (Egyesült Kanadai Kohászati Vállalat Kft.) kohót üzemeltetett Brit Kolumbiában a Kolumbia folyó mentén, közel a nemzetközi határhoz. A kohó kén-dioxidot bocsátott ki, amely szétterjedt a folyó völgyében és kárt okozott Washington állam terményeiben, a halász területeiben és erdőségeiben.

A pert egy, az Amerikai Egyesült Államok és Kanada által létrehozott *ad hoc* választott bírósághoz helyezték. A pontos tényekre vonatkozó döntés hiányában a bíróság az állami felelősség általánosabb, nemzetközi jogi elveire hivatkozott. A bíróság döntései közül néhányat gyakran idéznek mint lényeges, az erőforrások jogsértő használatára vonatkozó nemzetközi szokásjogot. A bíróság 1941-ben úgy tartotta, hogy: *"a nemzetközi jogelvek alapján, csakúgy, mint az USA törvényei szerint, egyetlen államnak sem áll jogában úgy használni területét vagy engedélyt adni területének olyan módon történő használatára, hogy a füstgázok által kárt okozzon egy másik állam területén vagy területének, az ott található tulajdonban vagy az ott élő lakosoknak, amikor súlyos következménnyel járó esetről van szó és a kárt világos, meggyőző bizonyíték igazolja."*

Határozatában a bíróság felelősnek találta Kanadát a Trail Smelter működéséért és kijelentette, hogy: *"az állam minden időben köteles más államokat megóvni a joghatósága alá tartozó személyek által okozott jogsértő tevékenységektől"*.

A bíróság azzal folytatta, hogy a kohó részére előírta egy olyan rendszer alkalmazását, amely *"lehetővé teszi a Trail Smelter működésének folytatását, de olyan szigorításokkal és korlátozásokkal, amelyek előreláthatóan megelőzik a kár okozását az Egyesült Államokban."* Az eset fontossága különösen abban a tényben nyilvánul meg, hogy a bíróság fenntartotta, hogy az állam területén kívül eső károkozásért való felelősség az általános nemzetközi jog szerint fennáll.

Előzetes hozzájárulás, jóhiszemű tájékoztatás és tárgyalás iránti kötelezettség: a "Lanoux tó" esete

Az eset egy 1950-es francia projektből eredő vitával kapcsolatos, amelynek célja egy vízerőmű, illetve gát építése és a spanyol-francia határ mentén fekvő Lanoux tó vizének elterelése volt. Maga a tó teljes egészében francia területen található, de a Carol folyó, amely a tóból ered, Spanyolországba folyik. A francia kormány – mivel tudatában volt annak, hogy a tervezett projekt csökkentené a folyó spanyolországi vízmennyiségét – egy különleges tervet javasolt, amely alapján egy másik francia folyó vizének segítségével állítanák helyre francia területen a Carol folyó vízszintjét. A spanyol kormány nem értett egyet a tervvel, azt állítva, hogy ez a tevékenység megszegi a Franciaországgal

1866-ban a Bayonne-i Egyezmény keretében kötött megállapodást és kiegészítő határozatának rendelkezéseit.

A választott bíróság 1957-es döntésében úgy határozott, hogy a Franciaország által tervezett projekt sem a Bayonne-i Egyezményt, sem annak kiegészítő határozatát nem szegte meg, bár a döntés azt is kimondta, hogy: *“felvethető lett volna az az érv, miszerint a létesítmény bizonyosan szennyezést okozna a Carol vizein vagy, hogy a visszajuttatott vizek olyan kémiai összetétellel, hőmérséklettel vagy más tulajdonsággal rendelkeznének, amelyek sérthetnék Spanyolország érdekeit. Spanyolország ez után bizonyíthatta volna, hogy a jogait a kiegészítő határozatnak a megsértése károsítja.”*

A döntés így világossá tette, hogy egy folyóparti állam jogosult a jogainak gyakorlására, de nem hagyhatja figyelmen kívül a szomszédjai érdekét: a felvízi államnak tilos egy folyó vizeit olyan módon megváltoztatnia, hogy az komolyan károsítsa az alvízi államot.

A fenti általános szabályon kívül, a bíróság szintén hivatkozott a bejelentéssel és az együttműködéssel kapcsolatos rendkívüli szabályokra, állítva, hogy egy állam, amely egy olyan új fejlesztési tervet javasol, amely megváltoztathatja egy közös határral rendelkező vízfolyás vízjárását vagy víztömegét, köteles a tervezett fejlesztési projekt által lehetségesen érintett államokat erről tájékoztatni. A bíróság szerint: *“Egy állam, amely így kíván cselekedni és cselekedete kihatással lesz egy nemzetközi vízfolyásra, nem dönthet arról, hogy egy másik állam érdekeit mindez befolyásolja-e: a másik állam az egyetlen megítélője ennek, és joga van a javaslatokról való tájékoztatáshoz.”*

Szennyező fizet, szigorú felelősség: a Gut gát

Az eset az Egyesült Államok és Kanada közötti választottbíróági ítélettel kapcsolatos, és a kanadai kormánynak egy, a kanadai területen fekvő Adams sziget és az amerikai területen fekvő Les Galops között 1903-ban épített gátja által az Egyesült Államok állampolgárainak okozott kárra vonatkozik. A gátat arra a célra tervezték, hogy a két sziget közötti csatornán keresztül való vízfolyást megállítsa és javítsa a hajózást. A vízerőmű kapacitásának növelésének céljából a kanadai Nagy Tavakba való vízelterelés eredményeként a Szt. Lőrinc folyó és az Ontario tó vízszintje 1904-1915 között emelkedett, nagy kiterjedésű árvizet és eróziós kárt okozott a területen.

A kompenzáció kérdésének megoldására felállított választottbíróság megállapította Kanada helytállási kötelezettségét a gátnak tulajdonított károkért, majd további tárgyalásokat és döntéseket követően a kanadai kormánynak 350.000 USD-t kellett az Amerikai Egyesült Államok részére fizetnie végső rendezésként.

Jogos és ésszerű használat: az Odera folyó

Az Odera folyóval kapcsolatos ügy volt a legelső esetek egyike, amelyekben az Állandó Nemzetközi Bíróság a jogos és ésszerű használat elvét alkalmazta. A Bíróság elé terjesztett kérdés az volt, hogy az Odera Bizottság hatásköre kiterjed-e az Odera két lengyelországi mellékfolyójára. Az eset témája általánosan érintette a hajózási jogokat is.

A bíróság fenntartotta: *“megfontolás tárgya az a mód, ahogy az államok az abból a tényből eredő konkrét helyzeteket tekintették, hogy egyetlen vízi út több állam területén halad keresztül, vagy azokat elválasztja ... azonnal látható, hogy a probléma megoldása nem a felvízi államok javára szolgáló átkelési jogban keresendő, hanem, a folyóvízi államok érdekközösségében. Az adott hajózható folyóban való érdekközösség a közös jogszerű jogosultság alapjává válik, amelynek lényeges jellemzői az összes folyóvízi államnak a folyó teljes hosszán való használatában való tökéletes egyenlősége, és bármely folyóvízi államnak a többivel szembeni bármilyen előjogának kizárása.”*

Tudományos művek

A fent említett források között a legmagasabban kvalifikált közjogi írók tanításai másodlagos jogforrásokként tekintendők, amelyek összefoglalhatják, valamint megmutathatják a nemzetközi jog fejlődését.

A tudományos társaságok és szervezetek szintén feltárhatják és elemezhetik a kialakuló normákat, mint például a Nemzetközi Jogi Egyesület az 1966-os a nemzetközi folyók vizeinek hasznosításáról szóló Helsinkai Szabályokban, vagy a Nemzetközi Jogi Intézet az 1979-es “A folyók és tavak szennyezése a nemzetközi jogban” című Athéni Határozatában (Bruhács, 1993).

Nem hagyományos források: a “puha jog” (soft law)

A nemzetközi jog klasszikus forrásain kívül új források is feltűnnek és elismertté válnak, különösen a nemzetközi környezetvédelmi jog területén. Még akkor is, ha ezek a források nem egyenrangúak a Nemzetközi Bíróság Statútumával, deklarációs természetüknek köszönhetően fontos szerepet játszhatnak a környezetvédelmi jog fejlődésében.

Ezeknek az általában nem kötelező érvényű szabályoknak a nagy többségét számos nemzetközi szervezet elfogadta. (Kivételt képeznek bizonyos nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ Biztonsági Tanácsa, OECD, EU által kiadott, esetenként kötelező erővel rendelkező szabályai, amelyek azonban nem tartoznak ennek a tanulmánynak a tárgykörébe).

A legtöbb nem hagyományos forrás különböző nemzetközi szervezetek különféle formában megjelenő nem kötelező érvényű határozatai: *nyilatkozatok, elvek, ajánlások és programok*. A nemzetközi környezetvédelmi jog ezen különös részének jelentősége (mint például a Stockholmi Nyilatkozat, vagy a Riói Nyilatkozat) abban rejlik, hogy az államok céljait képviselik, a nemzetközi gyakorlat fejlődését tükrözik és ezáltal hatást gyakorolhatnak a közvetlen nemzeti és nemzetközi jogalkotásra. Az utóbbi oknál fogva nem meglepő, hogy előbb vagy utóbb minden ilyen eszközben kinyilatkoztatott elv újra feltűnik kötelező érvényű nemzetközi szerződésekben és a szokásjog részét is képezi (lásd a 2.1. szakaszt és a 3. és 4. fejezeteket).

3. NEMZETKÖZI KÖRNYEZETVÉDELMI ÉS TERMÉSZETVÉDELMI EGYEZMÉNYEK

A továbbiakban azokat a multilaterális jogi eszközöket tekintjük át, amelyek az országhatárokon áttérjedő baleseti jellegű vízszennyezés megelőzésére, vagy – ilyen balesetek bekövetkezése esetén – az általuk okozott károk mérséklésére irányuló tevékenységekre és a helyreállításra, továbbá a felelősség megállapítására és a helytállásra közvetlenül vagy közvetve vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak.

Figyelmünket az alábbi egyezményekre összpontosítjuk:

- “Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról“
- “Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről“
- “Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól“
- “Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem hajózási célú használatáról“
- “Egyezmény az országhatárokon áttérjedő környezeti hatások vizsgálatáról“
- “Egyezmény az információhoz való hozzáférésről, a döntéshozatalban való társadalmi részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről környezeti ügyekben“
- “Egyezmény a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károk iránti polgári helytállásról“
- “Egyezmény a biológiai sokféleségről“.

Ezeknek az egyezményeknek a teljes jogi szövege és számos más fontos információ (többek között a hatálybalépésükkkel, a részes felekkel kapcsolatban) az egyezmények titkárságain és a Világhálón (az Interneten) általuk fenntartott honlapokon érhetők el. Ez utóbbiak címeit is az egyes egyezményekkel foglalkozó szakaszokban közreadjuk.

Ezenkívül, néhány más olyan nemzetközi jogi eszközt mutatunk be röviden, amelyeknek legalább egy vagy több – e tanulmány tárgyával összefüggő és figyelemre méltó – rendelkezése van. Ezek a következő egyezmények: “Egyezmény a Tisza és mellékfolyóinak szennyezés elleni védelméről“; “Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről, különösen mint a vízimadarak élőhelyéről“; ”Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről“.

Ezen jogi eszközök kritikai értékelése legalább két okból lényeges:

- először is, szükség van a célkitűzéseik, általános megközelítésük és – a felek kötelezettségeit is kifejező – rendelkezéseik pontos megfogalmazásának jobb megértésére;

- másodsor, a közelmúlt tapasztalatainak fényében és további gondos elemzések alapján megfontolásra érdemes lehet egyes rendelkezések módosítása, erősítése, vagy alapvetően új és alternatív megoldások kidolgozása.

A nemzetközi egyezmények alábbi, rövid áttekintése egységes szerkezetet követ. Hasonló jellegű áttekintési, elemzési módot alkalmazott – de a környezetvédelmi egyezmények más tartalmi összefüggéseire vonatkozóan – két korábbi tanulmány (Bándi-Faragó-Lakosné, 1994; Faragó-Lakosné, 1995). Ebben a fejezetben minden egyezményt az alábbi szerkezetben tárgyalunk:

- (a) háttér, alapvető jellemzők;
- (b) célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések;
- (c) konkrét rendelkezések és kötelezettségek;
- (d) intézmények és további információk.

Ennek az áttekintésnek a céljával összhangban a (b) és (c) címek alatt elsősorban az egyezmények azon elemeit vesszük sorra, amelyek legalább közvetett úton alkalmazhatóak az országhatárokon átterjedő baleseti vízszennyezés esetén.

Az összes hivatkozott egyezmény összefoglaló jegyzéke megtalálható a B. mellékletben; továbbá az ebben a fejezetben áttekintett egyezmények “státuszát” a D. melléklet mutatja be.

3.1. Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Helsinki	1992	1996	ENSZ EGB	pán-európai	ENSZ főtitkár

A korábbi évtizedekben a határvizekről, azok hasznosításáról, szennyezés elleni védelméről számos két- és sokoldalú egyezményt fogadtak már el különböző európai országok, de ezek nagy mértékben különböztek mélységük (részletességük) és hatáskörüik tekintetében. Egyértelművé vált, hogy az országhatárokat átlépő vízfolyásokkal kapcsolatos veszélyek csak úgy kezelhetők, illetve sajátosan az alvízi országok érdekei csak úgy érvényesíthetők, ha az európai országok közötti általános együttműködés erősödik, s egyebek mellett közös elveket és eljárási szabályokat fogadnak el az adott kérdéskörben is. Ezekre az igényekre válaszul dolgozták ki az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának (ENSZ EGB) védnöksége alatt a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról szóló egyezményt. Ez a jogi eszköz számos elvet és rendelkezést foglal magában, amelyek egyértelműen – de e keretegyezmény jellegének megfelelően csak az általánosságok szintjén – érintik a baleseti szennyezés témáját.

Az egyezmény 1996-ban lépett hatályba és a jelenlegi státuszát a D. melléklet mutatja, ahol a részes felekre vonatkozóan a megerősítés (ratifikáció, illetve a csatlakozás) időpontját tüntettük fel. Ha egy ország csak aláírta az egyezményt, de még nem ratifikálta, akkor azt egy 'a' betű jelöli. Sajnos még mindig sok olyan ország van a ENSZ-EGB régióban, amely nem csatlakozott ehhez a jogi eszközhöz. Említésre méltó, hogy 1999-ben elfogadták ennek az egyezménynek a vízről és az egészségről szóló jegyzőkönyvét is.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Az ebben az egyezményben részes Felek “minden megfelelő intézkedést megtesznek bármely, határokon áterjedő hatás megelőzése, ellenőrzése és csökkentése érdekében.” [2.1] Különösen minden megfelelő intézkedést meghoznak, hogy “megelőzzék, ellenőrizzék és csökkentsék a vizek határokon áterjedő hatással járó vagy valószínűsíthetően ilyen hatást okozó szennyezését” [2.2.a], “biztosítsák a határvizek ökológiailag kedvező és az ésszerű vízgazdálkodásnak megfelelő használatát, a vízkészletek megővését és a környezet védelmét” [2.2.b], “biztosítsák az ökoszisztéma megővését, illetve amennyiben ez szükséges, visszaállítását” [2.2.d]. Ezeket a vízszennyezés megelőzésére, ellenőrzésére és csökkentésére irányuló intézkedéseket – ahol lehetséges – a szennyező forrásnál (a keletkezési helynél) kell megtenni [2.3].

Az egyezmény úgy hivatkozik az *elővigyázatosság elvére* [2.5.a] és a *szennyező fizet elvre* [2.5.b] mint minden szükséges intézkedés alapjára.

(c) Konkrét rendelkezések és kötelezettségek

Az országhatárokon áterjedő vízszennyezés megelőzése és ellenőrzése szempontjából az egyezmény alábbi, sajátos rendelkezéseit kell megemlíteni:

- a Feleknek biztosítaniuk kell, hogy többek között hulladékszegény és hulladékmentes technológiák alkalmazása révén *a szennyezés kibocsátását annak forrásánál előzzék meg, ellenőrizzék és csökkentsék* [3.1.a];

- a Felek *szükséghelyzetek esetére intézkedési terveket* készítenek [3.1.j]; *minimalizálják a rendkívüli szennyezések kockázatát* [3.1.1].

Általános jellegű megállapításokat, rendelkezéseket tartalmazó keretegyezményéről lévén szó, ezekre építve kell az érintett folyómenti (parti) országok között konkrétabb kötelezettségeket megfogalmazó megállapodásokat elfogadni [9.1]. Az ilyen megállapodások közös testületek létrehozásáról is rendelkezhetnek többek között a következő feladatokkal: adatok gyűjtése, rendszerezése és értékelése a valószínűsíthetően határokon áterjedő hatást okozó *szennyezőforrások azonosítása* céljából [9.2.a]; a vízminőségre és a vízmennyiségre vonatkozó *közös monitoring programok* kidolgozása [9.2.b]; *jelző és riasztó eljárások* kidolgozása [9.2.g]; információcsere fórumául szolgálni a valószínűsíthetően határokon áterjedő hatást okozó meglévő és tervezett vízhasználatokra s a hozzájuk kapcsolódó létesítményekre vonatkozóan [9.2.h].

Ami a baleseteket illeti, a Parti Felek *haladéktalanul tájékoztatják egymást bármilyen kritikus helyzetről*, amely országhatárokon áterjedő hatással járhat [14] és erre a célra összehangolt vagy közös kapcsolattartó jelző és riasztó rendszereket hoznak létre és működtetnek.

A közvélemény tájékoztatásának fontosságát az egyezmény szintén elismeri:

A Parti Felek “biztosítják, hogy a határvizek állapotára vonatkozó információkat, a határokon áterjedő hatások megelőzésére, ellenőrzésére és csökkentésére tett vagy tervezett intézkedéseket, valamint azok hatékonyságát nyilvánosságra hozzák.” [16.1] Ezek az információk magukban foglalják egyebek mellett a következőket: “kiadott engedélyek és betartandó követelmények”, és a “monitoring és vizsgálat céljából vett víz- és szennyvízminták elemzésének eredményei, illetve a vízminőségi célállapot és engedélybeli feltételeknek való megfelelés eredményei.”

Az egyezmény csak az általánosságok szintjén hivatkozik a felelősség és a kártérítési kötelezettség kérdésére (lásd e tanulmány 4.1. szakaszát): “A Felek támogatják a *felelősség és a kártérítési kötelezettség* tárgykörébe tartozó szabályok, követelmények és eljárások kidolgozására irányuló megfelelő nemzetközi erőfeszítéseket.” [7] Az egyezmény általános rendelkezéseket tartalmaz a viták rendezésére [22] és a választottbíráskodás eljárásának szabályaira [IV. melléklet], amely egyike a vitarendezés lehetséges eszközeinek (ld.: 4.4. szakasz).

(d) *Intézmények és további információk*

A Felek Találkozója az egyezmény döntéshozó testülete. A titkársági feladatokat a ENSZ-EGB végrehajtó titkára látja el (gyakorlatilag az ENSZ-EGB Környezeti és Emberi Települések Főosztálya közreműködésével). A végrehajtó titkár hivatala Genfben van, a Nemzetek Palotájában a következő címen: “United Nations Economic Commission for Europe, Palais des Nations, CH 1211 Geneva 10, Switzerland” (fax: 41-22-907-0107, -917-0123). A titkárság egy Internetes honlapot is fenntart (<http://www.unece.org/env/water>), ahol az egyezményre, a kapcsolódó eseményekre és dokumentumokra vonatkozó további és időszerű információt lehet találni.

3.2. Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Szófia	1994	1998		regionális*	Románia

*(a dunai államok csoportja, ahogy azt az 1. cikk meghatározza)

A Duna vízgyűjtő területén található országok kétoldalú vízügyi megállapodásai mellett számos multilaterális eszköz is létezik, amelyek a Duna védelméről szóló 1994-ben elfogadott egyezmény előfutárának tekinthetők és olyan alapvető rendelkezéseket tartalmaznak, amelyeket ennek az egyezménynek a kidolgozásakor figyelembe vettek. Ebben az összefüggésben az 1992-es Helsink-i Egyezmény az országhatárokon áterjedő vízfolyásokról (3.1. szakasz) és az 1992-es "Egyezmény a Fekete tenger szennyezés elleni védelméről" a legfontosabbak. A parti államok már 1985-ben nyilatkozatot írtak alá "a Duna menti államok együttműködéséről a Duna vízgazdálkodási, különösen szennyeződés elleni védelme kérdéseiben" és az érintett államok által ugyancsak elfogadásra került az "Egyezmény a Tisza és mellékfolyóinak szennyezés elleni védelméről" (lásd: 3.9. szakasz).

Ilyen előzmények után készült el és fogadták el az egyezményt a Duna védelmére annak érdekében, hogy:

- megfelelő megoldásokat találjanak a Duna-medence területén található vízfolyások állapotának változásából a dunai államok *környezetére, gazdaságára és jólétére gyakorolt kedvezőtlen hatásokkal szemben,*
- *sürgős intézkedések történjenek a veszélyes anyagok és tápanyagok vízi környezetbe bocsátásából származó, határokon áterjedő kedvezőtlen hatások megelőzésére, szabályozására és csökkentésére, és*
- elérjék a Duna és a vízgyűjtőjén található vizek megóvását és állapotuk tartós javulását különös tekintettel a határvízi összefüggésekre és a fenntartható vízgazdálkodás követelményeire.

Az egyezmény jelenlegi státuszát a D. melléklet mutatja be (az egyes részes felek ratifikációs, illetve csatlakozási időpontjának megadásával). A tíz jelenlegi részes félen kívül még egy ország aláírta az egyezményt, azonban aláírását még nem erősítette meg; két további dunai állam csatlakozása pedig egyértelműen szükséges az egyezmény hatékony végrehajtásához.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Az alapvető célkitűzések megfelelően tükrözik a fent említett elképzeléseket; közülük csak azokat említjük meg, amelyek közvetlenebbül összefüggnek a balesetek környezeti hatásainak megelőzésével:

- a fenntartható és méltányos vízgazdálkodás céljainak elérése mellett "a Szerződő Felek megtesznek minden erőfeszítést, hogy ellenőrzés alá vonják a vizekre veszélyes anyagokkal kapcsolatos balesetekből ... származó kockázatokat." [2.1];

- a Szerződő Felek együttműködnek “a vízgazdálkodás alapvető kérdéseiben és valamennyi helyénvaló jogi, igazgatási és műszaki intézkedést megtesznek a Duna és a vízgyűjtőjén található vizek jelenlegi környezeti és vízminőségi viszonyainak legalább a fenntartására és javítására, valamint, hogy amennyire csak lehetséges, *megelőzzék és csökkentsék az előforduló kedvezőtlen hatásokat és változásokat, továbbá azokat, amelyek bekövetkezése valószínű.*” [2.2]

Az egyezmény értelmében *a szennyező fizet elv és az elővigyázatosság elve, a fenntarthatóság céljai és a megelőző szemlélet* kell, hogy minden szükséges intézkedés alapja legyen [2.4, 2.5]. Az érintett országok közötti nemzetközi együttműködésben is ezeket az elveket és az alábbi célkitűzést kell követni:

“A Szerződő Felek kidolgozzák, alkalmazásba veszik és bevezetik a megfelelő jogi, igazgatási és műszaki eszközöket a hatékony vízminőség-védelem és a fenntartható vízhasználat biztosításához, továbbá gondoskodnak ennek hazai előfeltételeiről és alapjairól, és ezúton arról, hogy a *határokon áttérjedő hatásokat megelőzzék, szabályozzák és csökkentsék.*” [5.1].

(c) Konkrét rendelkezések és kötelezettségek

Az országhatárokon áttérjedő, baleseti jellegű hatások kockázatának csökkentése szempontjából csak néhány, de jelentős konkrétabb rendelkezést tartalmaz ez az egyezmény a különböző cikkeiben. Ezeknek a rendelkezéseknek az értelmében a Szerződő Felek:

- “... megelőző és szabályozó intézkedésekkel *minimálisra csökkentik a véletlenszerű szennyezések kockázatát*” [6.c];
- biztosítják, hogy “új vagy korszerűsített ipari létesítmények esetében, *különösen, ahol veszélyes anyagokról van szó*, a megelőzési és a szabályozási intézkedésekre irányuló előírások és engedélyek a rendelkezésre álló legjobb technikákra orientáljanak és kiemelt prioritással valósuljanak meg” [7.5.c];
- biztosítják, hogy “az illetékes hatóságok számba vegyék, hogy *a várhatóan határokon áttérjedő hatásokat okozó tevékenységek az engedélyeknek és az előírásoknak megfelelően valósuljanak meg*” [7.5.e]; továbbá
- biztosítják, hogy az egyezmény hatálya alá eső – így egyebek mellett a vizekre veszélyes anyagok kezelésével és a balesetek elővigyázatossági alapon történő megelőzésével összefüggő [3.2.e] – tevékenységek és intézkedések tervezése, engedélyezése és végrehajtása során “az illetékes hatóságok *vegyék számba a vízre nézve veszélyes anyagokat érintő balesetek kockázatát, írjanak elő megelőző intézkedéseket, és rendeljenek el magatartási szabályokat a balesetek utáni intézkedésekre.*” [7.5.g]

Az egyezmény felsorolja a felek közötti adatcsere és a nyilvánosság részére biztosított információszolgáltatás követelményeit is különös tekintettel, de különösebb részletezés nélkül a baleseti helyzetekre. Ezek az alábbiak:

- a Szerződő Felek “ésszerűen elérhető” adataikat kicserélik, többek között “a vízre veszélyes anyagokkal történt balesetek” kapcsán [12.1.f];
- a Szerződő Felek megkövetelik illetékes hatóságaiktól, hogy méltányos díj fizetése ellenében “a lehető *leggyorsabban* bocsássák bármely természetes vagy jogi személy rendelkezésére a Duna-medence vízi környezetének állapotára vagy minőségére vonatkozó információkat ...” [14.1];

- a rendkívüli eseményekre (mint például a véletlenszerű vízszennyezés) a Szerződő Felek illetékes hatóságokat vagy kapcsolati pontokat jelölnek ki; amikor pedig *”egy illetékes hatóság a veszélyes anyagok hirtelen növekedését észleli a Dunában vagy a vízgyűjtőjén levő vizekben, avagy olyan katasztrófáról vagy balesetről szerez tudomást, amely várhatóan súlyos hatással lehet ... azonnal tájékoztatja a kijelölt kapcsolati pontokat ...”* [16.2, 16.3].

A veszélyhelyzetekkel kapcsolatos hatékony tájékoztatás és intézkedések érdekében “az illetékes hatóságok együttműködnek *közös készenléti tervek* kidolgozásában, vagy – ahol ilyenek már léteznek kétoldalú szinten – azok kiegészítésében.” [16.2]

Ez az egyezmény a határokat átlépő vízfolyásokkal foglalkozó egyezményhez hasonló, a viták rendezéséről [24] szóló általános rendelkezéseket tartalmaz, és hasonlóképpen a mellékleteinek egyike [V. melléklet] felsorolja a választottbíráskodás eljárásának feltételeit.

(d) Intézmények és további információk

A Felek Konferenciája az egyezmény döntéshozó testülete. Az átfogó koordináló és egyéb feladatokat a Duna Védelmével Foglalkozó Nemzetközi Bizottság (International Commission for the Protection of the Danube River, ICPDR) látja el, amelynek titkársága Bécsben található; címe: ICPDR, Vienna International Centre, Vienna, P.O.B. 500, A-1400, Austria (43-1-26-060-5738). A titkárság egy Internet honlapot is működtet (<http://www.icpdr.org>), ahol az egyezményre, a kapcsolódó eseményekre és dokumentumokra vonatkozó további és időszerű információt lehet találni.

3.3. Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Helsinki	1992	2000 [†]	ENSZ EGB	pán-európai	ENSZ főtitkár

[†]hatályba lépés időpontja: 2000. április

Ezt a jogi eszközt válaszul a súlyos, országhatárokon áttérjedő ipari balesetekre, az azok előtti, alatti és utáni hatékony nemzetközi együttműködés elősegítésének szükségességére, az ipari balesetek országhatárokon túli hatásai megelőzésére, az azokra vonatkozó felkészültségre, illetve a válaszintézkedésekre irányuló tevékenységek megerősítésére és összehangolására dolgozták ki.

Ez az egyezmény egészen konkrét olyan intézkedéseket ír elő a részes felek számára kötelezettségként, amelyeket értelemszerűen az ipari balesetek által okozott, országhatárokon áttérjedő vízszennyezés eseteiben is alkalmazni kell.

Az egyezmény az elfogadását követő viszonylag hosszú időszak után lépett hatályba és az ENSZ-EGB régióból jelenleg is csak 21 ország és az Európai Közösség képezik részes feleit ennek a jogi eszköznek. Az egyezmény státuszát a D. melléklet mutatja be, ahol a feleket a ratifikáció időpontjának megjelölésével tüntettük fel (elfogadás, jóváhagyás, vagy csatlakozás); ha egy ország csak aláírta az egyezményt, de még nem ratifikálta, akkor azt egy 'a' betű jelöli.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Ennek az egyezménynek a részes felei kötelezik magukat, hogy "megfelelő intézkedéseket tesznek és együttműködnek – figyelembe véve ... az ember és a környezet ipari balesetek elleni védelmére már megtett erőfeszítéseket – amelyek által *csökkenthető a balesetek gyakorisága és súlyossága, továbbá mérsékelhető azok hatása*"; ennek érdekében megelőző, készenléti és elhárító intézkedéseket kell tenni – beleértve a helyreállítási intézkedéseket is [3.1].

Az egyezmény értelmében ezek az intézkedések az országhatárokon túli hatásokat kiváltani képes ipari balesetek megelőzésére – beleértve a természeti katasztrófák által okozott balesetek hatásait – vonatkoznak [2.1]. Emellett elősegítik a kölcsönös segítségnyújtást, a kutatást és fejlesztést, az információcserét és a műszaki együttműködést.

Mint általános kötelezettség, a felek "indokolatlan késlekedés nélkül politikákat és stratégiákat fejlesztenek ki és alkalmaznak az ipari balesetek kockázatainak csökkentésére és a megelőző, készenléti és válaszintézkedések – beleértve a helyreállítási intézkedéseket – javítására ..." [3.2].

A víztestekkel kapcsolatos balesetek szempontjából a tárgyi hatálynak korlátja van az alábbiak szerint:

"Ez az egyezmény nem alkalmazandó ... *gátszakadásokra, kivéve az ilyen katasztrófák által okozott ipari balesetek hatásait*" [2.2.c]. A helyes értelmezés céljából az ipari baleset meghatározását szintén fel kell idézni [1.a]: az ipari baleset "olyan esemény, amely *veszélyes anyagokkal folytatott bármilyen tevékenység során bekövetkezett ellenőrizhetetlen fejlemény*

eredménye” és amely egy berendezésben, például gyártás, felhasználás, tárolás, kezelés vagy elhelyezés közben, vagy szállítás közben történik.

Az egyezmény úgy hivatkozik a *“szennyező fizet” elvre* [Preambulum], mint a nemzetközi környezetvédelmi jog egy általános elvére, és nyilvánvaló, hogy a különböző cikkeiben leírt összes intézkedés átfogó alapjául a *megelőzés elve* szolgál.

(c) *Konkrét rendelkezések és kötelezettségek*

A konkrét kötelezettségek elsősorban az alábbi intézkedések megtételét jelentik:

- *Azonosítás.* A Felek *azonosítják a joghatóságuk alá tartozó veszélyes tevékenységeket* és biztosítják hogy az érintett Felek értesüljenek az ilyen tervezett vagy létező tevékenységről [4.1]; ezenkívül, bármely fél kérésére, *tárgyalásokra kerülhet sor* azon veszélyes tevékenységek *azonosítására*, amelyek feltehetőleg képesek országhatárokon túli hatásokat okozni, és amennyiben nem tudnak egyetértésre jutni valamely tevékenység veszélyes kategóriába való sorolásáról, akkor egy *vizsgálóbizottságot* kell létrehozni, amely kifejezésre juttatja a kérdésben alkotott véleményét [4.2; II. függelék].
- *Környezeti hatásvizsgálat.* A megfelelő feltételek mellett e kötelezettség ellátására mérvadó a környezeti hatásvizsgálatról szóló Espoo-i egyezmény: *“Amennyiben egy veszélyes tevékenység ... környezeti hatástanulmány tárgyát képezi és a vizsgálat magában foglalja olyan veszélyes tevékenységből eredő ipari balesetek országhatárokon túli hatásainak értékelését, amelyet ezen egyezmény feltételeinek megfelelően folytatnak, az országhatárokon áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló egyezmény alkalmazása kapcsán hozott végső döntés kielégíti ezen Egyezmény vonatkozó követelményeit is.”* [4.4]
- *Megelőzés.* Intézkedéseket kell hozni az ipari balesetek megelőzésére, amelyek magukban foglalják azokat *az intézkedéseket, amelyek az üzemeltetőknek az ipari balesetek kockázatának csökkentését célzó intézkedéseit ösztönzik*, valamint a veszélyes tevékenységet folytató üzemeltető általi biztonságos működtetés bizonyításának követelményét [6.1, 6.2; IV. függelék]. Az utóbbi esetben, az üzemeltetőnek információt kell szolgáltatnia a tevékenységről, amely az elemzés és a kiértékelés szempontjából szükséges; ennek részleteiről külön is rendelkezik az egyezmény [V. függelék]. Az információnak magában kell foglalnia a veszélyhelyzeti tervezésre, a telephely kiválasztására vonatkozó döntéshozatalra, a nyilvánosság számára való információ biztosítására, a különféle fajtájú balesetek forgatókönyvei szerinti megelőző intézkedésekre vonatkozó részleteket.
- *Veszélyhelyzeti felkészültség.* Az ipari balesetek kapcsán fel kell készülni a veszélyhelyzetre. A felkészültséget megfelelő szinten kell tartani, ami magában foglal helyszíni feladatokat és az országhatárokon túli hatásokat mérséklő felkészülési tervek kidolgozását, továbbá ezekről a többi érintett felet is tájékoztatni kell [8.2, 8.3].
- *Válasz-intézkedések.* Ipari baleset esetén a hatások minimalizálása érdekében a leghatékonyabb gyakorlati eljárások lehető leghamarabb történő alkalmazásával megfelelő válasz-intézkedéseket kell tenni [11.1].

A Feleknek *értesítési és információnyújtási követelményeket* is teljesíteniük kell. A Feleknek összeegyeztethető és hatékony *Ipari Baleseti Értesítési Rendszereket* kell létesíteniük és működtetniük [10.1]. A Felek szintén kijelölnek kapcsolattartó pontokat, amelyekhez az ipari balesetekre vonatkozó bejelentéseket és a segítségnyújtás iránti kérelmeket kell továbbítani [17]. Az ipari baleset által esetleg érintett területek lakosainak szintén megfelelő *tájékoztatást* kell kapniuk, valamint biztosítani kell a közösség számára a lehetőséget a megfelelő eljárásokban való *részvételre*

azzal a céllal, hogy közölje nézeteit és gondjait a megelőzéssel és a felkészülési intézkedésekkel kapcsolatban [9.1, 9.2].

A Feleknek lehetőséget kell biztosítaniuk a természetes és jogi személyek részére az adminisztratív vagy bírósági eljárásokhoz való hozzáférésre [9.3]. Tágabb összefüggésben hasonló rendelkezéseket tartalmaz az Aarhusi Egyezmény is (3.6. szakasz).

Kidolgozásra került az *Ipari Balesetek Kézikönyve*, amely a következő területeket foglalja magában: biztonsági politikák és stratégiák, a szükséges bejelentést megkönnyítő és az ipari balesetek esetén segítséget nyújtó kapcsolattartó intézmények és személyek listája, a már működő nemzeti központok, testületek és programok jegyzéke, nemzeti koordináló szervezetek, az ipari balesetekkel kapcsolatos bilaterális és multilaterális megállapodások.

Ez az egyezmény hivatkozik az *alanyi és tárgyi felelősség* kérdésre [13] és részletesebben kezeli az üzemeltetők felelősségeit és feladatait, amelyek teljesítését a Kibocsátó Félnek kell biztosítania (lásd: 4.1. szakasz). Általános rendelkezéseket tartalmaz a *viták rendezésére* vonatkozóan [21] és a választottbíráskodás eljárásának részletes szabályait az egyezmény egy külön függeléke [XIII. függelék] írja le.

Ez az egyezmény döntő fontosságú az ipari balesetek megelőzésének és ellenőrzésének, illetve az országhatárokon áterjedő hatások mérséklésének tekintetében.

Mivel csak 2000. április végén lépett hatályba, és még mindig számos olyan ország van, amely nem részese ennek az egyezménynek, az alapvető rendelkezéseinek teljes körű alkalmazásához jelentős erőfeszítések szükségesek.

(d) Intézmények és további információk

A Részleges Felek Konferenciája az egyezmény döntéshozó testülete. A titkársági feladatokat a ENSZ-EGB végrehajtó titkára látja el. A végrehajtó titkár hivatala Genfben van, a Nemzetek Palotájában a következő címen: "United Nations Economic Commission for Europe, Palais des Nations, CH 1211 Geneva 10, Switzerland" (fax: 41-22-907-0107). A titkárság fenntart a Világhálón (Interneten) egy honlapot (<http://www.unece.org/env/teia>), ahol az egyezményre, a kapcsolattartó személyekre, illetve intézményekre, a különböző eseményekre és dokumentumokra vonatkozó további és időszerű információt lehet találni.

3.4. Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
New York	1997		ILC	globális	ENSZ főtitkár

Az egyezmény még nem lépett hatályba; azt eddig csak néhány állam ratifikálta (köztük Magyarország). A hatályba léptetéséhez harmincöt ratifikációs, elfogadási, jóváhagyási vagy csatlakozási eszközt kell a letéteményesnek kézhez kapnia. A Nemzetközi Jogi Bizottság (ILC) készítette el az egyezmény tervezetét, amelyet 1997-ben fogadott el az ENSZ Közgyűlése.

Tulajdonképpen ez egy globális “keretegyezmény”: mint ilyen, egyrésztől általánosítja az ebben a témakörben létező multilaterális jogi eszközök elemeit, másrésztől alapként szolgál az újabb megállapodások előkészítéséhez: “A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok megállapodást vagy megállapodásokat köthetnek ..., melyek a jelen Egyezmény rendelkezéseit alkalmazzák és hozzáigazítják azokat egy adott nemzetközi vízfolyás vagy annak egy része sajátosságaihoz és használataihoz” [3.3]. A tervezett tevékenységekre és a más államoknak okozott számottevő kár megelőzésére hozott megfelelő rendelkezéseken [7.1, 7.2] kívül konkrét, a *szükséghelyzetekre* vonatkozó cikkel [28] rendelkezik.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Mint fent említettük, ennek az egyezménynek az alapvető célja, hogy átfogó útmutatást nyújtson a konkrét nemzetközi vízfolyásokkal kapcsolatos megállapodásokhoz [3]. Az általános elvek a következők: a vízfolyások méltányos és ésszerű hasznosítása [5], a más államoknak okozott jelentős kár megelőzése [7.1], a “szennyező fizet” elv [7.2], az együttműködésre és az információcserére vonatkozó kötelezettség [8, 9]. Az egyezmény, illetve az annak alapján készülő megállapodások átfogó célkitűzései az alábbi elemeket foglalják/foglalhatják magukban:

- “A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok a szuverén egyenlőség, a területi integritás, a kölcsönös előnyök és a jóhiszeműség alapján együttműködnek az adott nemzetközi vízfolyás optimális hasznosítása és megfelelő védelmének elérése érdekében.” [8.1]
- “A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok önállóan, illetve ahol lehet közösen megvédik és megőrzik a nemzetközi vízfolyások ökoszisztémáját.” [20]
- “A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok önállóan és ahol lehet közösen *megelőzik, csökkentik és kezelik a nemzetközi vízfolyások olyan elszennyezését, amely számottevő kárt okozhat* más nemzetközi vízfolyással rendelkező államoknak, illetve azok környezetének, ide értve a vizek bármely előnyös célú használatát, vagy a vízfolyás élő erőforrásait illetve az emberi egészséget vagy biztonságot érintő károkat.” [21.2] “A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok önállóan illetve közösen *minden megfelelő intézkedést megtesznek az olyan körülmények megelőzése vagy mérséklése végett, amelyek természeti okokra vagy emberi magatartásra vezethetők vissza és más vízfolyás-államoknak kárt okozhatnak; ...*” [27].

(c) Konkrét rendelkezések és kötelezettségek

Figyelmünket ennek az egyezménynek az esetében is azokra az elemekre fordítjuk, amelyek – valamilyen módon – bizonyos jelentőséggel rendelkeznek a baleseti vízszennyezéssel összefüggésben.

Tervezési szakasz. Az államok kötelesek információt (beleértve bármilyen környezeti hatásvizsgálat eredményeit) szolgáltatni és egyeztetni a tervezett intézkedések olyan lehetséges hatásairól, amelyek jelentős káros hatást gyakorolhatnak más, nemzetközi vízfolyással rendelkező államra [11, 12]. Ennek a kötelezettségnek a teljesítése előfeltétele annak, hogy a potenciálisan érintett államok felmérhessék a tervezett intézkedések lehetséges, országhatárokon áttérjedő hatásait, beleértve balesetek esetén a káros hatásokat.

Az országhatárokon áttérjedő vízszennyezés általános megelőzése-csökkentése, és a szükséghelyzetek megelőzése-ellenőrzése. A megelőzéshez, csökkentéshez és ellenőrzéshez, azonkívül a vízgazdálkodás, a vízfolyások szabályozásához, a létesítmények/berendezések karbantartásához szükséges intézkedések az egyezmény IV. részében találhatóak [21-26], míg a szükséghelyzetekre vonatkozó konkrétabb rendelkezéseket az V. rész tartalmazza. Az utóbbi esetben különös értesítési, megelőzési/mérséklési és szükséghelyzeti tervezésre vonatkozó kötelezettségekről van szó; nevezetesen:

- “A nemzetközi vízfolyással rendelkező állam késedelem nélkül és a lehető leggyorsabb módon értesíti a potenciálisan érintett államokat és az illetékes nemzetközi szervezeteket minden, területéről eredő szükséghelyzetről.” [28.2]
- “Az a nemzetközi vízfolyással rendelkező állam, melynek területéről a szükséghelyzet ered, a potenciálisan érintett államokkal és – ahol ez szükséges – az illetékes nemzetközi szervezetekkel együttműködésben, azonnal megtesz minden a körülmények által megkövetelt gyakorlati intézkedést a szükséghelyzet káros hatásainak megelőzésére, mérséklésére és kiküszöbölésére.” [28.3]
- “Szükség esetén a nemzetközi vízfolyással rendelkező államok közösen készenléti terveket dolgoznak ki a veszélyhelyzetek kezelésére, ennek során együttműködnek – ha ez indokolt – más potenciálisan érintett államokkal és az illetékes nemzetközi szervezetekkel.” [28.4]

A viták rendezésére vonatkozó általános szabályokat a 33. cikk tartalmazza, amely szintén lehetővé teszi egy Tényfeltáró Bizottság felállítását [33.4], ha az érintett Felek nem képesek a vitát hat hónap után rendezni (lásd: 4.5.).

(d) Intézmények és további információk

A Nemzetközi Jogi Bizottság (International Law Commission, ILC) címe a következő: Codification Division, Office of Legal Affairs (S-3460A), United Nations, New York, NY 10017 USA.; fax: 1-212-963-1963. A bizottságról további információk szerezhetők a következő címen (Internet web-oldalon): <http://www.un.org/law/ilc/index.htm>.

3.5. Egyezmény az országhatárokon áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény az országhatárokon áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Espoo	1991	1997	ENSZ EGB	pán-európai	ENSZ főtitkár

Az emberi tevékenységek káros hatásainak megelőzése a legjobban úgy érhető el, ha a lehetséges környezeti hatásokat alaposan mérlegelik már egy tevékenység korai, tervezési fázisában. Ez különösen fontos, ha esetleg súlyosabb, országhatárokon áterjedő környezeti hatásokra is lehet számítani. Ez a megközelítés az egyezmény alapja, mint azt a bevezető része is világosan állítja: “Az egyezmény felei, ... tekintetbe véve a megelőző politikák kifejlesztésének, valamint a jelentős mérvű ártalmas környezeti hatások általában és különösen az országhatárokon áterjedő viszonylatban végzett megelőzésének, enyhítésének és megfigyelésének szükségességét és fontosságát..., tudatában annak szükségességének, hogy a döntéshozatali folyamat korai fázisában határozott figyelmet szenteljenek a környezeti tényezőknek azáltal, hogy környezeti hatásvizsgálatot végeznek ...” [Preambulum]

Az egyezmény jelenlegi státuszát a D. melléklet mutatja, ahol a részes feleknél feltüntettük a ratifikáció (elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás) időpontját; ha egy ország csak aláírta az egyezményt, de még nem ratifikálta, akkor azt egy 'a' betű jelöli.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Az egyezmény alapvető célkitűzése a “tervezett tevékenységekből eredő jelentős mérvű, ártalmas, országhatáron áterjedő környezeti hatások megelőzése, csökkentése és ellenőrzése” [2.1]. Ennek érdekében az egyezmény a következő, általános természetű feladatokat határozza meg:

- Minden egyes fél megteszi a szükséges jogi, közigazgatási vagy egyéb intézkedéseket a környezeti hatásvizsgálat eljárásának (EIA) bevezetésére a várhatóan jelentős mérvű ártalmas, az országhatáron áterjedő hatást előidéző tervezett tevékenységek esetében; az eljárás lehetővé teszi a nyilvánosság részvételét [2. 2];
- a kibocsátó fél (az egyezmény azon szerződő fele vagy felei, amelynek joghatósága alatt egy tervezett tevékenység előreláthatólag meg fog valósulni) biztosítja, hogy a környezeti hatásvizsgálatot az egyezmény rendelkezéseinek megfelelően a tervezett tevékenység engedélyezése előtt végzik el és szintén biztosítja, hogy a hatásviselő felek értesüljenek a tervezett tevékenységről [2.3-2.4];

A tevékenységeket, amelyekre környezeti hatásvizsgálatot kell végezni [2.3] és amelyekről a hatásviselő felet tájékoztatni kell az I. függelék sorolja fel. Arra is van mód, hogy az érintett felek tisztázzák, ha az I. függelékben fel nem sorolt tevékenység kapcsán felmerül a valószínűleg jelentős mérvű, ártalmas, országhatáron áterjedő káros hatás előidézésének lehetősége [2.5, III. függelék]. Az I. függelékben felsorolt tevékenységek listája magában foglalja többek között a következőket: nyersolaj finomítók, hőerőművek, nukleáris fűtőanyagokat előállító létesítmények, komplex vegyiművek, autópályák építése, nagytartalmú olaj- és gázvezetékek, hulladék elhelyező létesítmények, nagy gátak és víztározók, fém tartalmú ércek és szén nagyobb mérvű bányászata, helyszíni előkészítése és dúsítása, erdőirtás nagy területeken.

(c) Konkrét rendelkezések és kötelezettségek

Az egyezményvel összhangban álló konkrét intézkedések akkor merülnek fel, amikor egy fél (a kibocsátó fél) egy olyan tevékenység végzését tervezi, amelynek jelentős mérvű, országghatáron átterjedő hatása lehet. Ilyenkor a felek alapvető kötelezettségei az *értesítés és a konzultációk*.

Míg az “értesítés” fogalma általánosan használt a balesetekkel összefüggésben ebben az áttekintésben (ami a balesetről való információ időben történő szolgáltatását jelenti a kibocsátó fél által), addig az *Espoo-i Egyezmény esetében való értesítés kritériumait sajátosan kell alkalmazni a tervezett tevékenységek esetén*. Az ilyen értesítést a kibocsátó fél megfelelő és hatékony konzultációk biztosításának céljából a hatásviselő fél/felek képviselőivel (hatóságok és a nyilvánosság) a tevékenységgel kapcsolatosan hozott döntés *előtt* teszi meg [3.1]. Fontos, hogy a hatásviselő fél értesítésének a lehető legkorábban kell megtörténnie és nem később, mint amikor a kibocsátó fél a saját nyilvánosságát a tervezett tevékenységről értesíti. A *konzultációk* célja a tevékenység-nélküli alternatíva és a kibocsátó fél által okozott jelentős mérvű ártalmas, országghatáron átterjedő hatás enyhítésére irányuló intézkedések és a hatásviselő fél/felek észrevételeinek figyelembe vétele a környezeti hatásvizsgálatra alapozott végső döntés meghozatala előtt, vagy annak keretében [5, 6.1]. Az ártalmas hatásokat bármely érdekelt fél kérésére utóelemzéssel is meg lehet határozni [7.1].

A hatásviselő fél részére nyújtandó környezeti hatásvizsgálati dokumentációnak legalább a II. függelékben [4.1] meghatározott információkat kell tartalmaznia:

- a tervezett tevékenység, a várhatóan jelentősen érintett környezet leírásait, a *potenciális környezeti hatásának és jelentőségének becslését*, az ártalmas környezeti hatás lehető legalacsonyabb szinten való tartását szolgáló mérséklő intézkedések leírását,
- az *előrejelző módszereket és az azokat megalapozó feltételezéseket*, a szükséges információk összeállításakor az *ismeretekben lévő hiányosságok és bizonytalanságok* számbavételét.

A tevékenységek környezeti jelentőségének meghatározásához szükséges – az I. függelékben nem szereplő – általános kritériumok a III. függelékben találhatóak. Ezek bizonyos mértékig fontosak lehetnek az országghatáron átterjedő ártalmas baleseti hatások megelőzése szempontjából is; e kritériumok utalnak:

- az esetleges káros hatásokra: “Hatások: különösen bonyolult és *potenciálisan ártalmas hatásokkal járó* tervezett tevékenységek, beleértve azokat, amelyek az emberekre vagy értékes fajokra vagy élő szervezetekre gyakorolnak nagy hatást ...” [III. függelék, 1.c]; és
- a hatásterjedés mértékére, távolságára: “Az érdekelt felek ezzel a céllal mérlegelik az olyan tervezett tevékenységeket, amelyek a nemzetközi határokhoz közel helyezkednek el, *valamint az olyan távolabb tervezett tevékenységeket, amelyek a fejlesztés helyétől távol érvényesülő, országghatáron átterjedő jelentős hatásokat idézhetnek elő.*” [III. melléklet, 2].

Az egyezmény nem tesz különbséget a tervezett tevékenységekből származó potenciális “állandó” és a baleseti eredetű környezeti hatások között. Ebben az összefüggésben, a környezeti hatásvizsgálatok általános irányelvei a mérvadók. A környezeti hatásvizsgálat alkalmazására vonatkozóan, több ország törvényhozására és gyakorlatára alapozva, az ENSZ-EGB átfogó elemzést adott ki, amely foglalkozik az *országghatáron átterjedő ártalmas hatásokra vonatkozóan a káresemény bekövetkezésének valószínűségi szempontjaival is* (UNECE, 1996; 49-50. old.):

- Ez a hatások kategorizálására szolgál, felsorolva azoktól a hatásoktól azoktól kezdve, amelyek biztosan felmerülnek, azokig a hatásokig, *amelyek nem valószínűek, de a tevékenységhez kapcsolódó kockázatot jelentenek*. A hatások, amelyek előfordulása nagyon valószínű, általában azok, amelyek folyamatos kibocsátás, vagy a környezet egy azonnali, a tevékenység következményeként felmerülő fizikai átrendezése miatt merülnek fel. Azok a hatások, amelyek előfordulása kevésbé valószínű, másfajta figyelembevételt igényelnek.

- *Bizonyos hatások csak baleset, vagy rendellenes működés esetén merülhetnek fel*, míg mások olyan szokványos kibocsátások következtében történnek meg, amelyek különleges körülmények között okoznak nagy kiterjedésű hatásokat.
- Ha a tervezett tevékenységgel kapcsolatos környezeti kockázat jelentős, az országhatáron áttérjedő környezeti hatásvizsgálatnak konzultációkat kell tartalmaznia a *kockázat elfogadható mértékéről*.
- Az országhatáron áttérjedő hatásokkal kapcsolatos kockázatok jó része – *kis valószínűségű*. Ennélfogva, nem lesz, vagy csak kevéssé alátámasztott tapasztalati indoklása lenne egy, a gyakoriságra alapozott elemzésnek. Például, nukleáris balesetekre, vegyipari kombinátok robbanására, gátak átszakadására irányuló kockázatbecslés csak egy behatárolt mértékig lenne az előfordulás gyakoriságára vonatkozó tapasztalati adatokra alapozható. Az alacsony valószínűségű potenciális hatások és a valószínűséget befolyásoló tényezők rendszeres értékelése különösen fontos.

Az egyezmény által előírt általános kötelezettségek teljesítését biztosító konkrét és részletesebb rendelkezések az országhatáron áttérjedő környezeti hatásokra vonatkozóan az érdekelt felek közötti két- vagy többoldalú megállapodások keretén belül dolgozhatóak ki [2.8]. “Keret”-jellege ellenére, az egyezmény jelentőségét az a tény magyarázza, hogy ez az első multilaterális szerződés, amely pontosan meghatározza a felek eljárási jogait és kötelezettségeit tekintettel a tervezett tevékenységek határon áttérjedő hatására, és konkrét eljárásokról rendelkezik – országhatáron áttérjedő összefüggésben – a környezeti hatások döntéshozatali eljárásokban való figyelembevételére. Számos más nemzetközi egyezmény (mint az “Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról”, vagy az “Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól”) hivatkozik az ebben a jogi eszközben megállapított eljárásra és előírja, hogy a környezeti hatásvizsgálatot az ezáltal az eljárás által meghatározott módon kell végezni (UNECE, 1996). Megemlítendő, hogy az európai közösségi jog is beépítette az egyezmény rendelkezéseit vonatkozó jogszabályaiba (a 85/337/EEC irányelvet módosító 97/11/EC irányelv).

A viták rendezésére vonatkozó általános rendelkezések [15] és a választottbíráskodás eljárásának szabályai az egyezmény egy különálló függelékében találhatóak [VII. függelék].

(d) Intézmények és további információk

A Felek Találkozója az egyezmény döntéshozó testülete. A titkársági feladatokat az ENSZ EGB végrehajtó titkára látja el, akinek a hivatala Genfben, a következő címen található: “United Nations Economic Commission for Europe, Palais des Nations, CH 1211 Geneva 10, Switzerland” (fax: 41-22-907-0107; honlap: <http://www.unece.org/env/eia/>). Az egyezmény alkalmazásának elősegítésére létrehoztak egy külön adatbázist is “EnImpAs” elnevezéssel (<http://www.mos.gov.pl/enimpas/>).

3.6. Egyezmény az információhoz való hozzáférésről, döntéshozatalban való társadalmi részvételről és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről környezeti ügyekben

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény az információhoz való hozzáférésről, döntéshozatalban való társadalmi részvételről és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről környezeti ügyekben					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatálybalépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Aarhus	1998		ENSZ EGB	pán-európai	ENSZ főtitkár

Az 1995-ben, Szófiában megtartott “Környezetet Európának” Harmadik Miniszteri Konferencián az ENSZ EGB országok környezetvédelmi miniszterei egyetértettek azzal a lehetőséggel, hogy létrehozzanak egy egyezményt a környezeti ügyekben való nyilvános részvételről, és jóváhagytak egy irányelvet a környezeti információhoz való hozzáférésről és a környezeti döntéshozatalban való társadalmi részvételről. Az ügy sürgető volt, mivel már Stockholmtól Rióig, és később Luzernben is számos kísérletet tettek az átláthatóság és a közösségi részvétel elősegítésére a környezetvédelmi jogban (Hallo, 1996).

Az egyezményt 1998-ban fogadták el, de még nem lépett hatályba: sok ország már Aarhusban aláírta, többen már ratifikálták (vagy csatlakoztak hozzá); a felek találkozóin (Kisinyov 1999, Dubrovnik 2000) valószínűsítették, hogy a hatálybalépéshez szükséges 16 ratifikáció még 2001-ben összegyűlik. Az egyezmény jelenlegi státuszát a D. melléklet mutatja, ahol a részes feleket és a ratifikáció (elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás) időpontját tüntettük fel; ha egy ország még csak aláírta az egyezményt, de még nem ratifikálta, akkor azt egy 'a' betű jelöli.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

A Riói Nyilatkozat információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosság döntéshozatali folyamatban való részvételéről, és a bírósági, valamint közigazgatási eljárásokhoz való hozzáférésről alkotott 10. elve ennek az egyezménynek az elvi alapja. Az egyezmény szerint ezek a jogok alapfeltételként tekintendők az egészséges környezethez való jog kinyilvánításához és a környezet védelme iránti köteleességek betartásához:

“mindenkinek joga van ahhoz, hogy egészségének és jólétének megfelelő környezetben éljen, továbbá ... kötelessége a környezet védelme és javítása ...”, és ehhez az állampolgárok számára “a környezeti ügyekben az információt hozzáférhetővé kell tenni, biztosítani kell számukra a jogot, hogy részt vegyenek a döntéshozatalban, továbbá hozzáférhetővé kell tenni számukra az igazságszolgáltatást ...” [Preambulum]

Az egyezmény célja csak ezeknek, a jogok és köteleességek közötti kapcsolatoknak a tömör kifejezése:

“A jelen és jövő generációkban élő minden egyén azon jogának védelme érdekében, hogy egészségének és jólétének megfelelő környezetben éljen, az ezen egyezményben Részes valamennyi Fél garantálja a nyilvánosság számára a jogot az információk hozzáférhetőségéhez, a döntéshozatalban való részvételhez, és az igazságszolgáltatás igénybevételéhez a környezetvédelmi ügyekben a jelen Egyezmény rendelkezései szerint.” [1]

(c) *Konkrét rendelkezések és kötelezettségek*

Az alábbiakban áttekintjük az egyezmény azon elemeit, amelyek bizonyos kötelezettségeket tartalmaznak a felek részére baleseti környezetszennyezés esetén, a környezetre gyakorolt hatásokkal (különösen az országhatárokon átterjedő összefüggésben), az ilyen balesetek megelőzésével, vagy az ezekre vonatkozó – a káros hatások minimalizálását célzó –tervezéssel kapcsolatban. Az egyezmény alapvetően a nemzeti hatóságok információ-szolgáltatásra (és a nyilvánosság részvételének megkönnyítésére) vonatkozó kötelezettségeit tartalmazza a környezeti ügyekben a kifejezés legtágabb értelmében. Az egyezmény több konkrét rendelkezést tartalmaz, amelyek közvetlenebbül kapcsolódnak a “közvetlen veszély” esetén végrehajtandó feladatokhoz.

Rendelkezések az információhoz való hozzáférésről. Az alapvető rendelkezések a legáltalánosabb környezeti ügyekre vonatkoznak, s többnyire közvetlenül nem értelmezhetők és nem alkalmazhatóak baleseti helyzetben. Ugyanakkor az egyezmény egyik cikke kifejezetten és közvetlenül foglalkozik az információ terjesztésének kötelezettségével közvetlen veszély esetén:

- “Valamennyi Fél biztosítja ..., hogy a hatóságok környezeti információ kérése esetén a nyilvánosság rendelkezésére bocsátják a kért információt a nemzeti szabályozás keretében ...” [4.1] A “környezeti információt a lehető legrövidebb időn belül, de legkésőbb a kérés benyújtását követő egy hónapon belül kell rendelkezésre bocsátani ...” [4.2] (Veszélyhelyzetek esetében, a vonatkozó információt külön kérés nélkül és azonnal közzé kell tenni, amint arról az 5.1.c cikk – lásd lentebb – rendelkezik.)
- “Valamennyi Részes Fél biztosítja, hogy ... az emberi egészség vagy a környezet közvetlen veszélyeztetettsége esetén, függetlenül attól, hogy emberi tevékenység vagy természeti okok váltották ki, a hatóság által birtokolt minden olyan információt, amely lehetővé teszi a nyilvánosság számára, hogy olyan lépéseket tegyen, amellyel megakadályozhatja vagy enyhítheti a fenyegetettségből származó veszélyt, azonnal közzé kell tenni és az esetleg érintett lakosság tagjait arról haladéktalanul tájékoztatni kell.” [5.1.c]

Információ a szennyezőforrásokról. A szennyezőforrások nyilvántartásainak elkészítését az egyezmény nélkülözhetetlen kötelezettségnek tekinti (bár nincs egyértelmű megkülönböztetés a potenciális források, a veszélyes üzemek és a meglévő szennyezőforrások között):

- Minden Fél “Tegyen lépéseket, hogy a megfelelő mértékben figyelembe véve a nemzetközi folyamatokat is, egyre jobban meghonosítsa az összefüggő, egész országra kiterjedő szennyezés-bejelentési és -nyilvántartási rendszert, amely egy strukturált, számítógépes és a nyilvánosság számára hozzáférhető adatbázison alapul, mely adatbázist egy egységesített beszámolási rendszer táplál. Ez a rendszer magában foglalhatja pontosan meghatározott anyagok és termékek beszerzését, kibocsátását és szállítását, ideértve a víz-, energia- és erőforrás-felhasználást ugyancsak pontosan meghatározott, a környezet elemeivel kapcsolatos tevékenységekkel, továbbá belső és külső hulladékkezeléssel és -lerakással kapcsolatosan” [5.9]

A döntéshozatalban való *közösségi részvétel* hozzájárul a környezeti károkat megelőző és/vagy mérséklő intézkedések megerősítéséhez; ebben a tekintetben, az egyezmény rendelkezései szintén lényegesek a jelen tanulmány szempontjából is. Hivatkozunk azokra a rendelkezésekre, amelyek közelebbi kapcsolatban állnak ezzel a tárgykörrel, nevezetesen:

- “Az érintett nyilvánosságot ... a környezeti döntéshozatali folyamat korai fázisában, megfelelően, időszerűen és hatékonyan tájékoztatni kell egyebek között:
- (a) a javasolt tevékenységről és a kérelemről, amelyre a döntés vonatkozik majd; ... (d) a várható eljárásról, ezen belül, ha ez lehetséges: ... (vi) a javasolt tevékenységgel kapcsolatos releváns

környezeti információ hozzáférhetőségéről; (e) arról a tényről, hogy az adott tevékenység nemzeti vagy határon áttérjedő környezeti hatásvizsgálat köteles-e.” [6.2]

- “... A releváns környezeti információ a 4.cikk rendelkezéseinek csorbítása nélkül tartalmazza legalább: (a) a javasolt tevékenység helyének, fizikai és technikai jellemzőinek leírását, ideértve a várható kibocsátásokra és visszamaradó anyagokra vonatkozó becslést is; (b) a tevékenység jelentős környezeti hatásainak leírását; (c) a hatások, köztük a kibocsátások megelőzésére és/vagy csökkentésére tervezett intézkedések leírását; ...” [6.6]

A vitarendezés alapvető szabályait az egyezmény 16. cikke és II. melléklete tartalmazza.

(d) Intézmények és további információk

A Felek Találkozója az egyezmény döntéshozó testülete. A titkársági feladatokat az Európai Gazdasági Bizottság Végrehajtó Titkára látja el. Hivatala Genfben, a Nemzetek Palotájában van: “United Nations Economic Commission for Europe, Palais des Nations, CH 1211 Geneva 10, Switzerland” (fax: 41-22-907-0107) A titkárság egy Internet-oldalt is működtet (<http://www.unece.org/env/pp>), ahol az egyezményre, a kapcsolódó eseményekre és dokumentumokra vonatkozó további és időszerű információt lehet találni.

3.7. Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba- lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Lugano	1993		Európa Tanács	regionális	ET-főtitkár

Ez az egyezmény nagyon hatékony eszköze lehetne a kritikus jogi problémák megoldásának, amelyek az országhatárokon átterjedő baleseti környezetszennyezésből és annak káros hatásaiból erednek. Ennek ellenére azonban csak egy értékes dokumentumról van szó: az államok ugyanis vonakodnak az ehhez az egyezményhez való csatlakozástól, nyilvánvalóan a kötelezettségekkel kapcsolatos kérdésekben előírt szigorú rendelkezések miatt.

Az egyezmény nyitott a nem tagállamok számára is, és azt követően lép hatályba, miután három állam (beleértve az Európa Tanács legalább két tagállamát) csatlakozott ahhoz vállalva az abban foglalt kötelezettségeket; de eddig még egyetlen ország sem helyezett letétbe ratifikációs, elfogadási, vagy jóváhagyási okmányt. Az egyezmény jelenlegi státuszát a D. melléklet mutatja (az utolsó előtti oszlopában; összesen kilenc aláíró van: nyolc ország írta alá 1993-ban és még egy 1997-ben: azokat az államokat, amelyek nem tagjai az Európa Tanácsnak, külön jelöltük).

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Világos hivatkozással a Preambulumban a szennyező fizet elvre és az 1992-es Riói Nyilatkozat 13. elvére, ez a jogi eszköz "válaszként" tekinthető az említett elvben megfogalmazott felhívásra. Ennek megfelelően az egyezmény célkitűzése így hangzik:

"Ez az egyezmény azt célozza, hogy megfelelő térítést biztosítson olyan kárra, amely a környezetre veszélyes tevékenységekből származik, továbbá jogi eszközöket nyújtson a megelőzéshez és a károk helyreállításához." [1]

(c) Konkrét rendelkezések és kötelezettségek

Kivételek és mentességek. Mielőtt rátérünk a különféle konkrét kötelezettségekre a jelen tanulmány témájával összefüggésben, meg kell jegyezni, hogy az egyezmény hatályát tekintve fontos kivételek vannak: a szállításból eredő károk [4.1], vagy azok, amelyeket nukleáris anyag okozott [4.2]; továbbá különös rendelkezések a folyamatos előfordulásból [6.2], előfordulások sorozatából [6.3] álló balesetekből eredő kötelezettségekről, és az állandó hulladéklerakó helyekre vonatkozóan [7]. Ezenkívül bizonyos, a kompenzálást csökkentő/kizáró mentességi esetekre és tényezőkre is tekintettel kell lenni:

- "Az üzemeltető ezen Egyezmény értelmében nem felelős azért a kárért, amelyről bebizonyítja, hogy azt: (a) háborús esemény, ellenségeskedés, polgárháború, lázadás vagy *egy kivételes, elkerülhetetlen, elháríthatatlan természeti jelenség* okozta, ... (c) egy közhatóság speciális rendeletének vagy kötelező intézkedésének a teljesítése szükségyszerűen eredményezte; ..." [8]

- Ha az a személy, aki elszenvedte a kárt, vagy egy személy, akiért neki felelősséget kell vállalnia a belső jog értelmében, saját hibájából *hozzájárult a kárhoz*, a kártérítést le lehet csökkenteni vagy el lehet utasítani, az összes körülmény figyelembevételével.” [9]

Ebben az egyezményben “személy” minden a közjog vagy a magánjog által meghatározott természetes személy, társulás vagy testület (akár jogi személyek, akár nem), beleértve az államot is és az állami szervezeteket, hivatalokat. [2.6]

Az egyezmény *kötelező részvételt ír elő egy pénzügyi biztonsági rendszerben* a környezeti kárra vonatkozó polgári jogi felelősség rendezése érdekében:

- “Mindegyik Részesnek biztosítani kell, hogy amikor az megfelelő, kellő mértékben figyelembe véve a tevékenység kockázatát, a területükön veszélyes tevékenységet irányító üzemeltetőket *kötelezzék: vegyenek részt egy pénzügyi jótállási rendszerben, vagy biztosítsanak és tartsanak fenn* egy bizonyos mértékig terjedő *pénzügyi garanciát* olyan típusban és feltételek mellett, amelyet a belső jog szabályoz, hogy fedezni tudják az Egyezmény alapján felmerülő felelősséget.” [12]

A környezetre vonatkozó *információ szolgáltatása* a Részesek általános kötelezettsége, de konkrét információra lehet szüksége annak a személynek, aki a kárt elszenvedte:

- “*Bárki*, anélkül, hogy be kellene bizonyítani az érdekeltségét, *igényelhet a környezetre vonatkozó információt, amely a hatóságok birtokában van*. A Részeseknek meg kell határozniuk a gyakorlati intézkedéseket, amelyek alapján ilyen információk ténylegesen hozzáférhetőek lehetnek.” [14.1] “A hatóság az ügyfél kérésére olyan hamar válaszol, amilyen hamar csak tud, de legkésőbb két hónapon belül. A kért információ megadásának visszautasítását indokolni kell.” [14.4]
- Az a személy, aki elszenvedte a kárt, bármikor kérheti a bíróságot az üzemeltető kötelezésére, hogy *lássan el őt különleges információval, amennyiben ez szükséges, ahhoz, hogy az Egyezmény alapján járó kártérítési igény fennállását megállapíthassák*. [16.1]

A *kártérítési keresetekkel* és más igényekkel az egyezmény 4. fejezete foglalkozik. Az alapvető konkrét rendelkezések az alábbiakat tartalmazzák:

- *Elévülési idők*. “A *kártérítési keresetet* az Egyezmény alapján *hároméves elévülési időn* belül lehet benyújtani, attól az időponttól kezdve, amikor az igénylő megismerte, vagy megfelelő gondosság mellett meg kellett volna ismernie a kárt és az üzemeltető személyazonosságát.....” [17.1]
- *Szervezetek által támasztható igények*. “*Bármely egyesület vagy alapítvány, amely alapszabályában a környezet védelmét tűzi ki célul*, és annak a Részesnek, ahol a kereseti kérelmet benyújtották, a belső jogszabályai által megszabott további feltételeket teljesíti, bármikor igényelheti: (a) egy veszélyes tevékenység megtiltását, amely jogtalan, és súlyos fenyegetést jelent a környezet számára; (b) az üzemeltető kötelezését arra, hogy tegyen intézkedéseket a káresemény vagy a kár megelőzésére; (c) az üzemeltető kötelezését arra, hogy a káresemény után intézkedéseket tegyen a kár megelőzése céljából; vagy (d) az üzemeltető kötelezését arra, hogy tegyen intézkedéseket a helyreállításra vonatkozóan.” [18.1]
- *Joghatóság*. “Ezen Egyezmény értelmében a kártérítési eljárások csak az egyik Részes területén indíthatók meg annak a helynek a bíróságán: (a) a kárt elszenvedték; (b) ahol a veszélyes tevékenységet folytatták; vagy (c) ahol az alperes állandó lakhelye van.” [19.1]

- *Külföldi ítéletek elismerése és végrehajtása. “Bármely határozatot, amelyet egy bíróság hozott joghatósága alapján a fenti 19. cikk szerint, amikor az továbbra már nem tárgya a felülvizsgálat általános formáinak, el kell ismerni bármely Részes területén...” [23.1]*

(d) Intézmények és további információk

Az Állandó Bizottság [26] az egyezmény döntéshozó testülete, amelynek üléseit az Európa Tanács Főtitkára hívja össze (Conseil de l'Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, France; fax: 33-3-8841-2781). Létezik egy speciális, az Európa Tanács égisze alatt kidolgozott szerződéseknek szentelt honlap: <http://conventions.coe.int/treaty>, ahol az ebben a szakaszban áttekintett egyezmény sorozatszám a következő: ETS No. 150.

3.8. Egyezmény a biológiai sokféleségről

(a) Háttér, alapvető jellemzők

Egyezmény a Biológiai Sokféleségről					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba- lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Rio de Janeiro	1992	1993	UNEP	globális	ENSZ főtitkár

A biológiai sokféleség rohamosan csökken a különféle emberi tevékenységekből származó károsító hatások miatt (mezőgazdaság, erdőirtás, urbanizáció, a szállítási infrastruktúra fejlesztése, szennyezés stb.). A vizek toxikus szennyezése közvetlen veszélyt jelent azokra a fajokra nézve, amelyek az ilyen területek nedves élőhelyeitől függenek. Ebben e tekintetben, a természetmegőrzés nemzetközi jogi eszközeit (beleértve az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről szóló Berni Egyezményt, vagy a vizes területekről szóló Ramsari Egyezményt, lásd: 3.9 szakasz) szükséges figyelembe venni; bár a biológiai sokféleségről szóló egyezmény az egyetlen, amely figyelmet fordít az ártalmas tevékenységek országhatárokon átterjedő, különféle, a természeti környezetre gyakorolt vonatkozásaira, sőt, hivatkozik a szükséges megelőző és helyreállítási intézkedésekre.

Az egyezmény jelenlegi státuszát a D. melléklet mutatja be, ahol csak az ENSZ EGB régióból származó feleket tüntettük fel a ratifikáció (elfogadás, jóváhagyás, vagy csatlakozás) időpontjának megjelölésével; ha egy ország csak aláírta az egyezményt, de még nem ratifikálta, akkor azt egy 'a' betű jelöli.

(b) Célkitűzések, elvek, átfogó rendelkezések

Az egyezmény alapvető célkitűzései a *biológiai sokféleség megőrzése, komponenseinek fenntartható használata*, és a genetikai erőforrások hasznosításából származó előnyök igazságos és méltányos elosztása [1].

Az egyezmény határozottan a megelőzés és az elővigyázatosság elvén alapul, mint azt a Preambulum kimondja; a partneri viszony elve szintén feltűnik alapjául szolgálva az összes érdekelt fél közötti együttműködés fontosságának (államok, kormányközi szervezetek, nem-kormányzati szektor).

Ezen kívül szintén hivatkozik a Riói Nyilatkozat nevezetes 2. elvére, amely alapvető fontosságú a biológiai sokféleségre gyakorolt, országhatárokon átterjedő, káros hatások szempontjából:

“Az Egyesült Nemzetek Kartájával és a nemzetközi jog alapelveivel összhangban az Államok szuverén joga a saját erőforrásaik felhasználása a saját környezetpolitikájuk szerint, s felelőssége annak biztosítása, hogy törvénykezési vagy ellenőrzési területükön belüli tevékenységük ne okozzon kárt más Államok vagy a nemzeti fennhatóságon kívül eső területek környezetében.” [3]

(c) Konkrét rendelkezések és kötelezettségek

Az országhatárokon átterjedő vízszennyezés, vagyis a víztestekbe kibocsátott és azok által továbbított toxikus, vagy egyéb ártalmas anyagok súlyos károkat okozhatnak a nemzeti joghatóságán kívül eső területek biológiai sokféleségében.

A veszélyes tevékenységek azonosítása, a károk mérséklése. Ez az egyezmény számos olyan rendelkezést tartalmaz, amelynek alkalmazása szintén elengedhetetlen az ilyen károk megelőzése és/vagy mérséklése szempontjából.

- Minden Fél *“azonosítja azokat a folyamatokat és tevékenységfajtákat, amelyeknek jelentékeny vagy valószínűleg jelentős mértékű a káros hatása a biológiai sokféleség megőrzésére és fenntartható hasznosítására, továbbá ellenőrzi a hatásaikat mintavétellel és más módszerek segítségével”*; [7.c]
- *Rehabilitálja és helyreállítja a degradálódott ökológiai rendszereket, és elősegíti a veszélyeztetett fajok megújulását, többek között, tervek vagy más kezelési stratégiák kidolgozásával és megvalósításával*; [8.f]
- *Szabályozza, vagy kezeli a tevékenységek megfelelő folyamatait és kategóriáit, ahol a 7. Cikkely szerint, a biológiai sokféleséget jelentősen károsító hatást állapítottak meg.* [8.1]
- Az ártalmas tevékenységekre vonatkozó *információ szolgáltatása*, különösen a fenyegető veszély esetében döntő fontosságú az érintett feleknek. Ezért, a felek kötelesek elősegíteni a biológiai sokféleségben valószínűleg kárt okozó ártalmas tevékenységekre vonatkozó információcserét [14.1.c], ezenfelül, *fenyegető, vagy súlyos veszély vagy kár esetén azonnal értesítik a potenciálisan érintett Feleket* [14.1.d] (lásd: 4. fejezet, 4.4. szakasz), valamint kezdeményezik az ilyen veszélyt vagy károsodást megelőző vagy minimalizáló intézkedéseket.

Az egyezmény szintén hivatkozik a *szükségintézkedésekre és biztonsági tervek*re a vonatkozó nemzeti és nemzetközi szempontokkal:

- Elősegítik a természeti vagy akár más okból keletkezett és a biológiai sokféleséget súlyosan és közvetlenül fenyegető veszélyt jelentő tevékenységekkel vagy eseményekkel kapcsolatos *szükségintézkedésekre vonatkozó nemzeti programokat*, valamint bátorítják a *nemzetközi együttműködést az említett nemzeti erőfeszítések kiegészítésére és ... a közös biztonsági terv kidolgozására.* [14.1.e]

Az egyezmény ugyancsak megemlíti az országhatáron áterjedő károkkal kapcsolatos helytállás kérdését, minden konkrét intézkedés, vagy részlet nélkül [14.2] (lásd: 4. fejezet, 4.1. szakasz). A 27. cikk foglalkozik a viták rendezésével; a választottbíráskodás eljárásának “szokásos” szabályait a II. melléklet tartalmazza.

(d) Intézmények és további információk

A Résztes Felek Konferenciája az egyezmény döntéshozó testülete. A munkájának segítése érdekében kiegészítő testületet hoztak létre a tudományos, technikai és technológiai tanácsadásra. A titkárság Montrealban (Quebec, Kanada) található a következő címen: World Trade Centre, 393 St. Jacques Str., Office 300, Montreal, Quebec, Canada, H2Y1N9 (fax: 1-514-288-6588). A titkárság egy Internet-oldalt is működtet (<http://www.biodiv.org>), ahol az egyezményre, a kapcsolódó eseményekre és dokumentumokra vonatkozó további és időszerű információt lehet találni.

3.9. Egyéb jogi eszközök

Egyezmény a Tisza és mellékfolyóinak szennyezés elleni védelméről

Egyezmény a Tisza és mellékfolyóinak szennyezés elleni védelméről					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Szeged	1986	1991		szubregionális	Magyarország

Háttér. Az egyezményt az érintett (parti) országok vízügyi hatóságainak képviselői dolgozták ki (OVH, 1987). Az alábbi országok fogadták el és írták alá az egyezmény szövegét 1986-ban: Csehszlovákia, Jugoszlávia, Magyarország, Románia és a Szovjetunió. Bár ez a jogi eszköz meglehetősen formális és "idejétmúlt" (részben a térségünkben bekövetkezett politikai változások fényében, részben jogi-szakmai szempontból), mindazonáltal több figyelemreméltó rendelkezést tartalmaz.

Célja a Tisza és mellékfolyói szennyeződésének megakadályozása volt, amely cél érdekében a Szerződő Felek egyetértettek abban, hogy intézkedéseket tesznek a saját jogi rendjüknek és műszaki-gazdasági lehetőségeiknek megfelelően [2.1]. Itt is kiemeljük azokat a rendelkezéseket, amelyek közvetlen vagy közvetett érvennyel rendelkeznek a baleseti vízszennyezéssel és annak országhatárokon átterjedő következményeivel kapcsolatban.

Összehangolt megfigyelési-elemzési program. A Felek egyetértettek a megfigyelési programok és módszerek jobb összehangolásának elérésében: "A Szerződő Felek a jelen Egyezmény hatályba lépésétől számított két éven belül ... kidolgozzák és egyeztetik víz minőségére vonatkozóan ... észlelt adatok összehasonlítására szolgáló egységes megfigyelési programot, valamint az elemzés egységes módszerét, és a folyók vízminőségi állapota, illetőleg annak változásai értékelésének egységes módzatait ..." [3.3]

A veszélyhelyzeteket és a kibocsátó fél által hozott szükséges intézkedéseket az egyezmény az általánosságok szintjén kezeli: "A Tisza vagy mellékfolyói vizének bármely Szerződő Fél országának területén váratlan esemény (havária), természeti csapás vagy más rendkívüli körülmény miatt bekövetkezett szennyeződése, vagy annak veszélye esetén ez a Szerződő Fél megteszi a szükséges intézkedéseket a szennyezés elhárítására vagy következményeinek mérséklésére, és tájékoztatja mindazokat a Szerződő Feleket, amelyek országának területére a rendkívüli vízszennyezés következményei átterjedhetnek." [6.1]

A lehetséges viták és a rendezésük eszközei közvetett módon jelennek meg az Egyezményben: "A jelen Egyezmény végrehajtása érdekében az alkalmazása során felmerülő kérdések megvizsgálása és megoldása végett bármelyik Szerződő Fél kérésére, szükség szerint, de legalább kétévenként egyszer rendszeresen, a Szerződő Felek képviselői értekezletet tartanak." [9.1] "A Szerződő Felek illetékes szervei képviselőinek értekezlete által el nem döntött kérdéseket a Szerződő Felek kormányainak képviselőiből álló ... értekezlet vizsgálja meg. Ezen az értekezleten egyhangúan határoznak." [9.2]

A 2000. év elején bekövetkezett, súlyos tiszai szennyezések fényében az azokkal foglalkozó UNEP-OCHA (2000) jelentésben megfogalmazott néhány következtetés és javaslat is figyelmet érdemel. A jelentés szerint, többek között, szükség van a Tisza vízgyűjtő területéhez tartozó minden ország által aláírt megállapodásra a közös vízminőségi megfigyelő-értékelő (monitoring) rendszerek kifejlesztése és összehangolása céljából; ezenkívül a teljes vízgyűjtő terület vonatkozásában ki kell alakítani egy átfogó és hosszú távú környezetgazdálkodási tervet és fenntartható fejlődési stratégiát.

Az Európai Bizottság (pontosabban annak környezetvédelmi főbiztosa) által összehívott ún. Nagybányai Munkacsoport (BMFT) jelentése is tartalmazza ezeket az ajánlásokat (BMFT, 2000).

Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről,
különösen mint vízimadarak élőhelyéről

Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről, különösen mint vízimadarak élőhelyéről					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba- lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Ramsar	1971	1975	IUCN	globális	UNESCO főtitk.

Háttér. Témánkra való tekintettel a Ramsari Egyezmény jelentősége azokban az esetekben nyilvánul meg, ahol az országhatárokon átterjedő vízszennyezés által érintett vagy valószínűsíthetően érintett régióban "Ramsari területek" találhatóak. (Nyilvánvaló, hogy a szennyezés szintén veszélyeztetheti az ilyen területeket a szennyezést kibocsátó ország határain belül is.) Ezeket a területeket a szerződő felek a Nemzetközi Jelentőségű Vizes Területek Jegyzékébe történő bejegyzésre jelölték ki.

Célkitűzés. Az egyezmény célja az ilyen területek védelme: "A Szerződő Felek a terveiket úgy kötelesek felvázolni és megvalósítani, hogy a Jegyzékbe foglalt vadvizek megóvását és - amennyiben lehetséges – a területükön levő vadvizek célszerű felhasználását elősegítsék." [3.1]

Több ország által megosztott vadvizek és vízrendszerek. A nem csak az egyik Szerződő Fél területéhez tartozó területek különleges figyelemben részesülnek: "A Szerződő Felek az Egyezményből eredő kötelezettségek végrehajtásával kapcsolatban egymással tanácskoznak, különösen abban az esetben, ha a vadvíz területe több Szerződő Fél területére terjed ki, vagy ha valamely vízrendszer a Szerződő Felek között oszlik meg. Egyidejűleg kell törekedniük a vízi élőhelyek és flórájuk, valamint faunájuk megőrzésével kapcsolatos jelen és jövőbeni politikák és szabályozások összehangolására és támogatására." [5.1]

Státusz. Az egyezménynek (2000-ben) összesen 119 Szerződő Fele volt; ami az ENSZ EGB régiót illeti, a következő országok nem voltak részesei ennek az egyezménynek: Azerbajdzsán, Bosznia és Hercegovina, Ciprus, Kazahsztán, Kirgizia, Moldovai Köztársaság, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán.

Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok
és természetes élőhelyek védelméről

Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyek védelméről					
<i>elfogadás helye</i>	<i>elfogadás éve</i>	<i>hatályba- lépés éve</i>	<i>szervezet</i>	<i>hatáskör, terület</i>	<i>letéteményes</i>
Bern	1979	1982	Európa Tanács	regionális	ET-főtitkár

Célkitűzés. Az egyezmény célkitűzése a vadon élő állat- és növényfajok, illetve élőhelyeik védelme, különös tekintettel a veszélyeztetett fajokra (beleértve a vándorló fajokat) és az élőhelyeikre, továbbá ennek érdekében elősegíteni a nemzetek közötti együttműködést.

Fő kötelezettségek. A konkrét rendelkezések előírják a vadon élő növények és állatok populációinak, illetve az élőhelyek védelmére vonatkozó követelmények figyelembevételét többek között a tervezési és fejlesztési politikák kialakítása során, s ehhez szempontokat, irányelveket adnak meg. E rendelkezések azt is célozzák, hogy elkerüljék vagy a lehető legnagyobb mértékben csökkentsék az érintett területek bármilyen károsodását.

“Minden egyes Szerződő Fél megteszi a megfelelő és szükséges jogi és adminisztratív intézkedéseket a vadon élő növény és állatfajok élőhelyei védelmének biztosítására, különösen az I. és a II. függelékben felsorolt fajok tekintetében, továbbá a veszélyeztetett természetes élőhelyek védelme érdekében.” [4.1] ”A Szerződő Felek saját tervezési és fejlesztési politikájukban tekintettel lesznek a megelőző bekezdés szerint védett területek természetvédelmi követelményeire, annak érdekében, hogy *elkerüljék vagy a lehető legnagyobb mértékben csökkentsék ezen területek bármilyen károsodását.*” [4.2]

Rehabilitációs intézkedések. Az ökológiai rehabilitáció szempontjából – ami lényeges lehet akár egy jelentős ökológiai károsodást okozó ipari baleset utáni intézkedésekkel összefüggésben is – figyelemreméltó ennek az egyezménynek a következő sajátos rendelkezése:

“Minden egyes Szerződő Fél vállalja, hogy: (a) ösztönzi az őshonos vadon élő növény és állatfajok újbóli betelepítését, ha ez hozzájárul egy veszélyeztetett faj megőrzéséhez, feltéve, hogy a többi Szerződő Fél tapasztalatainak fényében előbb egy ilyen, a visszatelepítés hatékonyságát és elfogadhatóságát megalapozó tanulmány készült; (b) szigorúan ellenőrzi a nem őshonos fajok betelepítését.” [11.2]

Viták rendezése. A viták rendezésének általános elveit (“bármely nehézség békés rendezésének elősegítésére” az egyezmény Állandó Bizottsága által), illetve a választottbírószám elé terjesztendő vitákkal kapcsolatos eljárások alapvető lépéseit szintén tartalmazza az egyezmény. [18]

Státusz. Az egyezmény státusza (2000-ben) a következő volt: összesen 42 Szerződő Fél, pontosabban az Európa Tanács tagállamai részes felei ennek az egyezménynek, kivéve a következő országokat: Andorra, Grúzia, Horvátország, Oroszország, San Marino; az egyezmény csatlakozásra nyitott más országok számára is (amelyek közül csak Azerbajdzsán és Monakó csatlakozott az ENSZ EGB régióból).

4. A LEGFONTOSABB ALAPELVEK ÉS RENDELKEZÉSEK A SZENNYEZÉST OKOZÓ BALESETEK MEGELŐZÉSÉRE ÉS KÖVETKEZMÉNYEIK MÉRSÉKLÉSÉRE

A konkrét balesetek, a határon átterjedő környezeti hatások, károk bekövetkezése és az ezek miatt keletkezett viták esetén szükséges “együttesen” hivatkozni és tekintettel lenni a vonatkozó többoldalú jogi eszközök összes megfelelő és alkalmazható elemére. Ezeknek az egyezményeknek a kritikus rendelkezéseit, alkotóelemeit az alábbiakban foglaltuk össze annak érdekében, hogy elősegítsük az összehasonlító elemzésüket és összefüggéseik azonosítását, e tanulmány témakörében az együttes vagy egymást kiegészítő alkalmazhatóságuk tisztázását, illetve adott esetben – azaz egy konkrét baleset, káresemény bekövetkezésekor – a megfelelő rendelkezések hatékony kiválasztását és alkalmazását.

E célból a jelen fejezetben különös figyelmet szentelünk a következő témáknak:

- felelősség, helytállás, kártérítés az országhatáron átterjedő környezeti kárért;
- elővigyázatosság és a balesetek megelőzése;
- korai jelzőrendszer és értesítés;
- viták és azok rendezése.

Természetesen lehetnek más lényeges problémák a veszélyhelyzetek, káresemények megelőzésének és kezelésének tekintetében, de ennek az áttekintésnek a keretében figyelmünket a fent említett kérdésekre korlátozzuk, mint olyanokra, amelyek a leggyakrabban merülnek fel a jelentős, országhatárokon átterjedő környezeti hatásokkal járó baleseti vízszennyezés esetén.

4.1. *Felelősség, helytállás, kártérítés*

Általános megközelítés

A Stockholmi Nyilatkozat (1972) nevezetes 21. elve, vagy a Riói Nyilatkozat (1992) azzal egyező 2. elve kitzúzi az államok szuverén jogai új értelmezésének alapját a környezetvédelmi szempontok figyelembevételével. Az elvnek megfelelően, az államok cselekedetei nem eredményezhetnek semmilyen környezeti kárt más államok számára. Amennyiben, minden szándék és erőfeszítés ellenére, országhatárokon átterjedő környezeti kár következik be, akkor az az állam viseli ezért a felelősséget a “szennyező fizet” elvvel összhangban, amelyik területéről ered a szennyezés vagy amelyik területén folytatják (vagy folytatták) az országhatárokon átterjedő káros hatást előidézı tevékenységet: tágabb értelemben véve az adott esetben ez az állam a “szennyező”. Ezen elv alkalmazásához a Riói Nyilatkozat 13. elve további általános iránymutatást nyújtott: kiemelte annak szükségességét, hogy az államok mielőbb és határozottabb módon működjenek együtt a további nemzetközi jogszabályok megalkotása érdekében a joghatóságuk vagy ellenőrzésük alá tartozó területeken végzett tevékenységekből eredő, a joghatóságukon kívüli területeken okozott környezeti károkért való helytállás és kártérítés vonatkozásában.

Az államok több tekintetben is felelősek lehetnek az ilyen környezeti kárért. Nemzeti jogalkotásuk, az elfogadott jogszabályok alkalmazása, végrehajtása, illetve érvényesítése lehet “gyenge” (vagy hiányos) és ezáltal nem vagy nem kellő mértékben kötelezi a veszélyes tevékenységek végzőit arra, hogy a minimumra csökkentsék a nemzeti fennhatóság területén belül vagy azon kívül való súlyos környezeti kár okozásának kockázatát, illetve beszüntessék az ilyen jogellenes tevékenységet. A jogszabályok oldaláról ilyen problémát jelenthetnek a “puha” előírások különösen a környezeti hatásvizsgálatok vagy a veszélyes tevékenységek engedélyezése esetében. Az

államokat ugyancsak felelősség terhelheti, ha elhanyagolják vagy csak részben teljesíthetik a más államok számára súlyos környezeti kárt okozó veszélyhelyzetek azonnali bejelentésére vonatkozó kötelezettségüket. További gondot jelenthet, ha a nemzetközi előírások ellenére a kárt okozó állam “elfeledkezik” a segítségnyújtásról az érintett (kárt szenvedő) állam részére a káros hatások mérsékléséhez és a helyreállítási intézkedések végrehajtásához.

Elvileg az állam felelősséggel tartozik az adott államra vonatkozó nemzetközi kötelezettség megsértéséért, vagyis, amikor az állam valamely nemzetközi előírással ellentétes cselekményt követ el. Az általános nemzetközi jog szerint egy állam csak a neki tulajdonítható cselekedet és köteleességszegés miatt felel. E tradicionális kötelezettségen túlmenően egy új megközelítés van kialakulóban az állami felelősség kérdésével összefüggésben: felismerték, hogy jogszerű tevékenységek alapján bekövetkezett káros következmény miatt is fennállhat az állam felelőssége. A felelősség megállapításának legalább háromféle alapja, változata lehetséges: felelősség az elvárható kötelezettség megszegéséért; a jogellenes tevékenységek esetén alkalmazandó objektív felelősség; az okozati összefüggésekre alapozott objektív helytállás jogszerű tevékenységek esetében (Francioni and Scovazzi, 1992).

Témakörünk szempontjából is kulcsfontosságú a felelősség és a helytállás kérdése, emiatt rendkívül lényeges, hogy a vonatkozó egyezményekből a megfelelő rendelkezéseket kiemeljük és helyesen értelmezzük.

Egyezmény a határokat átlépő vízfolyásokról

Mivel ez egy “keret”-jellegű egyezmény (ld. 3.1.), azt várnánk, hogy legalább a helytállási és kártérítési kérdések alapjait lefedtesse. Valóban, a “szennyező fizet” elv alapvető ennek az egyezménynek a szempontjából: világosan leszögezi, hogy ennek az elvnek a jogcímén “a szennyezés megelőzésének, ellenőrzésének és csökkentésének költségei a szennyezőt terhelik” [2.5.b]. Ezt követően egy rövid bekezdés “tisztázza” – azaz a jövőben megoldandó feladatként jelöli meg – e fontos kérdést, nevezetesen: “A Felek támogatják a felelősség és a kártérítési kötelezettség tárgykörébe tartozó szabályok, követelmények és eljárások kidolgozására irányuló megfelelő nemzetközi erőfeszítéseket.” [7] Ez valójában a Riói Nyilatkozat 13. elvében adott útmutatás egy egyszerűsített változata.

Egyezmény a Duna védelmére

Ez az egyezmény (ld. 3.2.) még egyszerűbb formában foglalkozik ezzel a kérdéssel (a fent említett határvízi egyezménynél sokkal konkrétabb tárgyköre és célkitűzése ellenére): “A ‘szennyező fizet’ elv és az ‘elővigyázatosság’ elve képezik az alapját minden intézkedésnek, melyek a Duna és a vízgyűjtőjén található vizek védelmét célozzák.” [2.4] Ezen túlmenően az egyezmény nem foglalkozik az általános rendelkezések végre nem hajtásából, illetőleg a baleseti jellegű vízszennyezésekből eredő károkkal kapcsolatos felelősség tisztázásának kérdésével.

Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól

A Felek nemzetközi felelősségének és helytállásának kérdésével ez a jogi eszköz szintén csak a legáltalánosabb értelemben foglalkozik: az Egyezmény Részesei figyelembe veszik a “szennyező fizet” elvet, mint a nemzetközi környezetvédelmi jog általános alapelvét [Bevezetés]; továbbá “A Részések támogatják az *alanyi és tárgyi felelősség* területére vonatkozó szabályok, kritériumok és eljárások kidolgozását célzó megfelelő nemzetközi erőfeszítéseket.” [13]. Ez utóbbi megállapítás azonos az “Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról” megfogalmazásával (ezek az ENSZ EGB egyezmények egyidejűleg kerültek kidolgozásra).

Ugyanakkor ez az egyezmény világosabban határozza meg a Felek (vagyis az érintett államok) *“belső” felelősségét* a veszélyes tevékenységet végző üzemeltetőkkel kapcsolatosan:

- “A Részesek biztosítják, hogy az üzemeltető a veszélyes tevékenység biztonságos működtetéséhez és az ipari balesetek megelőzéséhez szükséges minden intézkedést köteles legyen megtenni.” [3.3].
- Továbbá a vonatkozó rendelkezések értelmében a Felek kötelesek “... az üzemeltetőknek az ipari balesetek kockázatának csökkentését célzó intézkedéseit ösztönözni.” [6.1]; valamint “a Kibocsátó Félnek meg kell követelnie az üzemeltetőtől a veszélyes tevékenység – biztonságos működtetésének bizonyítását, olyan információk rendelkezésre bocsátásával, mint a folyamat alapadatai...” [6.2]

Következésképpen egy üzemeltető által okozott jelentős, országhatárokon átterjedő szennyezés esetén, felmerül annak a kérdése, hogy az illető fél vajon az összes fent említett kötelezettséget megfelelően kielégítette-e.

Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról

Ebben az egyezményben egy új megfogalmazással találkozhatunk a “szuverenitás és a felelősség” összekapcsolására:

“A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok valamely nemzetközi vízfolyás saját területükön belüli hasznosítása során minden megfelelő intézkedést megtesznek, hogy megelőzzék számottevő kár okozását más nemzetközi vízfolyással rendelkező államoknak.” [7.1]

A más államoknak való károkozás felelősségének kérdésével ez az egyezmény egy új és bizonyos fókig kifinomultabb módon foglalkozik, amikor a “szennyező fizet” elv megismétlése helyett a kárpótlás általános fogalmát használja:

“Amennyiben mindezek ellenére egy másik nemzetközi vízfolyással rendelkező állam számottevő kárt szenved, azon államok, melyeknek használatai ezt a kárt okozzák ... minden megfelelő intézkedést megtesznek ... az érintett állammal konzultálva a kár megszüntetése és enyhítése érdekében illetve adott esetben a kárpótlás kérdésének tárgyalására.” [7.2]

Egyezmény az országhatárokon átterjedő környezeti hatások vizsgálatáról

Ezen egyezmény világosan fejezi ki egy Félnek a tervezett tevékenységéért való felelősségét, amely tevékenység valószínűsíthetően jelentős, országhatárokon átterjedő, káros környezeti hatásokat okoz, azáltal, hogy kötelezi a Felet a tervezett tevékenységről való információ-szolgáltatásra, a környezeti hatásvizsgálatról szóló dokumentum eljuttatására a hatásviselő Fél hatóságai és az ottani nyilvánosság részére, továbbá konzultációk folytatására a hatások csökkentésére szolgáló intézkedésekről.

Utólagos elemzés. A gondos tervezés szükségessége és a környezeti követelmények megfelelő figyelembevétele mellett, a vizsgált tevékenység által esetlegesen okozott baleseti jellegű, országhatárokon átterjedő szennyezés szempontjából is figyelemreméltó, hogy utóelemzés is végezhető. Ez bármely érdekelt fél kérésére elrendelhető [7.1], ezenkívül, “Amikor az utóelemzés eredményeként a kibocsátó Fél vagy a hatásviselő Fél megfelelő joggal rendelkezik annak megállapítására, hogy jelentős mérvű káros, országhatáron átterjedő hatásról van szó, vagy olyan tényezőket tártak fel, amelyek ilyen hatást eredményezhetnek, azonnal tájékoztatnia kell a másik Felet; ...” [7.2]. Az V. függelék felsorolja az utóelemzés tárgykörét, amely magában foglalja egyebek

mellett a tevékenység engedélyezésekor vagy jóváhagyásakor *megállapított feltételek teljesítésének ellenőrzését*; továbbá valamely hatás áttekintését a helyes kezelés szempontjából és a *bizonytalanságok leküzdése* érdekében. Ezekből is kiderül, hogy utóellenőrzésre természetesen csak az alapeljáráshoz kapcsolódóan kerülhet sor, tehát olyan esetekben nem, amikor az egyezmény szerinti hatásvizsgálati eljárást nem folytattak le.

Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért

Bár a *polgári jogi felelősség* kérdését a legalaposabban ez az egyezmény tárgyalja, mégis távolinak tűnik ennek gyakorlati alkalmazása, mivel eddig még egyetlen ország sem csatlakozott ehhez a nemzetközi jogi eszközhöz.

Az egyezmény olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek biztosítanak a veszélyes tevékenységekből származó környezeti károkért való megfelelő *kártérítést* úgy, hogy ennek alapját a *“szennyező fizet”* elv képezi. A helytállási kötelezettség alóli összes *kivételre és mentességre*, továbbá a kártérítési eljárásokra vonatkozó minden lényeges rendelkezésre utaltunk a 3.7. szakaszban.

Egyezmény a biológiai sokféleségről

Ami a szuverenitás-felelősség kapcsolatát illeti, ez az egyezmény is a Riói Nyilatkozat 2. elvét ismétli meg: *“... az Államok szuverén joga a saját erőforrásaik felhasználása a saját környezetpolitikájuk szerint, s felelőssége annak biztosítása, hogy törvénykezési vagy ellenőrzési területükön belüli tevékenységük ne okozzon kárt más Államok vagy a nemzeti fennhatóságon kívül eső területek környezetében.”* [3]

Az egyezmény felhatalmazza a Felek Konferenciáját, hogy megtárgyalja az országhatáron áttérjedő károkért való helytállás és kártérítés kérdését: *“A Felek Konferenciája – az elvégzendő elemzések alapján – vizsgálja a biológiai sokféleség károsodásával kapcsolatos felelősség és jóvátétel ügyét, beleértve a helyreállítást és a kártérítést, kivéve, ha az ilyen felelősség kizárólagosan belügy.”* [14.2].

4.2. Elővigyázatosság és a balesetek megelőzése

Általános megközelítés

Az „elővigyázatosság elvének” alkalmazása különösen fontos a baleseti vízszennyezésből származó ökológiai katasztrófák megelőzése érdekében, ahol az esetleges folyamatok, az ok-okozati kapcsolatok nem láthatók és nem becsülhetők előre megfelelő módon tudományos szempontból. Ezt az elvet kell használni a költség-hatékony intézkedések kidolgozásánál és végrehajtásánál, ha súlyos vagy visszafordíthatatlan károk történhetnek, még akkor is, ha hiányzik a teljes tudományos bizonyosság [a Riói Nyilatkozat 15. elve]. Az elővigyázatosság elvét az ebben a tanulmányban elemzett több egyezményben általában „egyszerűen” átveszik a vonatkozó szöveg-összefüggésben minden további konkrét magyarázat, kifejtés, értelmezés nélkül.

A megelőzés elvének alkalmazása tekintetében konkrétabb rendelkezések is fellelhetők a különféle egyezményekben. Néhány közülük különösen figyelemre méltó a baleseti szennyezés és/vagy az abból eredő, országhatáron áterjedő környezeti károk megelőzése szempontjából.

Az áttekintett jogi eszközök tulajdonképpen azokkal a *tervezett és folyamatban lévő tevékenységekkel* foglalkoznak, amelyek országhatáron áterjedő hatásokkal járnak vagy járhatnak. Nyilvánvalóan, a környezeti hatásvizsgálattal kapcsolatos kötelezettségek teljesítése, a legjobb elérhető technológiák (BAT) használata, a veszélyes anyagoknak azok forrásnál történő „üzemszerű” kibocsátásának csökkentése, a veszélyes tevékenységek ellenőrzése a szigorú környezetvédelmi követelmények és egyéb eljárások betartása által csökkenti a balesetek kockázatát is, s így ezek hatékonyan elősegítik azok megelőzését.

Sokkal kisebb figyelmet szenteltek azonban a *balesetekre való felkészülésre, a bekövetkezésükkor hozott veszélyhelyzeti intézkedésekre és a káros következményeik megelőzésére, illetve mérséklésére*. Jellemző, hogy csak az ilyen esetek megelőzésének „elvont” szükségességét és a veszélyhelyzetek, valamint segítségnyújtás esetén kivitelezett tevékenységekre vonatkozó általános fogalmakat említik meg. A tapasztalatok világosan mutatják, hogy a környezettudatos tervezésre, üzemeltetésre, a monitoringra, információcserére vonatkozó általános intézkedések mellett sajátos rendelkezéseket kell fogantatni a kockázat felméréséhez és kezeléséhez (akár a „szokásos” tervezési folyamat keretén belül, akár külön), illetve a megfelelő két- és többoldalú, összehangolt, „azonnali” válaszigintézkedésekre való felkészüléshez.

Egyezmény a határokat átlépő vízfolyásokról

Ez az egyezmény az *elővigyázatosság elvére* [2.5.a] hivatkozik: „amely szerint a valószínűsíthetően határokon áterjedő hatást okozó veszélyes anyagok kibocsátásának megelőzésére irányuló intézkedések nem halaszthatók el azon az alapon, hogy a tudományos kutatás még nem bizonyította teljes mértékben ezen anyagok és a valószínűsíthetően határokon áterjedő hatásuk közötti oksági kapcsolatot”. Nyilvánvalóan, ezen elv megfelelő használata elősegítheti a veszélyes anyagok vízi környezetbe való baleseti kibocsátásainak, illetve az ebből eredő, emberi egészségre és ökoszisztémákra káros hatások megelőzését.

Az egyezmény következetesen alkalmazza a *megelőző szemlélet* elvét, amikor például megköveteli, hogy a felek biztosítsák a szennyező anyagok kibocsátásának a forrásnál történő megelőzését, ellenőrzését és csökkentését többek között a hulladékszegény és hulladékmentes technológiák alkalmazása révén [3.1.a]. Az egyezmény előírja a szükséghelyzetekkel kapcsolatos intézkedési tervek készítését [3.1.j] és a rendkívüli szennyezések kockázatának csökkentését [3.1.1] – de ezeknek a kötelezettségeknek a teljesítésére vonatkozó minden további részlet nélkül.

Egyezmény a Duna védelmére

Ez az egyezmény sem pontosítja az *elővigyázatosság elvének* értelmezését és használatát; arra csak mint egy minden intézkedést megalapozó irányelvre hivatkozik: “A ’szennyező fizet’ elv és az *’elővigyázatosság’ elve képezik az alapját minden intézkedésnek, melyek a Duna és a vízgyűjtőjén található vizek védelmét célozzák.*” [2.4] Következésképpen az egyezmény hatálya kiterjed a vizekre veszélyes anyagok kezelésére és *a balesetek elővigyázatossági alapon történő megelőzésére is.* [3.2.e]

A *megelőzés* a fenntartható vízgazdálkodás egyik fontos eleme: “A vízgazdálkodási együttműködés a fenntartható vízgazdálkodást célozza, vagyis egy stabil, környezetileg helytálló fejlesztés kritériumait, amelyek ugyanakkor a következőkre irányulnak: ... *a tartós környezeti károk elkerülése és az ökörendszerek védelme; a megelőző szemlélet gyakorlása.*” [2.5] Ennek az elvnek az alkalmazására vonatkozó további részletek az egyezménynek a többoldalú együttműködésről szóló II. részében találhatóak. Konkrétabban, a baleseti jellegű szennyezések és országhatáron áttérjedő környezeti károk megelőzésének érdekében is: a Szerződő Felek “megfelelő intézkedéseket tesznek a határokon áttérjedő hatások megelőzésére vagy csökkentésére, ... így különösen ... *megelőző és szabályozó intézkedésekkel minimálisra csökkentik a véletlenszerű szennyezések kockázatát*” [6.c]; továbbá a határokon áttérjedő hatásokat okozó tevékenységek és intézkedések tervezésének, engedélyezésének és végrehajtásának szakaszában a Felek biztosítják, hogy “az illetékes hatóságok *vegyék számba a vízre veszélyes anyagokat érintő balesetek kockázatát, írjanak elő megelőző intézkedéseket, és rendeljenek el magatartási szabályokat a balesetek utáni intézkedésekre.*” [7.5.g]. (A 3.2. szakaszban néhány további kapcsolódó rendelkezésre is utalunk).

Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól

Míg az “elővigyázatosság” elvére nincs kifejezett hivatkozás, ennek az egyezménynek a központi kérdése az ipari balesetek kockázatának minimalizálása, így különféle cikkeiben számos fontos, *megelőző intézkedésre* vonatkozó konkrét rendelkezés található. A Felek ezen feladatai magukban foglalják “a megfelelő jogalkotási, szabályozási, közigazgatási és pénzügyi intézkedéseket az ipari balesetek megelőzésére, az azokra való felkészülésre és elhárításukra” [3.4]. Emellett kötelezettségeik alapvetően annak elérésére vonatkoznak, hogy az üzemeltetők megtegyék a kimondottan a balesetek megakadályozására szolgáló szükséges intézkedéseket:

- “A Részesek biztosítják, hogy az üzemeltető a veszélyes tevékenység biztonságos működtetéséhez és az ipari balesetek megelőzéséhez szükséges minden intézkedést köteles legyen megtenni.” [3.3]
- “A Részesek megfelelő intézkedéseket tesznek az ipari balesetek megelőzésére, ideértve azokat az intézkedéseket is, amelyek az üzemeltetőknek az ipari balesetek kockázatának csökkentését célzó intézkedéseit ösztönzik. ...” [6.1]
- A vonatkozó megelőző intézkedések tartalmazhatják(!): “Veszélyes tevékenységekre vonatkozó *kockázatelemzés, vagy biztonsági tanulmányok* és a szükséges intézkedések végrehajtását célzó akció-terv *értékelése.*”; “A ipari balesetek megelőzése érdekében a veszélyes tevékenységekben az *üzemszerű és rendkívüli körülmények között a helyszínen* résztvevő összes személy megfelelő *oktatásának és képzésének végrehajtása.*” [IV. függelék; 4, 7]
- “Bármilyen veszélyes tevékenység tekintetében a Kibocsátó Félnek meg kell követelnie az üzemeltetőtől a veszélyes tevékenység – biztonságos működtetésének bizonyítását ...” [6.2]; ebben az összefüggésben olyan fontos feladatokat kell megoldani, mint pl. “A súlyos hatásokkal járó *ipari balesetek forgatókönyveinek jegyzéke...*”; “Minden egyes forgatókönyv esetén az olyan események leírása, amelyek ipari balesetet válthatnak ki, a fokozatok meghatározásával, amelyek

révén a nemkívánatos esemény eszkalálódhat.”; *“A megelőző intézkedések leírása, beleértve ... az egyes fokozatok bekövetkezése valószínűségének minimálisra csökkentését szolgáló eljárásokat.”*; *“Számbavétel azon hatások vonatkozásában, amelyek a rendes üzemi viszonyoktól való eltérések következményei lehetnek, valamint az ebből következő intézkedések a veszélyes tevékenység veszélyhelyzetben való teljes vagy részleges leállítását illetően, továbbá a személyzet képzése szükségességének szempontjából, annak bizonyítására, hogy már korai stádiumban felismerje a potenciálisan súlyos eltéréseket és megfelelő intézkedéseket tegyen.”* [V. függelék, 11-15]

Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról

Néhány általános és különös rendelkezés foglalkozik a káros szennyezések megelőzésével, a veszélyhelyzetek kezelésével, de legalábbis a veszélyhelyzetek káros következményeinek megelőzésével, mérséklésével:

- *“A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok ... minden megfelelő intézkedést megtesznek hogy megelőzzék számottevő kár okozását más nemzetközi vízfolyással rendelkező államoknak.”* [7.1]
- *“A nemzetközi vízfolyással rendelkező államok önállóan és ahol lehet közösen megelőzik, csökkentik és közben tartják a nemzetközi vízfolyások olyan elszennyezését, amely számottevő kárt okozhat más nemzetközi vízfolyással rendelkező államoknak, illetve azok környezetének, ide értve a vizek bármely előnyös célú használatát, vagy a vízfolyás élő erőforrásait illetve az emberi egészséget vagy biztonságot érintő károkat. A vízfolyás mentén elhelyezkedő államok intézkedéseket tesznek ezzel kapcsolatos politikájuk összehangolására.”* [21.2]
- *“Az a nemzetközi vízfolyással rendelkező állam, melynek területéről a szükséghelyzet ered, a potenciálisan érintett államokkal és – ahol ez szükséges – az illetékes nemzetközi szervezetekkel együttműködésben, azonnal megtesz minden a körülmények által megkövetelt gyakorlati intézkedést a szükséghelyzet káros hatásainak megelőzésére, mérséklésére és kiküszöbölésére.”* [28.3]

Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért

Ez az egyezmény elsősorban egy előre nem látott esemény bekövetkezésére vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket, de a megelőzés kérdését is érinti egy baleset káros hatásainak (következményeinek) elkerülésével, illetve csökkentésével összefüggésben (lásd a megelőző intézkedésekről szóló meghatározást az 1.2. szakaszban). Ebben a tekintetben, a (kibocsátó) félnek a következő lényeges kötelezettsége áll fenn: *“Bármely egyesület vagy alapítvány, amely alapszabályában a környezet védelmét tűzi ki célul, és annak a Részesnek, ahol a kereseti kérelmet benyújtották, a belső jogszabályai által megszabott további feltételeket teljesíti, bármikor igényelheti: ... (c) az üzemeltető kötelezését arra, hogy a káresemény után intézkedéseket tegyen a kár megelőzése céljából ...”* [18.1]

Egyezmény a biológiai sokféleségről

Az elővigyázatosság és a megelőzés elve ezen egyezmény célkitűzésének alapvető pillérei: *“...a biológiai sokféleség jelentős csökkenésének vagy elvesztésének okait létfontosságú előre látni, megelőzni és okait megszüntetni, ahol a biológiai sokféleség jelentős csökkenésének vagy*

elvesztésének veszélye fenyeget, *a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható érvként az e fenyegetés elkerülésére vagy mérséklésére irányuló intézkedések elhalasztására ...*” [Preambulum].

Veszélyhelyzetekre ugyancsak tartalmaz az egyezmény egy általános rendelkezést, amelynek célja a biológiai sokféleséget érintő veszély és/vagy az abból fakadó, országhatárokon átterjedő károk megelőzését, illetve mérséklését célzó intézkedések megtétele. Ennek értelmében: minden Szerződő Fél “a fennhatósága vagy ellenőrzése alatt keletkező, más Államok fennhatósága alá tartozó területek vagy a nemzeti illetékességén kívül eső területek biológiai sokféleségét *fenyegető, vagy súlyos veszély vagy kár esetén ... kezdeményezi az ilyen veszélyt vagy károsodást megelőző vagy minimalizáló intézkedéseket*” [14.1.d].

4.3. Baleseti jelző-riasztó rendszerek és a tájékoztatási kötelezettségek

Általános megközelítés

Az emberi egészséget és a környezetet veszélyeztető baleset esetén az adott állam és a baleset által lehetségesen érintett államok joghatóságának területén kulcsfontosságú a hatóságok és a nyilvánosság azonnali és pontos tájékoztatása. Az érintett államoknak és a lakosságnak joga van tudni az ilyen veszélyekről, hiszen ésszerű előkészületeket kell tenniük a káros hatások elkerülésére vagy mérséklésére. Azonban csak abban az esetben tudnak hatékonyan részt venni a káros hatásokat megelőző, elhárító és enyhítő, veszélyhelyzeti és helyreállítási intézkedésekben, ha időben és helyesen vannak informálva. Általánosságban ezt a gondolatot fejezte ki a Riói Nyilatkozat 18. és 10. elve (lásd: 2.1. szakasz).

Természetesen, a monitoring-rendszerek megléte és működése, a korai jelzőrendszerek és a katasztrófatervek fejlesztése és rendszeres karbantartása, az érintett államok saját hatóságai közötti kommunikáció és konzultáció megbízható módjai és eszközei veszélyhelyzetek esetén a hatékony értesítés és adatszolgáltatás technikai alapkövetelményei, "előfeltételei".

Az áttekintett egyezmények magukban foglalják a felek általános feladatait a különféle kötelezettségek teljesítésére vonatkozó információk szolgáltatásáról – általában az egyezmények nemzetközi titkárságaihoz vagy más a koordinációért felelős egységekhez eljuttatandó rendszeres jelentések formájában. Gyakran létezik olyan követelmény is, hogy más feleket tájékoztatni kell a tervezett, jelentős környezeti hatással járó, illetve veszélyes tevékenységekről. Ugyanakkor a lehetséges balesetekkel kapcsolatos konkrétabb és részletesebb, az értesítésre és a nyilvánosság informálására vonatkozó rendelkezések csak a két kifejezetten ilyen témakörrel is foglalkozó jogi eszközben találhatóak meg, nevezetesen, az ipari balesetekről szóló EGB-egyezményben és a Duna védelméről szóló egyezményben.

A fentiekkel összhangban, ebben a szakaszban az alábbi kötelezettségekre, feladatokra és mechanizmusokra összpontosítunk:

- *jelző-értesítő, riasztó rendszerek* fejlesztésére és fenntartására (működtetésére) vonatkozó kötelezettségek;
- más felek és azok megfelelő hatóságainak a *veszélyhelyzetről való értesítése*;
- *a nyilvánosság tájékoztatása* balesetek esetén.

Általános rendelkezések

Az alábbi egyezményekben a fent említett kötelezettségek közül néhányra vonatkozóan csak az alábbi általános rendelkezések találhatók:

- A jelző- és riasztórendszerek létrehozására, működtetésére és a bejelentési kötelezettségekre vonatkozó előírásokat tartalmaz "A határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról szóló egyezmény", amely szerint, a Parti Felek "haladéktalanul tájékoztatják egymást minden valószínűsíthetően határokon áttérjedő hatással járó kritikus helyzetről"; "... szükség szerint, információszerzés és továbbítás céljából összehangolt vagy közös kapcsolattartó jelző és riasztó rendszereket hoznak létre és működtetnek. Ezek a rendszerek a Parti Felek megállapodása szerint kompatibilis adatátvitel, feldolgozási eljárások és eszközök alapján működnek majd. A Parti Felek tájékoztatják egymást az e célból kijelölt illetékes hatóságaikról vagy kapcsolattartási pontjaikról." [14]

- Az *“Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról”* általános megállapítást tesz a bejelentési kötelezettségekre vonatkozóan, hasonlóan ahhoz, amit a határokat átlépő vízfolyásokról szóló egyezmény tartalmaz. A vonatkozó bekezdés szerint, a nemzetközi vízfolyással rendelkező állam *késedelem nélkül értesíti* a potenciálisan érintett államokat és az illetékes nemzetközi szervezeteket minden, a területéről eredő szükséghelyzetről. [28.2]
- Ami az *információhoz való hozzáférésről és a társadalmi részvételéről* szóló egyezményt illeti, a felek biztosítják, hogy bármilyen, az emberi egészséget vagy a környezetet fenyegető veszély esetén, minden információt, amely lehetővé teszi a nyilvánosság számára, hogy intézkedéseket hozzon a veszélyből eredő kár megelőzésére és mérséklésére, és amely a hatóságok birtokában van, azonnal és késedelem nélkül a nyilvánosság azon tagjai rendelkezésére bocsátják, akik a veszély által érintettek lehetnek. [5.1.c]
- Az *“Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért”* egyik cikke úgy rendelkezik a nyilvánosság tájékoztatásáról, hogy az elvben a balesetekkel és azok környezeti hatásaival kapcsolatosan is alkalmazható: *“Bárki, anélkül, hogy be kellene bizonyítania az érdekeltségét, igényelhet a környezetre vonatkozó információt, amely a hatóságok birtokában van. ...”* [14.1]. Hasonló rendelkezést tartalmaz az *információhoz való hozzáférésről és a társadalmi részvételéről* szóló egyezmény [4.1]
- Végül, a *biológiai sokféleségről* szóló egyezmény szintén megemlíti az államok általános értesítési kötelezettségét az ezen egyezmény tárgykörével és célkitűzésével kapcsolatos szükséghelyzetek esetében: *“Minden Szerződő Fél ... a fennhatósága vagy ellenőrzése alatt keletkező, más Államok fennhatósága alá tartozó területek vagy a nemzeti illetékességén kívül eső területek biológiai sokféleségét fenyegető, vagy súlyos veszély vagy kár esetén azonnal értesíti a potenciálisan érintett Államokat erről a veszélyről vagy károsodásról, valamint kezdeményezi az ilyen veszélyt vagy károsodást megelőző vagy minimalizáló intézkedéseket; ...”* [14.1.d]

Egyezmény a Duna védelmére

Ez az egyezmény tovább pontosítja a veszélyhelyzettel kapcsolatos értesítési-tájékoztatási intézkedésekre vonatkozó teendőket. A feleknek össze kell hangolniuk a vonatkozó rendszerek fejlesztését, működtetését, valamint a gyors információ-továbbításra és értesítésre alkalmas mechanizmust kell létrehozniuk:

- *“A Szerződő Felek koordinált vagy közös értesítő-, figyelmeztető és riasztó rendszerekről* gondoskodnak a Duna-medence összefüggéseit tekintetbe véve annyira, amennyire ez szükséges a kétoldalú szinten kialakított és üzemeltetett rendszerek kiegészítésére. Konzultálnak hazai értesítő-, figyelmeztető és riasztórendszereik, továbbá készenléti terveik összehangolásának módjairól és eszközeiről.” [16.1]
- *“A Szerződő Felek ... tájékoztatják egymást illetékes hatóságaikról vagy kapcsolati pontjaikról, amelyeket erre a célra az olyan rendkívüli események alkalmára jelöltek ki, mint például a véletlenszerű vízszennyezés, az árvíz- és jégveszély.”* [16.2]
- *“Ha egy illetékes hatóság a veszélyes anyagok hirtelen növekedését észleli a Dunában vagy a vízgyűjtőjén levő vizekben, avagy olyan katasztrófáról vagy balesetről szerez tudomást, amely várhatóan súlyos hatással lehet a Duna vízminőségére és kedvezőtlenül érinthet alvízi államokat ... azonnal tájékoztatja a kijelölt kapcsolati pontokat és a Nemzetközi Bizottságot.”* [16.3]

Ami a nyilvánosság tájékoztatását illeti, a rendelkezések korlátozottabb tartalmúak arra vonatkozóan, hogy az adott Félnek milyen módon kell saját érintett közvéleményét tájékoztatnia-figyelmeztetnie (sajnos minden konkrét utalás nélkül a baleseti helyzetekre): *“A Szerződő Felek*

megkövetelik illetékes hatóságaiktól, hogy ... *a lehető leggyorsabban bocsássák* bármely természetes vagy jogi személy rendelkezésére a Duna-medence vízi környezetének állapotára vagy minőségére vonatkozó információkat, *bármely méltányolható kérésre ...*” [14.1]

Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól

A hatásviselő felek balesetek esetén történő tájékoztatását és a veszélyes tevékenységekről való információ biztosítását az érintett nyilvánosság számára az *“Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól”* sokkal részletesebben tárgyalja.

A veszélyhelyzetek esetén végrehajtandó hatékony intézkedések érdekében, már a tervezési folyamat során megfelelő előkészületek szükségesek. A felek *veszélyhelyzeti felkészültségre* vonatkozó kötelezettségei az értesítéssel kapcsolatos feladatokat is magukban foglalják [8, 10]. A veszélyhelyzeti felkészülési intézkedéseket helyszínrre (telephelyre) és az azon kívüli térségre vonatkozó katasztrófatervekben fogalmazzák meg, amelyeknek jelzésre és értesítésre vonatkozó rendelkezéseket is tartalmazniuk kell:

- “intézkedések biztosítása a helyszínen kívüli veszélyhelyzeti elhárításért felelős közigazgatási hatóságoknak a balesetről szóló, korai stádiumban történő figyelmeztetésére, beleértve: azon információk típusának meghatározását, amelyre egy korai riasztásnak ki kell terjednie, valamint részletesebb információk szolgáltatásának biztosítását, amint azok hozzáférhetővé válnak.” [VII. függelék, 4.d]
- A helyszínen kívüli térségre vonatkozó katasztrófatervek szintén tartalmazhatnak intézkedéseket “annak biztosítására, hogy *azonnali ipari baleseti értesítést* adjanak az Érintett vagy a potenciálisan Érintett Feleknek, és hogy azt követően a kapcsolattartás megvalósuljon.” [VII. függelék; 5.d]
- Ezen kívül, az egyezmény megköveteli az értesítési rendszerek felek általi működtetését: “A Részesek gondoskodnak összeegyeztethető és hatékony *ipari baleseti értesítési rendszer* megfelelő szinteken történő létesítéséről és működtetéséről.” [10.1] Ugyancsak fontosak a Felekre vonatkozó követelmények ezen rendszereknek a rendszeres kipróbálására (tesztelésére) és az érintett személyzet rendszeres gyakorlatoztatására vonatkozóan. [IX. függelék; 4]

Egy baleset bekövetkezése vagy valószínűsíthető bekövetkezése esetén, a Kibocsátó Fél felelős a többi Fél azonnali értesítéséért:

- A Részesek gondoskodnak összeegyeztethető és hatékony ipari baleseti értesítési rendszer megfelelő szinteken történő létesítéséről és működtetéséről azzal a céllal, hogy az országhatárokon túli hatásokkal szembeni ellenintézkedésekhez szükséges ipari baleseti értesítéseket adjanak és kapjanak.” [10.1]
- Az ilyen értesítés magában foglalja a baleset típusára, nagyságrendjére, a bekövetkezés időpontjára és pontos helyére, a balesetben érintett ártalmas anyagokra, valamint a lehetséges hatások súlyosságára vonatkozó információkat. [IX. függelék; 2]

Az érintett vagy az esetlegesen érintett lakosság részére balesetek esetén szintén megfelelő tájékoztatást kell biztosítani:

- “A Részesek biztosítják, hogy a nyilvánosság megfelelő tájékoztatást kapjon azokon a területeken, amelyeket valamely veszélyes tevékenységből kifolyólag keletkező ipari baleset érinthet. Ezt a tájékoztatást a Részesek az általuk megfelelőnek tartott csatornákon keresztül juttatják el ...” [9.1]

- Az “előzetes” információk egy baleset tényleges előfordulásának esetére kidolgozott követelményekre vonatkoznak: tehát a fent említett megfelelő tájékoztatásnak arra vonatkozóan is kell információt tartalmaznia, hogy “...ipari baleset bekövetkezése esetén *hogyan fogják figyelmeztetni és folyamatosan tájékoztatni a lakosságot*” és melyek azok az intézkedések, “amelyeket az érintett lakosságnak kell megtennie, és arról a magatartásról, amit egy ipari baleset bekövetkezése esetén tanúsítania kell”. [VIII. melléklet; 6, 7]

4.4. *Viták és a vitarendezés eszközei*

Általános megközelítés

Viták keletkezhetnek bármely nemzetközi egyezmény két, vagy több részes fele között, akár az egyezmény rendelkezéseinek az értelmezéséről, akár azok alkalmazásáról. A többoldalú környezetvédelmi egyezmények általában közös elveket, módszereket és mechanizmusokat alkalmaznak a nemzetközi ügyekkel kapcsolatos viták rendezésére. Ilyen esetekben az alapelv az, hogy a vitákat – sajátosan a környezetvédelmi tárgyú vitákat – békés úton kell rendezni (lásd pl. a Riói Nyilatkozat 26. elvét). Az érintett államok dönthetnek különböző nemzetközi mechanizmusok használatáról a viták rendezésének tekintetében, ha nem sikerül a helytállással, a kárfelméréssel, a kártérítéssel, a segítségnyújtással, a helyreállítással stb. kapcsolatos problémákat kétoldalú megállapodások útján rendezniük.

A környezetvédelmi ügyekben keletkező nemzetközi viták rendezési mechanizmusainak kialakulására, fejlődésére vonatkozóan jelentős szerepet játszottak a konkrét bírósági eljárások és döntések a környezettel kapcsolatos ügyekben. Az ilyen esetek közül többet is bemutattunk a 2.2. szakaszban.

Az ebben a tanulmányban áttekintett jogi eszközök általában konkrét, a viták rendezésére vonatkozó fejezeteket, cikkeket, mellékleteket tartalmaznak, amelyek hasonló feltételeken és szabályokon alapulnak. A továbbiakban összefoglaljuk a vizsgált egyezményekben található, a viták rendezésére vonatkozó jellemző lehetőségek, szabályok lényegét és az azokra vonatkozó hivatkozásokat.

Általános rendelkezések

Ilyen tipikus vitarendezési eljárási előírásokat tartalmaz az (i) “Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról” [22; IV. melléklet], (ii) az “Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről” [24; V. melléklet], (iii) “Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól” [21; XIII. függelék], vagy az “Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról” [33; és Melléklet a választottbírói eljárásról]. Viták esetén a feleknek elsősorban diplomáciai tárgyalások útján kell megoldást keresniük, illetve amennyiben ez nem vezet sikerre, akkor a pert a Nemzetközi Bíróság előtt kell megindítaniuk, vagy a választottbírói eljárásra bocsátaniuk. Ez utóbbi alapvető lépéseit és szabályait ugyancsak tartalmazzák ezen egyezmények vonatkozó mellékletei.

Amikor az egyik Fél területén károkozás történt egy másik Fél területén ténylegesen vagy valószínűsíthetően bekövetkezett baleseti jellegű vízszennyezés következtében, akkor az említett egyezmények szerint a vitarendezés keretében követendő lépések – más vitára okot adó esetekhez hasonlóan – az alábbiak:

- a Feleknek *tárgyalás útján* vagy *a viták rendezésére szolgáló egyéb* – a vitában érintett részes felek által elfogadható – *eszközök útján kell megoldást keresniük* [(i) 22.1, (ii) 24.1, (iii) 21.1, (iv) 33.2]; ha a vita ezen a módon nem rendeződik, akkor
- a Felek nyilatkozataitól függően elfogadhatják a következő két lehetőség egyikét vagy mindkét vitarendezési eszközt: a vita rendezésére a Nemzetközi Bíróság (ICJ) felkérése, vagy az ügy eldöntésének választottbírói útja [(i) 22.2, (ii) 24.2, (iii) 21.2, (iv) 33.2]; következésképpen, mint általános szabály, *e lehetőségek bármelyikének alkalmazása az érintett felek (előzetes) hozzájárulásától függ;*

- *választottbírósi eljárás esetén* az adott (alkalmazott) egyezmény titkárságának bejelentést kell kapnia, amelyben megjelölik a vita tárgyát és az egyezmény azon cikkeit, amelyek értelmezése vagy alkalmazása a felek közötti ellentétet vezetett; ezután egy háromtagú *választottbírósi* alakul, amely miután felállította a tényállást és a vonatkozó eljárásokat lefolytatta, *a perben résztvevő minden félre kötelező érvényű végső döntést* hoz (többségi szavazattal). [(i) IV. melléklet, (ii) V. melléklet, (iii) XIII. melléklet, (iv) melléklet a választottbírósi eljárásról]

Az “Egyezmény az országhatárokon áttérjedő környezeti hatások vizsgálatáról” [VII. függelék, 15], az “Egyezmény az információhoz való hozzáférésről, a döntéshozatalban való társadalmi részvételéről ...” [II. melléklet, 16], az “Egyezmény a biológiai sokféleségről” [II. melléklet: I. rész, 27] és az “Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyeik védelméről” [18] a viták rendezésére vonatkozóan a fentiekhez hasonló rendelkezéseket tartalmaznak.

Különös rendelkezések

A viták rendezésének fent említett általános elemein kívül ebben az összefüggésben több egyezmény is tartalmaz néhány figyelemreméltó kiegészítő előírást. Mindenekelőtt meg kell említenünk két kivételt az általános szabály alól, amelyek értelmében a fentiekben leírt mechanizmusok bármelyikének alkalmazása (az ICJ felkérése vagy a választottbírósi eljárás) az érintett felek (előzetes) jóváhagyásától függ:

- Az “Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről” lényeges kiegészítő rendelkezést tartalmaz, amely akkor alkalmazható, *ha az egyik Fél nem tett nyilatkozatot* (ezen eljárások egyikének vagy mindkettőnek elfogadásáról), vagy amelynek a nyilatkozata nincs már érvényben: ekkor a Felet úgy kell tekinteni, mint amely a választottbírósi eljárást fogadta el. [24.2.e]
- Az “Egyezmény a biológiai sokféleségről” egy másik lehetőséget ír elő, nevezetesen: ha a vitában álló felek nem fogadták el ugyanazt az eljárást (a fent részletezett két lehetőség közül), vagy nem egyeztek meg valamilyen más eljárásban, akkor a vitát a II. melléklet 2. részének megfelelően *békéltető bizottsági eljárásban* oldják meg, hacsak a felek másként nem állapodnak meg [27.4].

Az “Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatának jogáról” a viták rendezésének általános szabályai és megoldási módjai mellett lehetővé teszi egy *Tényfeltáró Bizottság* felállítását, amennyiben a vitában érintett felek nem képesek hat hónap alatt megegyezni. [33.4]

Tárgykorunk szempontjából a leglényegesebb jogi eszköz az “Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért” (lenne amennyiben és amikor hatályba lép), amelynek a kártérítésre vonatkozó rendelkezéseit a 3.7. szakaszban vázoltuk.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS AJÁNLÁSOK

E tanulmány keretében a többoldalú jogi eszközöket tekintettük át annak érdekében, hogy kiemeljük és egybevevünk az országhatárokon átterjedő, baleseti jellegű vízszennyezések és azok káros környezeti hatásai esetében alkalmazható rendelkezéseiket. Elsősorban a pán-európai (EGB) régióban elfogadott egyezményeket vizsgáltuk ebből a szempontból. Legfontosabb következtetéseink az alábbiak:

- A nemzetközi együttműködés a környezetvédelem területén gyorsan fejlődött az 1980-as évek végétől mind regionális, mind globális szinten. Ez szervezetek, intézmények, programok kiterjedt rendszerének létrehozását és különféle fórumok összehívását eredményezte, amelyek többek között az országhatárokon átterjedő vízszennyezés általános kérdéseivel foglalkoztak, és amelyek keretében közös elveket, célokat és intézkedési terveket fogadtak el. E jelentős fejlemények ellenére sok kritikus kérdés marad megválaszolatlanul.
- Számos multilaterális jogi eszközt dolgoztak ki és fogadtak el a környezetvédelem területén. Az áttekintett globális és pán-európai egyezmények jelentős, a felekre vonatkozó kötelezettségeket tartalmaznak és szilárd jogi alapot jelentenek a konkrét és összehangolt intézkedésekhez, az emberi egészséget és a környezetet veszélyeztető, országhatárokon átterjedő hatású balesetek megelőzésének és kezelésének érdekében is. Bizonyos egyezmények elsősorban sajátos természet-megőrzési célkitűzésekkel foglalkoznak; ezeknek jelentős, de “csak” közvetett a kapcsolata a baleseti jellegű vízszennyezések megelőzését és kezelését szolgáló nemzetközi eljárásokkal. Fontos fejlemény a különböző jogi eszközöket illetően, hogy újabban azokban “integrált” megközelítést alkalmaznak és olyan általánosabb megoldásokat részesítenek előnyben, amelyek alkalmasak mindenfajta veszélyhelyzet, szennyezés és káros hatás kezelésére. Ezek az eszközök (mint például a katasztrófatervek, készenléti intézkedések, korai jelzőrendszerek, környezeti hatásvizsgálatok, legjobb elérhető technológiák, a nyilvánosság tájékoztatására és részvételére szolgáló mechanizmusok) alkalmasak minden a környezetet veszélyeztető tevékenység esetén és hozzájárulhatnak az ezekből eredő környezet- és egészségkárosodás megelőzéséhez vagy mérsékléséhez.
- Sajnos több ország nem csatlakozott még a kulcsfontosságú egyezményekhez, illetve az ezeknek az egyezmények értelmében vállalt alapvető kötelezettségeket esetenként nem vagy csak nagyon “formálisan” teljesítik. Bizonyos esetekben ez azt jelenti, hogy az elfogadott egyezmények sokáig nem léphetnek hatályba: mint például az “Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól”, amely csak nyolc évvel az elfogadása után lépett hatályba, vagy az “Egyezmény a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő kárra vonatkozó polgári jogi felelősségről”, amely (Részesek híján) még mindig csak egy “hipotetikus” jogi eszköz.

Elemzésünket az alábbi ajánlásokkal zárjuk:

- Lényeges előrehaladást lehetne elérni, ha *hatékonyan végrehajtanák az elfogadott egyezményeket*, a vállalt kötelezettségeket és a vonatkozó programokat. Ez azt kívánná meg a Felektől, hogy építsék be a nemzetközi kötelezettségeket a hazai jogrendszerükbe, kiépítsék és működtessék az ezek végrehajtását szolgáló hazai intézményeket.
- Az országhatárokat átlépő vízfolyások és a nemzetközi tavak esetében az érintett egyezmények teljes körű érvényesítése akkor és csakis akkor lehetséges, *ha minden érintett állam csatlakozik azokhoz*. Következésképpen, szorgalmazni kell minden olyan állam csatlakozását, amely még nem részese ezeknek a jogi eszközöknek, és ezáltal el kell érni, hogy minden érintett állam vállalja a megfelelő kötelezettségek végrehajtását.
- Megismételjük az UNEP-OCHA misszió (UNEP-OCHA, 2000) által közzétett egyik javaslatot általánosabb formában, nevezetesen: rendkívül fontos a *hatékony korai jelző-értesítő és a veszélyhelyzetben szükséges intézkedéseket foganatosító rendszerek* kifejlesztése és működtetése, a helyszíni és helyszínen kívüli katasztrófatervek kidolgozása az adott vízfolyás vonatkozásában minden partmenti ország részéről az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól szóló egyezmény rendelkezéseivel összhangban. Ez többek között megköveteli: a nemzeti és helyi hatóságok konkrét feladatainak, az együttműködésük feltételeinek és a munkamegosztásuknak a pontos meghatározását és szabályozását veszélyhelyzet esetén; a szükséges támogatás és a megfelelő

erőforrások biztosítását különösen a helyi hatóságok számára; a helyi hatóságok a közös felkészítését, képzését; a katasztrófatervek szomszédos országok közötti összehangolását.

- A nemzetközi környezetvédelmi jog általános elveire és rendelkezéseire alapozva jelentős mértékben ki lehetne egészíteni vagy tovább lehetne fejleszteni a környezetvédelemre, a természetvédelemre, a vízgazdálkodásra vagy a jelentős, országhatárokon átterjedő környezeti hatással járó balesetek megelőzésére és kezelésére vonatkozó létező bilaterális és multilaterális megállapodásokat, vagy *konkrétabb és szigorúbb kötelezettségeket tartalmazó új jogi eszközöket (megállapodásokat, jegyzőkönyveket stb.) kellene kidolgozni*. Az ilyen kiegészítő, megerősített vagy újabb rendelkezések tárgykörei magukban foglalhatják: az eddigiekben nem vagy nem kellő módon tárgyalt, kritikus jelentőségű feltételek és kötelezettségek részletes kidolgozását (például a baleseti értesítés feltételei, a jelentős kár fogalma és ismérvei), a monitoring-rendszerek egyértelműbb összehangolását, a veszélyes tevékenységekre és környezeti hatásaikra vonatkozó információcserét, a tudományos és technológiai együttműködést, a nyilvánosság tájékoztatását stb.
- Több figyelmet kell fordítani a *nemzetközi környezetvédelmi egyezmények rendelkezéseinek megszegése esetén alkalmazandó szankciókra*. Nemzeti szinten ez többek között a veszélyes tevékenységet végző üzemeltetőkre vonatkozóan dolgozható ki és érvényesíthető úgy, hogy a súlyos környezeti kár – különösen a jelentős, országhatárokon átterjedő szennyezés – okozójára kiszabható szankciók beépülhetnek a belső jogrendszerbe.
- A “legérzékenyebb” problémák egyike a *helytállás és a kártérítés kérdéseinek rendezése*, amely nyilvánvalóan felmerül minden, baleseti és/vagy tartós vízszennyezés által okozott, országhatárokon átterjedő káros hatás esetében. Ebben a tekintetben, az UNEP-OCHA (2000) jelentés figyelemre méltó érvet hozott fel az által, hogy megemlítette: a helytállás és a kártérítés témáját könnyebben lehetne rendezni, ha létezne erre egy nemzetközi eszköz. Ennek megfelelően támogatásra méltó az országhatárokon átterjedő környezeti hatást kiváltó balesetekkel kapcsolatos helytállásról és kártérítésről szóló jegyzőkönyv kidolgozására vonatkozó javaslat. E jegyzőkönyv a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról, illetve az ipari balesetek országhatárokon átterjedő hatásairól szóló egyezményekhez kapcsolódna. Egy ilyen kiegészítő jogi eszköztől függetlenül, a megfelelő biztosítási és garancia rendszer felállításának ügyét és a környezeti katasztrófák áldozatainak kártérítésére létrehozandó nemzetközi alap kérdését is célszerű lenne megvizsgálni.
- Jóval nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a *nyilvánosság tájékoztatásának* ezekről a veszélyekről, a kezelésükkel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi programokról és jogi eszközökről, ezek hatékony végrehajtása érdekében. A nyilvánosság tájékoztatásának fontosságát – ebben a sajtó, az oktatás és a továbbképzés szerepét – minden szinten el kell ismerni. Ez is elősegítheti a megfelelő információkhoz való hozzáférést, bővítheti a nyilvánosságnak az országhatárokon átterjedő baleseti vízszennyezésből származó kockázatok és káros hatások csökkentésével összefüggő ügyekben való hatékony részvételét garantáló lehetőségeket és eszközöket. Mindez hozzájárulhat ahhoz is, hogy az országok esetenként ne csak “megnyerő” nyilatkozatokat tegyenek a nemzetközi környezetvédelmi szerződések tárgykörében, hanem a vállalt kötelezettségeiket végre is hajtásák.

HIVATKOZÁSOK

- Bándi Gy., Faragó T., Lakosné H. A., 1994: Nemzetközi környezetvédelmi és természetvédelmi egyezmények. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Budapest
- Birnie, W. P. and A. E. Boyle, 1992: *International Law and the Environment*. Clarendon Press, Oxford
- BMFT, 2000: A nagybányai baleset felmérésére alakult nemzetközi munkacsoport jelentése. Baia Mare Task Force, Brüsszel
- Brundtland, G. H. et al., 1987: *Our common future. The World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press
- Faragó T. és Lakosné H. A. (szerk.), 1995: Nemzetközi környezetvédelmi és természetvédelmi egyezmények jóváhagyása és végrehajtása Magyarországon. (Approval and implementation of international conventions on environmental protection and nature conservation in Hungary, 1996) Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Budapest
- Francioni, F. and T. Scovazzi, 1991 (eds.): *International Responsibility for Environmental Harm. International Environmental Law and Policy Series*, Graham & Trotman, London
- Fülöp S. és Péter J., 1995: Az Espoo-i egyezmény ratifikálásának feltételei a magyar jogrendszerben. Környezetvédelmi jogi tanácsadó szolgálat, Budapest
- Gündling, L., 1998: *International Environmental Law. UNITAR Programme of Training for the Application of Environmental Law, Course 7*. UNITAR, Geneva
- Hallo, R., 1995 (ed.): *Access to environmental information in Europe. International Environmental Law and Policy Series*. Kluwer Law International, London
- Kiss, A. and D. Shelton, 1991: *International Environmental Law*. Graham & Trotman, London
- Kiss, A., 1997: *Introduction to International Environmental Law. UNITAR Programme of Training for the Application of Environmental Law, Course 1*. UNITAR, Geneva
- Kiss, A., 2000: *Legal aspects and consequences of the accidental pollution of Baia Mare*. Preprint, Budapest
- Kupper Zs., 1995: *The current status of equitable utilization and the duty of harm prevention in the field of international environmental law*. ELTE, Budapest
- Nagy B., 2000: *Az aranyfényű ciánhal*. Preprint, Budapest
- NWA, 1987: *Basic documents for multilateral international co-operation on the Danube and Tisza rivers*. National Water Authority of Hungary, Budapest
- OVH, 1987: *A Duna és a Tisza folyókkal kapcsolatos többoldalú nemzetközi együttműködés alapidokumentumai*. Országos Vízügyi Hivatal, Budapest
- SWWF, 2000: *Ministerial Declaration of the Hague on Water Security in the 21st Century*. Second World Water Forum, Hague
- UN, 1972: *Declaration of the United Nations Conference on Human Environment*. Stockholm, 16 June 1972

UN, 1989: Resolution on the “United Nations Conference on Environment and Development”, 44/228 (22 December 1989), United Nations General Assembly

UNCED, 1992: Agenda 21. UN Conference on Environment and Development

UNECE, 1996: Current policies, strategies and aspects of environmental impact assessment in a transboundary context. ECE/CEP/9, UNECE, Geneva

UNEP, 1991: Register of international treaties and other agreements in the field of the environment. UNEP, Nairobi (UNEP/GC.16)

UNEP-OCHA, 2000: Ciánszennyezés Nagybányán. (megj. angol nyelven: Cyanide spill at Baia Mare, Romania). UNEP-OCHA Assessment Mission, Report. UNEP, Geneva

Wallström, 2000: Cyanide pollution – Statement by Commissioner Wallström, European Commission, Brussels, BIO/00/32

AZ EGYEZMÉNYEK JEGYZÉKE

(A kiadványban áttekintett vagy hivatkozott egyezmények)

<i>Egyezmény a nemzetközi vízfolyások nem-hajózási célú használatainak jogáról</i>	
(Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	New York..... 1997 /
<i>Egyezmény a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről</i> (Convention on Cooperation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés	Sofia..... 1994 / 1998
<i>Egyezmény a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról</i> (Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés	Helsinki..... 1992 / 1996
<i>Egyezmény a Tisza és mellékfolyóinak szennyezés elleni védelméről</i>	
(Convention on measures to combat pollution of the Tisza river and its tributaries)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Szeged..... 1986 / 1987
<i>Egyezmény a Duna vizeiben való halászatról</i>	
(Convention Concerning Fishing in the Waters of the Danube)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Bucharest..... 1958 / 1958
<hr/>	
<i>Egyezmény az információhoz való hozzáférésről, a döntéshozatalban való társadalmi részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésről környezeti ügyekben</i>	
(Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Aarhus..... 1998 /
<i>Egyezmény a polgárjogi felelősségről a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károkért</i>	
(Convention on civil liability for damage resulting from activities dangerous to the environment)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Lugano..... 1993 /
<i>Egyezmény az ipari balesetek országhatárokon túli hatásairól</i>	
(Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Helsinki..... 1992 / 2000
<i>Egyezmény az országhatárokon átterjedő környezeti hatások vizsgálatáról</i>	
(Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Espoo..... 1991 / 1997
<hr/>	
<i>Egyezmény a biológiai sokféleségről</i> (Convention on Biological Diversity)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Rio de Janeiro..... 1992 / 1993
<i>Egyezmény az európai vadon élő növények, állatok és természetes élőhelyek védelméről</i>	
(Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Berne..... 1979 / 1982
<i>Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vizes területekről, különösen mint vízmadarak élőhelyéről</i>	
(Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat)	
nemzetközi elfogadás dátuma / hatálybalépés.....	Ramsar..... 1971 / 1975
<hr/>	
<i>Egyezmény a Fekete tenger szennyezés elleni védelméről</i> (Convention on the Protection of the Black Sea against Pollution)	
	Bucharest..... 1992
<i>Egyezmény a Balti tenger területe tengeri környezetének védelméről</i> (Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area).....	
	Helsinki..... 1992
<i>Egyezmény a Földközi tenger szennyezés elleni védelméről</i> (The Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution)	
	Barcelona..... 1976
<i>Egyezmény a Rajna vegyi szennyezések elleni védelméről</i> (Convention on the Protection of the Rhine against Chemical Pollution)	
	Bonn..... 1976

RÖVIDÍTÉSEK

BAT	best available technology / legjobb elérhető technológia
BMFT.....	Baia Mare Task Force / Nagybányai Munkacsoport
EBEÉ	Európai Biztonsági és Együtműködési Értekezlet
ECE.....	(UN) Economic Commission for Europe (UNECE) / EGB
EGB	(ENSZ) Európai Gazdasági Bizottság
EIA.....	environmental impact assessment / környezeti hatásvizsgálat
ENSZ.....	Egyesült Nemzetek Szervezete / United Nations
ET.....	Európa Tanács / Council of Europe
EU	Európai Unió / European Union
GEF.....	Global Environment Facility / Globális Környezeti Alap
ILC	International Law Commission / Nemzetközi Jogi Bizottság
ICJ.....	International Court of Justice / Nemzetközi Bíróság
ICPDR.....	International Commission for the Protection of the Danube River / Nemzetközi Bizottság a Duna védelmére
IWRM	Integrated Water Resources Management / Integrált Vízi Erőforrás Gazdálkodás
MOP.....	Meeting of the Parties / Részes Felek Találkozója
OCHA	Office for the Co-ordination of Humanitarian Affairs / Humanitárius Ügyek Együtműködési Hivatala
PCIJ.....	Permanent Court of International Justice / Állandó Nemzetközi Bíróság
SWWF	Second World Water Forum / Második Vízügyi Világforum
UNCED.....	United Nations Conference on Environment and Development / ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia
UNDP.....	UN Development Programme / ENSZ Fejlesztési Program
UNEP	UN Environment Programme / ENSZ Környezetvédelmi Program
UNESCO.....	UN Educational, Scientific and Cultural Organization / ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezet

AZ EGYEZMÉNYEK ALÁÍRÓI ÉS RÉSZESEI

Részes Fél	Egyezmény a határokat átlépő vízf.	Egyezmény a Duna védelmére	Egyezmény az ipari balesetek ...	Egyezmény a nemzetk. vízfolyások...	Egyezmény az ország-on átterjedő ...	Egyezmény az infor.-hoz való hozzáf.	C. on L	Egyezmény a biológiai sokféleségről
<i>elfogadás</i>	1992	1994	1992	1997	1991	1998		1992
<i>helyszín</i>	Helsinki	Szófia	Helsinki	New York	Espoo	Aarhus		Rio de J.
<i>hatálybalépés</i>	1996	1998	2000	1997		1993
<i>hatálya</i>	ENSZ-EGB	regionális	ENSZ-EGB	globális ²	ENSZ-EGB	ENSZ-EGB	g	globális ²
Albánia	1994/01/05	---	1994/01/05		1991/10/04	a		1994/01/05
Andorra		---						
Ausztria	1996/07/25	1996/09/13	1999/08/04		1994/07/27	a		1994/08/18
Azerbajdzsán	2000/08/03	---			1999/03/25	2000/03/23	*	2000/08/03
Belgium	2000/11/08	---	a		1999/07/02	a		1996/11/22
Bosznia-Herzegovina							*	
Bulgária	a	1999/05/04	1995/05/12		1995/05/12	a		1996/04/17
Ciprus		---			2000/07/20	a	a	1996/07/10
Csehország	2000/06/12	1995/05/30	2000/05/12		2001/02/26	a		1993/12/03
Dánia	1997/05/28	---	2001/03/28		1997/03/14	2000/09/29		1993/12/21
Egyesült Államok		---	a		a		*	a
Egyesült Királyság	a	---	a		1997/10/10a	a		1994/06/03
Észtország	1995/06/16	---	2000/05/17		2001/04/25	a		1994/07/27
Fehéroroszország		---			a	2000/03/09	*	1993/09/08
Finnország	1996/02/21	---	1999/09/13	1998/01/23	1995/08/10	a	a	1994/07/27
Franciaország	1998/06/30	---	a		a	a		1994/07/01
Görögország	1996/09/06	---	1998/02/24		1998/02/24	a	a	1994/08/04
Grúzia		---				2000/04/11		1994/06/02
Hollandia	1995/03/14	---	a	2001/01/09	1995/02/28	a	a	1994/07/12
Horvátország	1996/07/08	1997/02/04	2000/01/20		1996/07/08	a	*	1996/10/07
Írország		---			a	a		1996/03/22
Izland		---			a	a	a	1994/09/12
Izrael		---					*	1995/08/07
Jugoszlávia							*	a
Kanada		---	a		1998/05/13		*	1992/12/04
Kazaksztán	2001/01/11	---	2001/01/11		2001/01/11	2001/01/11	*	1994/09/06
Kirgizisztán		---			2001/05/01	2001/05/01	*	1996/08/06
Lengyelország	2000/03/15	---	a		1997/06/12	a		1996/01/18
Lettország	1996/12/10	---	a		1998/08/31	a		1995/12/14
Liechtenstein	1997/11/19	---			1998/07/09	a	a	1997/11/19
Litvánia	2000/04/28	---	2000/11/02		2001/01/11	a		1996/02/01
Luxemburg	1994/06/07	---	1994/08/08	a	1995/08/29	a	a	1994/05/09
Macedónia		---			1999/08/31	1999/07/22		1997/12/02
Magyarország	1994/09/02	1996/01/19	1994/06/02	2000/01/26	1997/07/11	a		1994/02/24
Málta		---				a		2000/12/29
Moldova	1994/01/04	1999/05/31	1994/01/04		1994/01/04	1999/08/09		1995/10/20
Monakó		---				a	*	1992/11/20
Németország	1995/01/30	1996/08/16	1998/09/09	s	a	a		1993/12/21
Norvégia	1993/04/01	---	1993/04/01	1998/09/30	1993/06/23	a		1993/07/09
Olaszország	1996/05/23	---	a		1995/01/19	a	a	1994/04/15
Orosz Föderáció	1993/11/02	---	1994/02/01		a			1995/04/05
Örményország		---	1997/02/21		1997/02/21	a	*	1993/05/14
Portugália	1994/12/12	---	a	a	2000/04/06	a	a	1993/12/21
Románia	1995/05/31	1995/03/10			2001/03/29	2000/07/11		1994/08/17
San Marino		---			1999/11/19			1994/10/28
Spanyolország	2000/02/16	---	1997/05/16		1992/09/10	a		1993/12/21
Svájc	1995/05/23	---	1999/05/21		1996/09/16	a		1994/11/21
Svédország	1993/08/05	---	1999/09/22	2000/06/15	1992/01/24	a		1993/12/16
Szlovákia	1999/07/07	1998/01/19			a			1994/08/25
Szlovénia	1999/04/13	1998/07/24			1998/08/05	a		1996/07/09
Tadzsisztán		---					*	1997/10/29
Törökország		---						1997/02/14
Türkmenisztán		---				1999/06/25	*	1996/09/18
Ukrajna	1999/10/08	a			1999/07/20	1999/11/18		1995/02/07
Üzbekisztán		---					*	1995/07/19
Vatikán		---					*	
Európai Közösség	1995/09/14	1997/12/18	24/04/1998		1997/06/24	a		1993/12/21

¹Egyezmény a polgárj. felelősségről ... (1993, Lugano) ²Csak az ENSZ-EGB régióba tartozó felek *nem ET-tag

Kiadja

Világ Természetvédelmi Alap (WWF) Magyarországi Képviselete
(1124 Budapest, Németvölgyi út 78.b. • tel.: 214-5554)

és

Tisza-Szamos Kormánybiztosi Iroda, Miniszterelnöki Hivatal
(1053 Budapest, Magyar utca 36. • tel.: 266-8847)

WWF Füzetek 16, 2001

2001. május, Budapest

E kiadvány egészének vagy részének
bármilyen újraközlése esetén hivatkozni kell
e kiadvány címére, szerzőire
és kiadóira (mint a kiadói jogok tulajdonosaira)

ISSN 1216-2825